

İHRACAT 2023 RAPORU

TÜRKİYE İHRACATÇILAR MECLİSİ İHRACAT 2023 RAPORU

TİM EKONOMİK ARAŞTIRMALAR ŞUBESİ

TİM ADINA YAYIN KURULU BAŞKANI

MUSTAFA GÜLTEPE, TİM BAŞKANI

YAYIN KURULU

Adil PELİSTER

Biröl CELEP

Melisa TOKGÖZ MUTLU

Rüstem ÇETİNKAYA

PROJE YÖNETİMİ

Bilal BEDİR, Genel Sekreter

Dr. Kübra ULUTAŞ, Genel Sekreter Yardımcısı

PROJE EKİBİ

Çağrı KÖKSAL, Ekonomik Araştırmalar Şube Müdürü

Burak ÖZDEMİR

Mete CAN

Sadık Harun KÖKSAL

Yemilhan KAROĞLU

TİM DANIŞMANLAR KURULU

Prof. Dr. Çağrı ERHAN

Prof. Dr. Emre ALKİN

Prof. Dr. Erhan ASLANOĞLU

TÜRKİYE İHRACATÇILAR MECLİSİ

Yenibosna Merkez Mahallesi Sanayi Caddesi No: 3

Dış Ticaret Kompleksi B Blok Kat: 9 34197 Bahçelievler, İstanbul

444 0 846 (TİM)

tim@tim.org.tr / tim.org.tr

İÇİNDEKİLER

1. Küresel Ekonomi ve Türkiye Ekonomisi: Değerlendirme ve Beklentiler	12
1.1. 2022 Yılında Ekonomik ve Ticari Görünüm	14
1.1.1. Küresel Ekonomi ve Küresel İhracat Görünümü.....	14
1.1.2. 2022 Yılı Türkiye Ekonomisi ve İhracatı Görünümü.....	19
1.2. Küresel Ekonomi ve Dünya Ticaretinde 2023 Beklentileri	30
1.2.1. Küresel Ekonomide Beklentiler	30
1.2.2. Küresel Ticarete Beklentiler.....	32
1.3. Türkiye Ekonomisi ve İhracatında 2023 Beklentileri.....	33
1.3.1. Türkiye Ekonomisinde Beklentiler.....	33
1.3.2. Türkiye İhracatında Beklentiler	34
1.4. Hizmet Ticareti 2022 Gelişmeleri ve 2023 Beklentileri	36
1.4.1. Dünyada Hizmet Ticareti 2022.....	36
1.4.2. Türkiye’de Hizmet Ticareti 2022 ve 2023 Beklentileri.....	41
2. Orta ve Uzun Vadeli Küresel Trendler ve İhracat	44
2.1. Küresel Riskler: 2022’nin Mirası ve 2023’te Risk Algılamaları	46
2.1.1. 2022’nin Mirası	47
2.1.2. Küresel Risk Algılamaları: 2023	50
2.2. Yüksek Enflasyon ve Türkiye’nin Birim İhracat Fiyatı	58
2.3. Yeşil Dönüşüm: Türkiye’nin İhracatına Etkileri ve Finansman Sorunu.....	60
2.3.1. Türkiye’de Yeşil Dönüşüm.....	66
2.3.2. Dünyada Yeşil Dönüşüm.....	69
2.4. Küresel Ticareti Yeniden Şekillendiren Teknolojik Faktörler	76
2.4.1. Dijitalleşme	77
2.4.2. Yapay Zeka Uygulamaları ve Uluslararası Ticaret	79
2.4.3. Metaverse ve Uluslararası Ticaret.....	80
2.4.4. Blockchain Teknolojisinin Rolü.....	81
3. ODAK: Küresel Ekonomide Durgunluk/Küresel Büyümede Yavaşlama ve Türkiye’nin İhracatı	84
3.1. 2023 ve 2024 İçin İhracat Projeksiyonları.....	86
3.2. Bulgular ve Öngörüler	89
3.3. 6 Şubat Depremlerinin İhracata Tahmini Etkisi.....	92
4. Politika Önerileri	96

TABLolar

Tablo 1	Dünya Ekonomisinde Büyüme Göstergeleri (% Değişim)	14
Tablo 2	Gelişmiş Ülkeler Büyüme Göstergeleri, (%)	14
Tablo 3	Gelişmekte Olan Ülkeler, Büyüme Göstergeleri (%).....	15
Tablo 4	Dünya Mal Ticareti ve Büyüme Çeyreklik Dönemler	15
Tablo 5	Dünya Mal Ticareti, Büyüme / Yıllık	16
Tablo 6	Dünya İhracatında Ülke Sıralamaları, 2022	17
Tablo 7	Dünya İthalatında Ülke Sıralamaları, 2022.....	18
Tablo 8	Sektörlere Göre Yıllık İhracat Değişimi 2021/2022 (%).....	24
Tablo 9	Miktar, Değer ve Birim Fiyat Olarak İhracat Değişimi 2021/2022 (%)	26
Tablo 10	Dünya Ekonomisinde Büyüme Öngörülleri, (%).....	30
Tablo 11	Gelişmiş Ülkeler Büyüme Öngörülleri, (%)	30
Tablo 12	Gelişmekte Olan Ülkeler Büyüme Öngörülleri (%)	31
Tablo 13	Dünya Ekonomisinde Enflasyon Öngörülleri, (%)	32
Tablo 14	Dünya Mal Ticareti Büyüme Öngörülleri.....	32
Tablo 15	Bölgelere Göre Küresel İhracat Hacmi 2023 Büyüme Öngörülleri (%).....	32
Tablo 16	Türkiye Ekonomisine İlişkin Makroekonomik Gelişme Öngörülleri (%)	33
Tablo 17	2023 Yılında Türkiye İhracatını Etkileyebilecek Faktörler	34
Tablo 18	Bölgelere ve Ülke Gruplarına Göre Hizmet İhracatı Büyüme Oranları	39
Tablo 19	Hizmet İhracatında İlk 30 Ülke	40
Tablo 20	Sektörlere Göre Hizmet İhracatı (2019-2022, milyon \$)	42
Tablo 21	2023 Yılında Tezahür Eden Risk Unsurları (Şiddetlerine Göre İlk 5).....	50
Tablo 22	Önem Derecesine Göre Sıralanmış Küresel Riskler	51
Tablo 23	Münih Güvenlik Endeksi Risk Isı Haritası, Ekim-Kasım 2022	52
Tablo 24	En Hızlı Yükselen Riskler	53
Tablo 25	AXA Gelecek Risk Raporu 2023 - Uzmanlara Göre Yükselen İlk 10 Küresel Risk.....	53
Tablo 26	Seçki Analizlere Göre Küresel Riskler.....	55
Tablo 27	IMF, Dünya Bankası ve OECD'nin Büyüme Beklentileri	89
Tablo 28	IMF, Dünya Bankası Ve OECD'nin Büyüme Beklentileri Çerçevesinde Türkiye'nin İhraç Mallarına Olan Talepte Meydana Gelecek Yıllık Değişimlerin Tahmini.....	90
Tablo 29	IMF, Dünya Bankası ve OECD'nin Büyüme Beklentileri Çerçevesinde Türkiye İhracatının Projeksiyonu	90
Tablo 30	Deprem Bölgesine İlişkin Temel İstatistikler	93
Tablo 31	6 Şubat Depremlerinin İhracata Etkisi	95

ŞEKİLLER

Şekil 1	Ülkelerin Yıllık Büyüme Oranları ve Türkiye (%)	19
Şekil 2	Yıllık Büyüme ve İhracatın Katkısı.....	20
Şekil 3	Türkiye'nin Yıllara Göre İhracatı ve İthalatı	20
Şekil 4	Türkiye'nin Küresel Ticaretteki Payı	21
Şekil 5	Yıllara Göre Küresel Ticaret ve Türkiye'nin İhracatı Artış Oranı (Yıllık,%)	22
Şekil 6	Türkiye'nin Aylık İhracatı.....	22
Şekil 7	Türkiye'nin Sektörlere Göre İhracatı	23
Şekil 8	Türkiye'nin Ülkelere Göre İhracatı.....	27
Şekil 9	İllere Göre İhracat.....	28
Şekil 10	2023-2025 Yılı Orta Vadeli Program İhracat Gerçekleşme Tahmini (Milyar \$)	35
Şekil 11	Küresel Hizmet İhracatı.....	36
Şekil 12	Küresel Hizmet İhracatı ve Ana Sektörlerde Büyüme Oranları	38
Şekil 13	Türkiye'nin Hizmet Gelirleri ve Giderleri (2013-2022, milyar \$)	41
Şekil 14	Hizmet İhracatında Alt Kalemlere Göre Büyüme Oranları (%).....	43
Şekil 15	İhracat Birim Değer Endeksi Türkiye ve Dünya (2016=100).....	58
Şekil 16	Türkiye Birim Değer Endeksi-Dünya Birim Değer Endeksi Farkı.....	59
Şekil 17	Emtia, Enerji ve Lojistik Fiyat Endeksleri (2015=100)	60
Şekil 18	Küresel Ticaret Birim Değer Varyans Dekompozisyonu	61
Şekil 19	Türkiye Birim İhracat Değeri Varyans Dekompozisyonu.....	62
Şekil 20	Küresel Ticaret Birim Değer Değişiminde Etkili Olan Faktörler ve Değişimdeki Payı	63
Şekil 21	Türkiye İhracatında Birim Değer Değişiminde Etkili Olan Faktörler ve Değişimdeki Payları	64
Şekil 22	Küresel Gelir Büyüme Hızı ve Türkiye İhracatı Büyüme Hızı	88
Şekil 23	Türkiye GSYİH (İhracat Hariç) ve İhracat Büyüme Hızı	88
Şekil 24	Türkiye'nin Günlük İhracatı (ÖTS, milyon \$).....	93
Şekil 25	11 İlin Günlük Toplam İhracatı (ÖTS, bin \$).....	94
Şekil 26	Deprem Öncesi Aylık İhracat Beklentisi.....	94

Cumhuriyetimizin 100. Yılında, 100 Bini Aşkın İhracatçıyla

MUSTAFA GÜLTEPE
TİM BAŞKANI

İhracatımızın 2023 yılı projeksiyonunu gerçekleştirdik.

Cumhuriyetimizin 100. yılında, 100 bini aşkın ihracatçımızla, 100. yılımıza yakışır bir ihracat rakamı için çalışmaya aralıksız devam edeceğiz.

Değerli İhracat Ailemiz,

Bu yıl 100'üncü kuruluş yıldönümünü kutladığımız Cumhuriyetimizi daha çok üretim ve daha çok ihracatla yüceltebileceğimizi biliyoruz.

Bu bilinçle, küresel şartların en zor olduğu dönemde bile ihracatımızı artırmak için var gücümüzle çalışıyoruz.

2022 yılı, hem küresel ekonomi, hem de gelişmekte olan ülkeler açısından zorlu geçti.

Buna rağmen; genelde Türkiye ekonomisinin ortaya koyduğu performans, özelde ise ihracatçımızın elde ettiği başarı geçen yıla damgasını vurdu. Türkiye ekonomisi 2022 yılında bir önceki yıla göre yüzde 5,6 oranında büyüme kaydetti..

İhracatımızda yılı yüzde 12,9'luk büyüme oranıyla 254,2 milyar dolar seviyesinde tamamladı. Bu rakamla yıllık bazda en başarılı ihracat seviyesini yakalamış olduk. Böylece, küresel ihracattan ülkemizin aldığı pay ise yüzde 1,02'ye yükseldi.

İhracatımızdaki bu artış ivmesi, 2022 yılında da ülkemizin büyüme rakamlarına pozitif yansıdı. İhracatın büyümeye katkısı 2021'deki 5,3 puanın ardından bu yıl 2,2 puan oldu.

Geçtiğimiz yıl ihracat ailesi olarak; dünyada Türk ürünleri ile tanışmayan tek bir nokta bırakmadık.

21.501 firmamız ilk kez ihracat yaparak, ihracat ailemize katıldı; bu firmalarımız 3,7 milyar dolar ihracata imza attı.

162 ülkeye ihracatımızı artırırken, 108 ülkeye ihracat rekoru kırdık. 1 milyar doların üzerinde ihracat yaptığımız ülke sayısını 52'ye çıkardık. 16

sektörümüz ihracat rekoruna imza atarken, 23 sektörümüzün ihracatı 1 milyar dolar sınırını aştı.

Bu başarıların devam etmesi ve katlanarak artması, ülkemizin kalkınma serüveninin devamlılığı açısından bağlayıcı bir nitelik taşımakta.

Türkiye İhracatçılar Meclisi olarak her yıl düzenli olarak hazırladığımız ihracat raporlarımız, küresel ekonomi ve ihracatımızda mevcut durumu anlayabilmemiz açısından son derece kıymetli. Çalışmamız kapsamında güvenilir kaynaklardan elde edilen verileri bilgiye dönüştürüyor ve bu bilgiyi analizlerle destekliyoruz. Hazırladığımız raporumuzu ihracatçılarımız için kapsamlı bir el kitabı olarak görüyoruz.

Bu yıl raporumuzda odak konumuzu “küresel büyümede yavaşlama beklentileri ve ihracata etkisi” olarak belirledik.

Küresel resesyon endişelerinin yükseldiği 2022 yılında, etki analizleri, durum analizleri ve geleceğe yönelik tahminler paylaştık. Çünkü küresel talep, Türk ihracatının temel belirleyici faktör. Bu minvalde, ihracatımızın 2023 yılı projeksiyonunu gerçekleştirdik.

Ayrıca ihracatımızı etkileyen konulara da çalışmamızda yer verdik. Bu kapsamda Avrupa Yeşil Mutabakatı başlığında yeni döneme dair gelişmeleri derledik. Küresel ticaretin yeni yüzyılını belirleyecek dijitalleşme kavramının üzerinde durduk. Blockchain, yapay zeka ve metaverse teknolojilerinin yakın gelecekte ticareti etkilemesi beklenen özelliklerine de yine raporumuzda yer verdik.

Türkiye İhracatçılar Meclisi olarak Cumhuriyetimizin 100. yılında, 100 bini aşkın ihracatçımızla, 100. yılımıza yakışır bir ihracat rakamı için çalışmaya aralıksız devam edeceğiz.

Yönetici Özeti

Türkiye'nin ihracatı 2022 yılında 254,2 milyar dolara ulaşarak tarihin en yüksek seviyesine çıkmıştır. Küresel ihracattan Türkiye'nin aldığı pay ise yüzde 1,02'ye yükselmiştir. Yılın tüm aylarında yükseliş ivmesi görülmüştür. Yılın ikinci yarısında ihracat büyüme hızının yavaşladığı dikkat çekmektedir. Miktar bazındaki sert düşüşler ise ihracata dair beklentilerle ilgili tereddütleri artırmıştır. İhracat doğası gereği Türkiye'deki ekonomik ve siyasi süreçlerden, dünyadaki jeopolitik ve makroekonomik gelişmelerden bağımsız olmamakla beraber doğal afetler, çevresel sorunlar ve teknolojik faktörlerle de doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda yıllık olarak yayımlanan ihracat raporu; ihracatta mevcut durumu ortaya koymak, ihracatta etkili olacağı düşünülen orta vadeli trendlere yönelik perspektif sunmak ve ihracatı etkileyen en önemli faktörlere ilişkin yorumlar getirmek amacıyla hazırlanmaktadır.

Bu minvalde, raporun ilk bölümünde hem küresel ekonomi ve ticaretteki hem de Türkiye ekonomisi ve ihracatındaki görünüm ve beklentiler ele alınmaktadır. Dünya ekonomisi 2021 yılında küresel pandemi sonrası süreçte yüzde 6,2 büyüme göstermiş ancak 2022 yılında Ukrayna-Rusya Savaşı, baz etkisi ve küresel yüksek enflasyonun etkisiyle büyüme hızında yavaşlama görülmüştür. Bu kapsamda 2022 yılında dünya ekonomisi yüzde 3,4 oranında büyüme göstermiştir. 2022 yılında küresel ölçekte meydana gelen ekonomik zorlukların 2023 yılında da etkisini devam ettirmesi beklenmektedir. Bu kapsamda ekonomik büyüme beklentileri incelendiğinde küresel ekonominin 2023 yılında yüzde 2,8 büyüyeceği tahmin edilmektedir. Uluslararası kuruluşların, 2023 yılına dair büyüme beklentilerini yıl içinde yayınladıkları güncellemelerle aşağı yönlü revize ettiğini vurgulamak gerekir.

2022 yılında küresel mal ticareti bir önceki yıla kıyasla yüzde 11,2 artış göstererek 24,5 trilyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Yıl boyunca artış hızında kademeli düşüş trendi gözlemlenen küresel mal ticareti, dördüncü çeyrekte jeopolitik

riskler ve küresel resesyon endişeleri etkisi ile yüzde 0,1 oranında daralmıştır. 2022 yılında küresel mal ticareti miktar bazında, değerden daha düşük bir oranda, yüzde 2,3 oranında büyüme göstermiştir. 2023 yılında küresel ticaretin miktar bazında yüzde 1,7 artması beklenmektedir.

Türkiye ekonomisi ise 2022 yılında yüzde 5,6'lık bir büyüme rakamına ulaşmıştır. Büyümeye ihracatın katkısı 2,2 ve net mal ve hizmet ihracatın katkısı ise 0,6 oranında gerçekleşmiştir. 2022 yılında Türkiye yüzde 12,8 artışla 254,2 milyar dolar ihracat seviyesine ulaşmıştır. İthalat tarafında ise 2022 yılında yüzde 34,0 artışla 363,7 milyar dolar seviyesine ulaşılmıştır. 2022 yılında gerçekleşen bu ihracat performansı ile birlikte Türkiye, küresel ticaretteki payını yüzde 1,01'den yüzde 1,02'ye çıkarmıştır.

Sektörel olarak, 2022 yılında en çok ihracat gerçekleştiren ilk üç sektör 33,5 milyar dolar ile Kimyevi Maddeler ve Mamulleri, 31,0 milyar dolar ile Otomotiv ve 21,2 milyar dolar ile Hazırgiyim ve Konfeksiyon sektörü olmuştur. Türkiye 2022 yılında 21,14 milyar dolar ile en fazla ihracatı geçmiş yıllarda olduğu gibi bu yıl da Almanya'ya gerçekleştirmiştir. Almanya'yı 16,89 milyar dolar ile ABD ve 13,75 milyar dolar ile Irak takip etmektedir. İlk 20 ülkenin ihracattan aldığı pay yüzde 65,0 olmuştur. 2022 yılında 124,7 milyar dolar ile en fazla ihracat gerçekleştiren ilimiz İstanbul olmuştur. İstanbul'u 17,0 milyar dolar ile İzmir ve 14,5 milyar dolar ile Kocaeli takip etmektedir.

Türkiye ekonomisine ilişkin öngörülere bakıldığında enflasyon rakamının kademeli olarak düştüğü, büyüme rakamlarının 2023'e göre yükseldiği ve işsizlik oranının ise yine 2023'e göre azaldığı bir ekonomik ortam öngörülmektedir. Dolar kurunda artış beklenmektedir. Orta Vadeli Program'da bu yıl ihracatın 265 milyar dolar olacağı öngörülmüştür. Rusya-Ukrayna Savaşı Türkiye'deki seçimler, yüksek enflasyon, doğal afetler gibi ihracatı etkileyecek faktörlere de rapor içeriğinde değinilmiştir.

Küresel hizmet ihracatı 2022 yılında bir önceki yıla göre yüzde 15,3 ve 2019'a göre yüzde 18,8 artarak 2022 yılında 7 trilyon 165 milyon dolara ulaşmıştır. 2022 yılında gelişmiş ülkelerden ziyade gelişmekte olan ülkelerin hizmetler sektöründe çok daha hızlı toparlandığı görülmüştür. Yine de 2022 yılında ilk 5 ülkenin küresel hizmet ihracatında aldığı pay yüzde 59,0 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin yıllık hizmet ihracatı 2022 yılında 90,3 milyar dolar ile tarihin en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

Küresel riskler ihracatçı firmalar için tedbir alınması gereken bir ekonomik ortamı ifade etmektedir. 2022 yılı küresel riskler açısından sonları, başlangıçları, geri dönüşleri ve devamlılığı göstermesi açısından özel bir yıl olarak geride kalmıştır. 2022'nin mirasından hareketle 2023 yılındaki küresel riskler; jeopolitik, ekonomik, çevresel, sosyal ve teknolojik olmak üzere beş kategoride analiz edilmiştir. Jeopolitik ve ekonomik riskler kategorilerinin, 2022'de yaşanan olaylar neticesinde risk algılamalarında öne çıktığı görülmüştür. Çevresel risklerin sürekliliğine dair algı ve toplumsal risklerin yakın geleceği şekillendireceğine dair kanaat güçlüdür. Teknolojik riskler de risk algılamalarında ön sıralardadır. Küresel risklerin şiddetinin artması ve daha çok hissedilir olmasındaki en temel sebep geçmişteki sorunların çözülemeyerek devamlı bir çözümsüzlük halinin yaşanması olarak vurgulanmıştır.

Yüksek enflasyon dönemi ihracat birim fiyatını doğrudan etkilemiştir. Yüksek enflasyonun farklı dalgalarla kalıcı hale geldiği gözlemlenmiştir. Küresel ölçekte görülen yüksek enflasyon, Türkiye'nin ihracat birim fiyatlarında yukarı yönlü bir etki oluşturmuştur. İlgili bölümde Türkiye'nin birim ihracatında etkili olan faktörler analiz edilmektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Türkiye'nin ihracatına getirebileceği negatif etkiler söz konusudur. İklim değişikliğiyle mücadele kapsamında bilinçlenme ve farkındalık çalışmaları devam ederken, diğer yandan yeşil dönüşüm süreci ilerlemektedir. Bu kapsamda yeşil dönüşümle ilgili adımların ivedi bir şekilde atılması gerekmektedir. Bu adımların atılmasındaki belirleyici faktör yeşil dönüşümün finansmanıdır. Finansmanla ilgili 2022 yılı da uluslararası ve ulusal

birçok yenilik olmuştur. Bu yenilikler raporumuzun ilgili bölümünde istifadeye sunulmuştur.

Dijital dönüşüm, bireylerin, işletmelerin ve hükümetlerin politika ve hareketlerini temelden değiştiren bir süreci beraberinde getirmiştir. Dijital teknolojilerin yayılması ve gelişmesiyle birlikte küresel ticarete birçok yeniliğin de önü açılmıştır. Bu yenilikler ihracata yönelik önemli fırsatları da içinde barındırmaktadır. İlgili bölümde küresel ticareti yeniden şekillendiren teknolojik faktörlere ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır.

Türkiye'nin ihracatı küresel ekonomik büyümeyle doğrudan ilişkilidir. Küresel ekonominin birinci gündemi şüphesiz resesyon endişeleridir. Bu nedenle raporumuzun odağında küresel büyümede yavaşlama beklentileri ve bunun Türkiye'nin ihracatına nasıl yansıtacağı ele alınmıştır. Ekonometrik modelleme yöntemlerinden faydalanılarak ihracat tahmini hazırlanmıştır. Henüz herhangi bir raporda küresel ölçekte bir daralma tahmini bulunmamakta ancak edilen büyüme oranları her güncellemede aşağı yönlü revize edilmektedir. Küresel talep, Türk ihracatının temel belirleyicisidir. Dolayısıyla içinde bulunulan ekonomik ortamda, küresel gelir düzeyi ile ilgili var olan beklenti, öngörü ve senaryolar; doğrudan Türk ihracatının geleceğini ilgilendirmektedir. Öte yandan mevcut beklentiler doğrultusunda, Türkiye'nin ihracat düzeyinde bir daralma beklemek, kötümser ve gerçekçilikten uzak bir yaklaşım olacakken, küresel gelir düzeyindeki ivme kaybının, Türkiye'nin ihracat mal talebindeki artış hızında da ivme kaybına yol açmasını beklemek, gerçekçi olacaktır. Ekonometrik bulgulara göre Türkiye ihracatında 2023 yılında, 6 Şubat depremleri de göz önüne alındığında, yüzde 4,13 düzeyinde artış olacağı öngörülmektedir. Depremin olmadığı senaryoda 2023 ihracat beklentisi 267,3 milyar dolar düzeyinde iken depremin etkisi ile beklenti 264,7 milyar dolardır.

Hazırlanan rapor, araştırma alanında ulusal ve uluslararası muteber veri tabanları ve kuruluş yayınlarına dayanılarak bir ihracata ilişkin bir genel çerçeve sunmak amacıyla başta ihracatçıların olmak üzere ilgili tüm kişilerin istifadesine sunulmuştur. Raporla tespit edilen temel bulgular ışığında politika önerilerine de yer verilmiştir.

1. KÜRESEL EKONOMİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ DEĞERLENDİRME VE BEKLENTİLER

1.1 2022 YILINDA EKONOMİK VE TİCARİ GÖRÜNÜM

1.1.1 KÜRESEL EKONOMİ VE KÜRESEL İHRACAT GÖRÜNÜMÜ

Dünya ekonomisi 2021 yılında küresel pandemi sonrası süreçte yüzde 6,2 büyüme göstermiş ancak 2022 yılında Ukrayna-Rusya Savaşı ve küresel enflasyonist ortamın etkisiyle büyüme hızında yavaşlama görülmüştür. Bu kapsamda 2022 yılında dünya ekonomisi yüzde 3,4 oranında büyüme göstermiştir. Gelişmekte olan ülkeler 2022 yılında yüzde 4,0 oranında büyüme gösterirken gelişmiş ülkelerde ise yüzde 2,7 oranında büyüme oranı yakalanmıştır.

Tablo 1 Dünya Ekonomisinde Büyüme Göstergeleri (% Değişim)

	2020	2021	2022
Dünya Ekonomisi	-2,7	6,2	3,4
Gelişmiş Ülkeler	-4,2	5,4	2,7
Gelişmekte Olan Ülkeler	-1,8	6,9	4,0

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, World Economic Outlook Update, Nisan 2023

Gelişmiş ülkelerde gerçekleşen büyüme oranlarına bakıldığında 2022 yılında ABD'nin yüzde 3,5, İngiltere'nin yüzde 4,1, Kanada'nın yüzde 3,4 ve Japonya'nın yüzde 1,1 oranında büyüdüğü görülmektedir. Diğer taraftan Euro Bölgesi'nde yüzde 3,5 oranında büyüme görülürken AB üyesi ülkelerde yüzde 3,7'lik bir büyüme oranı yakalanmıştır. Büyük dörtlü olarak adlandırılan AB üyesi ülkeleri arasında Almanya yüzde 1,8, Fransa 2,6, İtalya 3,7 ve İspanya yüzde 5,5 oranında büyüme göstermiştir.

Tablo 2 Gelişmiş Ülkeler Büyüme Göstergeleri, (%)

	2020	2021	2022
Gelişmiş Ülkeler	-4,4	5,0	2,7
ABD	-2,8	6,0	2,1
Euro Bölgesi	-6,1	5,4	3,5
AB-27	-5,6	5,6	3,7
Almanya	-3,7	2,6	1,8
Fransa	-7,9	6,8	2,6
İtalya	-9,0	7,0	3,7
İspanya	-11,3	5,5	5,5
Japonya	-4,3	2,2	1,1
İngiltere	-11,0	7,6	4,1
Kanada	-5,1	5,0	3,4
ASEAN-5	-4,4	4,0	5,5
Diğer Gelişmiş Ülkeler	-1,7	5,3	2,6

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, World Economic Outlook Update, Nisan 2023

2022 yılında dünya ekonomisi yüzde 3,4 oranında büyüdü.

2022 yılında gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranları incelendiğinde Ortadoğu ve Asya ülkelerinde diğer bölgelere kıyasla önemli büyüme rakamlarına ulaşıldığı görülmektedir. Dolayısıyla küresel ekonomide Asya ve Ortadoğu bölgelerindeki yükseliş devam etmektedir. Zira 2022'de Ortadoğu ve Orta Asya Ülkeleri yüzde 5,3, Gelişen Asya Ülkeleri yüzde 4,4

büyürken Latin Amerika ve Karayipler yüzde 4,0, Sahra Altı Afrika Ülkeleri yüzde 3,9 ve Gelişmekte Olan Avrupa ülkeleri ise 0,8 oranında büyüme göstermiştir. Gelişmekte olan ülke sınıflandırması içinde Rusya, Ukrayna ile gerçekleşen savaş ve akabinde gelen yaptırımların etkisiyle 2022 yılında yüzde 2,1 oranında daralma göstermiştir.

Tablo 3 Gelişmekte Olan Ülkeler, Büyüme Göstergeleri (%)

	2020	2021	2022
Gelişmekte Olan Ülkeler	-1,8	6,9	4,0
Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri	-0,5	7,5	4,4
Çin	2,2	8,5	3,0
Hindistan	-5,8	9,1	6,8
Gelişmekte Olan Avrupa Ülkeleri	-1,6	7,3	0,8
Rusya	-2,7	5,6	-2,1
Latin Amerika ve Karayipler	-6,8	7,0	4,0
Brezilya	-3,3	5,0	2,9
Meksika	-8,0	4,7	3,1
Orta Doğu ve Orta Asya	-2,7	4,6	5,3
Suudi Arabistan	-4,3	3,9	8,7
Sahraaltı Afrika	-1,7	4,8	3,9
Nijerya	-1,8	3,7	3,3
Güney Afrika	-6,3	4,9	2,0

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, World Economic Outlook Update, Nisan 2023

2022 yılında küresel mal ticareti bir önceki yıla kıyasla yüzde 11,2 artış göstererek 24,5 trilyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Yıl boyunca ilk üç çeyrekte sırasıyla yüzde 18,9, yüzde 15,8 ve yüzde 12,1 oranları ile kade-

meli düşüş trendinde olan artışlar yaşanan küresel mal ticareti, dördüncü çeyrekte jeopolitik riskler ve küresel resesyon endişeleri etkisi ile yüzde 0,1 oranında daralma ile yılı tamamlamıştır.

Tablo 4 Dünya Mal Ticareti ve Büyüme Çeyreklik Dönemler

	2020 Milyar Dolar	2021 Milyar Dolar	2022 Milyar Dolar	2020/2021 Büyüme (%)	2021/2022 Büyüme (%)
Birinci Çeyrek	4.281	4.998	5.943	16,7	18,9
İkinci Çeyrek	3.718	5.434	6.291	46,2	15,8
Üçüncü Çeyrek	4.489	5.545	6.215	23,5	12,1
Dördüncü Çeyrek	4.941	6.050	6.043	22,4	-0,1
Toplam	17.429	22.028	24.491	26,4	11,2

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, UNCTAD

2022 yılında küresel mal ticareti miktar bazında yüzde 2,3 oranında büyüme gösterirken değer bazında ise yüzde 11,2 oranında artmıştır. Bu durumun en önemli sebeplerinden birinin küresel ekonomik konjonktürle bağlantılı olarak emtia fiyatlarındaki artış olduğu değerlendirilmektedir. Diğer taraftan resesyon endişeleri ve

jeopolitik riskler nedeni ile tedarik zincirlerindeki aksaklıkların ve talep daralmalarının etkileriyle miktar bazında küresel mal ticaretindeki artış hızı 2021 yılına göre yavaşlama göstermiştir. Bunun bir diğer sebebi ise şüphesiz 2020 yılındaki düşüş nedeniyle 2021 yılında meydana gelen baz etkisidir.

Tablo 5 Dünya Mal Ticareti, Büyüme / Yıllık

	2018	2019	2020	2021	2022
Dünya Mal İhracatı (Milyar Dolar)	19.308	18.778	17.429	22.028	24.491
Miktar Bazında Büyüme (%)	3,0	0,4	-4,7	8,4	2,3
Değer (ABD Doları) Bazında Büyüme (%)	10,0	-2,7	-7,2	26,4	11,2

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, UNCTAD

2022 yılında en çok ihracat gerçekleştiren ilk 30 ülkenin bir önceki yıla kıyasla 10,9 artışla 20,7 trilyon dolar ihracat gerçekleştirdiği görülmektedir. En çok ihracat gerçekleştiren ilk beş ülke ise 3,5 trilyon dolar ile Çin, 2,1 trilyon dolar ile ABD, 1,7 trilyon dolar ile Almanya, 966 milyar dolar ile Hollanda ve 747 milyar dolar ile Japonya olarak sıralanmıştır. 2022 yılında ihracatını en yüksek oranda artıran ilk

ilk üç ülke yüzde 56,0 ile Norveç, yüzde 48,6 ile Suudi Arabistan, yüzde 40,8 ile Birleşik Arap Emirlikleri olmuştur. Bu ülkelerin petrol ihracatçısı ülkeler olduğunun altını çizmek gerekir. Diğer taraftan 2021 yılına göre Hong Kong'un yüzde 9,0 ve Japonya'nın yüzde 1,2 oranında ihracatında azalış olduğu görülmektedir. Türkiye ise küresel mal ihracatında 29. sırada yer almıştır.

Tablo 6 Dünya İhracatında Ülke Sıralamaları, 2022

Sıra	İhracatçı Ülkeler	2021 Milyar Dolar	2022 Milyar Dolar	Değişim Milyar Dolar	Değişim (%)
1	Çin	3.358	3.594	235	7,0
2	ABD	1.754	2.065	310	17,7
3	Almanya	1.637	1.655	19	1,1
4	Hollanda	840	966	125	14,9
5	Japonya	756	747	-9	-1,2
6	Güney Kore	644	684	39	6,1
7	İtalya	616	657	41	6,7
8	Belçika	549	633	84	15,3
9	Fransa	585	618	33	5,6
10	Hong Kong	670	610	-60	-9,0
11	BAE	425	599	173	40,8
12	Kanada	508	597	90	17,7
13	Meksika	495	578	83	16,9
14	Rusya	494	532	38	7,7
15	Birleşik Krallık	471	529	59	12,5
16	Singapur	457	516	58	12,8
17	Tayvan	448	478	30	6,7
18	Hindistan	395	453	58	14,7
19	İspanya	380	418	38	10,1
20	Avustralya	345	412	67	19,5
21	Suudi Arabistan	276	410	134	48,6
22	İsviçre	380	402	22	5,7
23	Vietnam	336	371	35	10,6
24	Polonya	341	361	20	5,8
25	Malezya	299	353	53	17,7
26	Brezilya	281	334	53	19,0
27	Endonezya	232	292	60	26,1
28	Tayland	272	287	15	5,5
29	Türkiye	225	254	29	12,8
30	Norveç	160	250	90	56,0
	İlk 30 Toplam	18.628	20.654	2.026	10,9

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, Eurostat, Ülke İstatistik Kurumları

İthalat tarafında ise 2022 yılında ilk 30 ülkenin geçtiğimiz yıla göre yüzde 12,9 artışla 21,2 trilyon dolar seviyesine ulaştığı görülmektedir. En çok ithalat gerçekleştiren ülkeler incelendiğinde sırasıyla 3,4 trilyon dolar ile ABD'nin, 2,7 trilyon dolar ile Çin'in, 1,6 trilyon dolar ile Almanya'nın, 899 milyar dolar ile Hollanda'nın ve 897 milyar dolar ile

Japonya'nın yer aldığı görülmektedir. İthalatı bir önceki yıla göre en çok artan ülkeler yüzde 34,0 ile Türkiye, yüzde 26,2 ile Hindistan, yüzde 24,5 ile Brezilya ve yüzde 23,6 ile Malezya olmuştur. İthalatı en çok azalan ülke ise yüzde 20,9 ile Rusya olmuştur. Türkiye 2022 yılında küresel mal ithalatında 20. sırada yer almıştır.

Tablo 7 Dünya İthalatında Ülke Sıralamaları, 2022

Sıra	İthalatçı Ülkeler	2021 Milyar Dolar	2022 Milyar Dolar	Değişim Milyar Dolar	Değişim (%)
1	ABD	2.935	3.376	441	15,0
2	Çin	2.687	2.716	29	1,1
3	Almanya	1.422	1.571	149	10,5
4	Hollanda	757	899	142	18,6
5	Japonya	769	897	128	16,7
6	Fransa	695	824	129	18,6
7	Birleşik Krallık	715	818	103	14,4
8	Güney Kore	615	731	116	18,9
9	Hindistan	573	723	150	26,2
10	İtalya	567	689	122	21,5
11	Hong Kong	712	668	-44	-6,3
12	Meksika	522	626	104	19,9
13	Belçika	527	621	94	17,7
14	Kanada	504	582	78	15,4
15	İspanya	420	493	73	17,5
16	Singapur	406	476	70	17,1
17	Tayvan	382	436	54	14,1
18	BAE	348	425	77	22,2
19	Polonya	342	381	39	11,4
20	Türkiye	271	364	93	34,0
21	Vietnam	332	359	27	8,4
22	İsviçre	324	356	32	10,0
23	Avustralya	261	309	48	18,4
24	Tayland	267	303	36	13,6
25	Malezya	238	294	56	23,6
26	Brezilya	235	292	57	24,5
27	Rusya	304	240	-64	-20,9
28	Endonezya	196	237	41	21,0
29	Çek Cumhuriyeti	212	236	24	11,3
30	Avusturya	220	232	12	5,9
	İlk 30 Toplam	18.759	21.177	2.418	12,9

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, Eurostat, Ülke İstatistik Kurumları

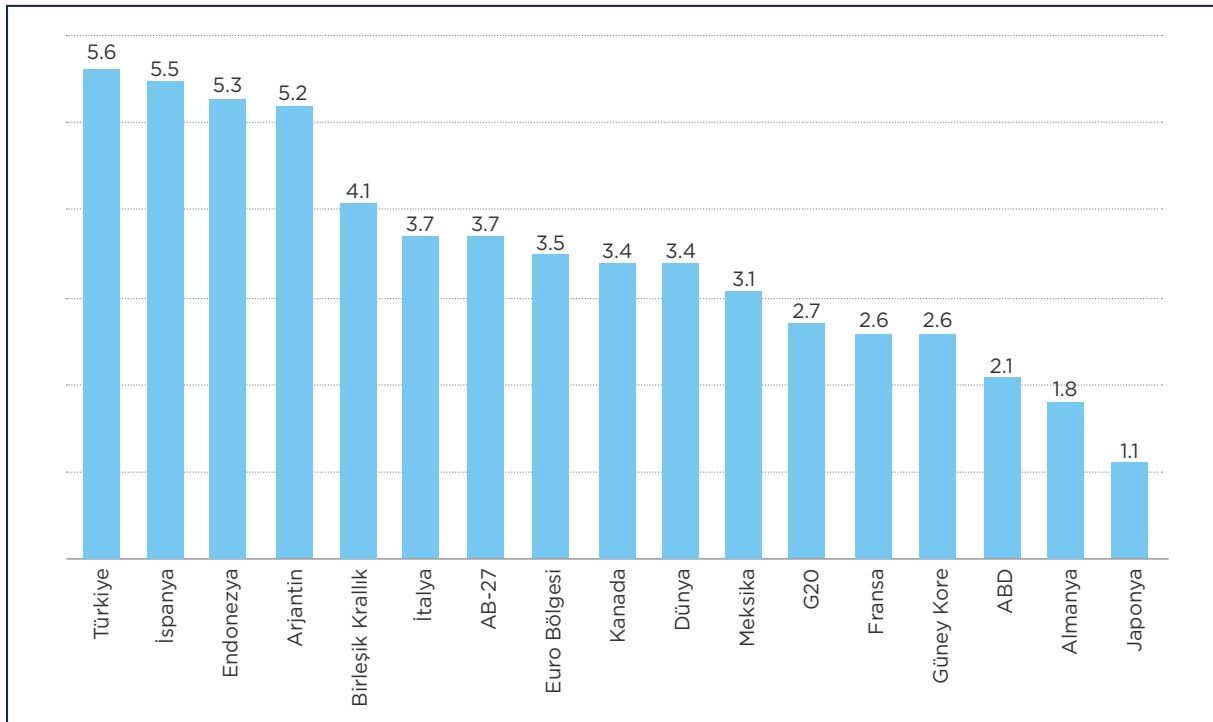

1.1.2. 2022 YILI TÜRKİYE EKONOMİSİ VE İHRACATI GÖRÜNÜMÜ

2022 yılında Türkiye önemli bir başarı yakalayıp yüzde 5,6'lık bir büyüme rakamına ulaş-

mıştır. Dünya ekonomisi 2022 yılında yüzde 3,4, Euro Bölgesi yüzde 3,5 ve G20 ülkeleri yüzde 2,7'lik bir büyüme gösterirken Türkiye ekonomisinin bu ortalamaların üzerinde bir performans sergilediği görülmektedir.

Şekil 1 Ülkelerin Yıllık Büyüme Oranları ve Türkiye (%)

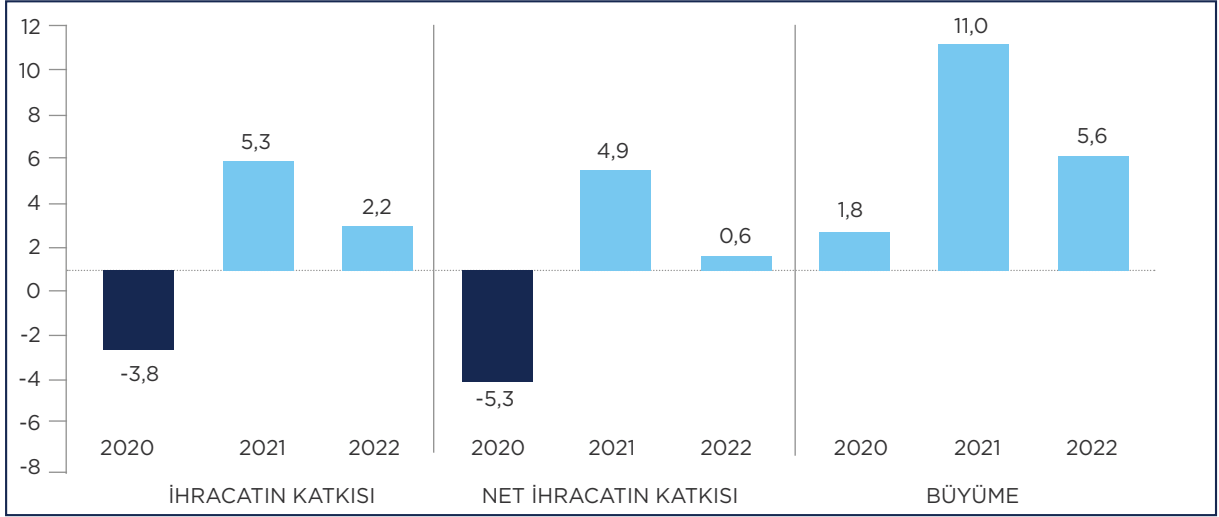

Kaynak: OECD

Türkiye'nin yıllık büyümesine ihracatın katkısı 2,2 ve net mal ve hizmet ihracatın katkısı ise 0,6 oranında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla 2022 yılında büyümenin yarıya yakın kıs-

mı ihracat kaynaklı gerçekleşmiştir. Böylece 2021 yılında olduğu gibi 2022 yılında da ihracat büyümeye güçlü bir şekilde katkı sağlamaya devam etmiştir.

Şekil 2 Yıllık Büyüme ve İhracatın Katkısı

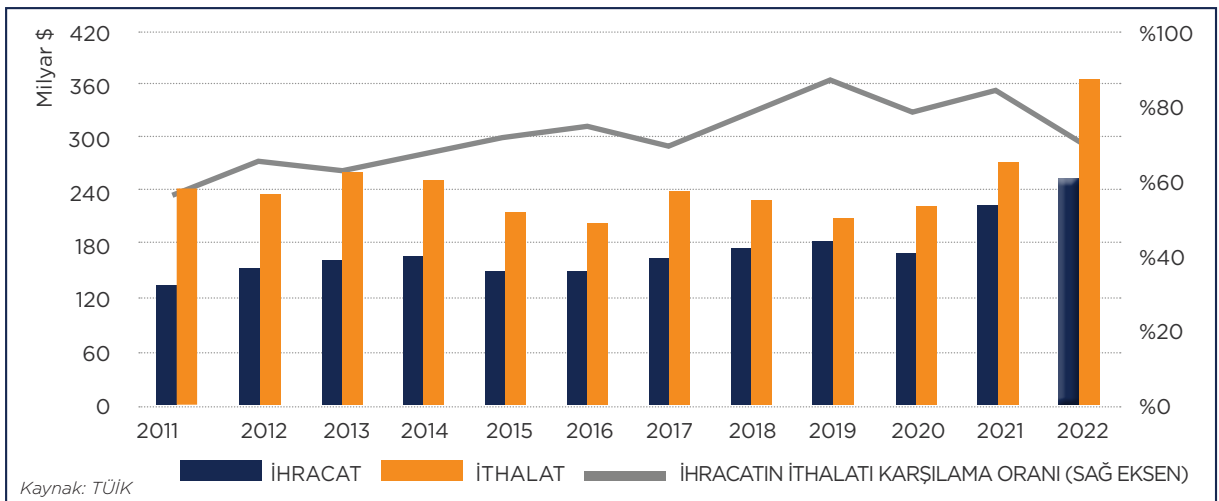

Kaynak: TÜİK

Türkiye 2022 yılında bir kez daha ihracatta rekor seviyeye ulaşarak dış ticaret performansında önemli bir başarı elde etmiştir. 2022 yılında Türkiye önceki yıla göre yüzde 12,8 artışla 254,2 milyar dolar ihracat seviyesine ulaşmıştır. 2022 yılında ulaşılan bu rakam Türkiye için tüm za-

manların en yüksek yıllık ihracat değerini ifade etmektedir. İthalat tarafında ise 2022 yılında yüzde 34,0 artışla 363,7 milyar dolar seviyesine ulaşılmıştır. Bu rakamlarla birlikte ithalatın ihracatı karşılama oranı yüzde 69,9 ve dış ticaret açığı ise 109,5 milyar dolar olarak gerçekleştirmiştir.

Şekil 3 Türkiye'nin Yıllara Göre İhracatı ve İthalatı

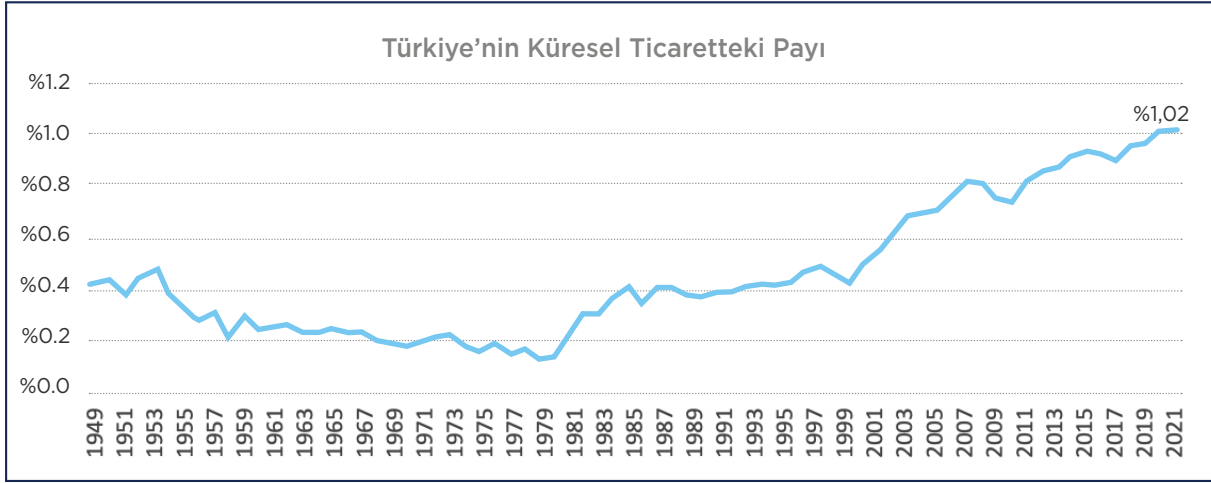

Kaynak: TÜİK

2022 yılında gerçekleşen bu dış ticaret performansı ile birlikte Türkiye, küresel ticaretteki payını yüzde 1,01'den yüzde 1,02'ye çıkarmıştır. İlk kez 2021 yılında küresel tica-

retten aldığı payı yüzde 1 seviyesinin üzerine çıkaran Türkiye, resesyon endişeleri ve küresel talepteki daralmalara rağmen bu başarısını sürdürmeyi başarmıştır.

Şekil 4 Türkiye'nin Küresel Ticaretteki Payı

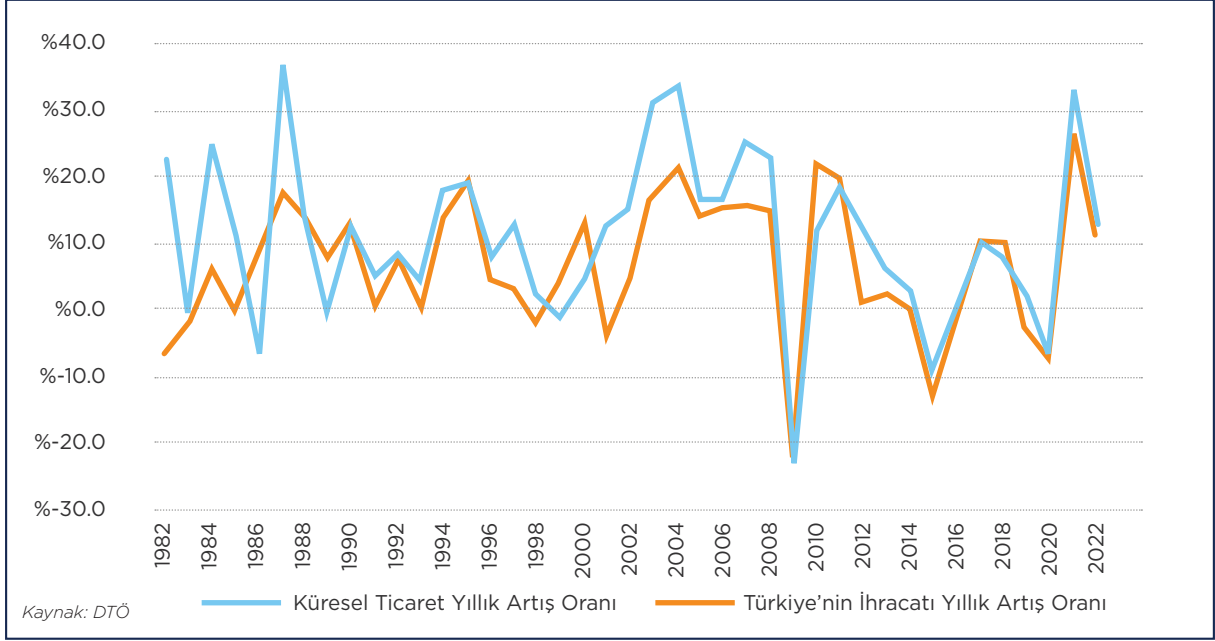
Kaynak: DTÖ

Yıllar itibariyle bakıldığında Türkiye'nin ihracatı ve küresel ihracatın artış oranı arasında bir paralellik olduğu görülmektedir. Özellikle son 20 senenin 15 senesinde Türkiye'nin yıllık ihracat artış oranının küresel ihracat artış oranının üzerinde bir seyir izlediği görülmektedir. Pandemi öncesinde

Türkiye'nin aleyhine gelişen bu karşılaş-tırma pandeminin ardından yeniden Türkiye'nin lehine dönmüştür. Küresel ticaret değer bazında 2022 yılında yüzde 11,5 büyürken Türkiye'nin ihracat değeri ise 2022 yılında yüzde 12,8 oranında artış göstermiştir.

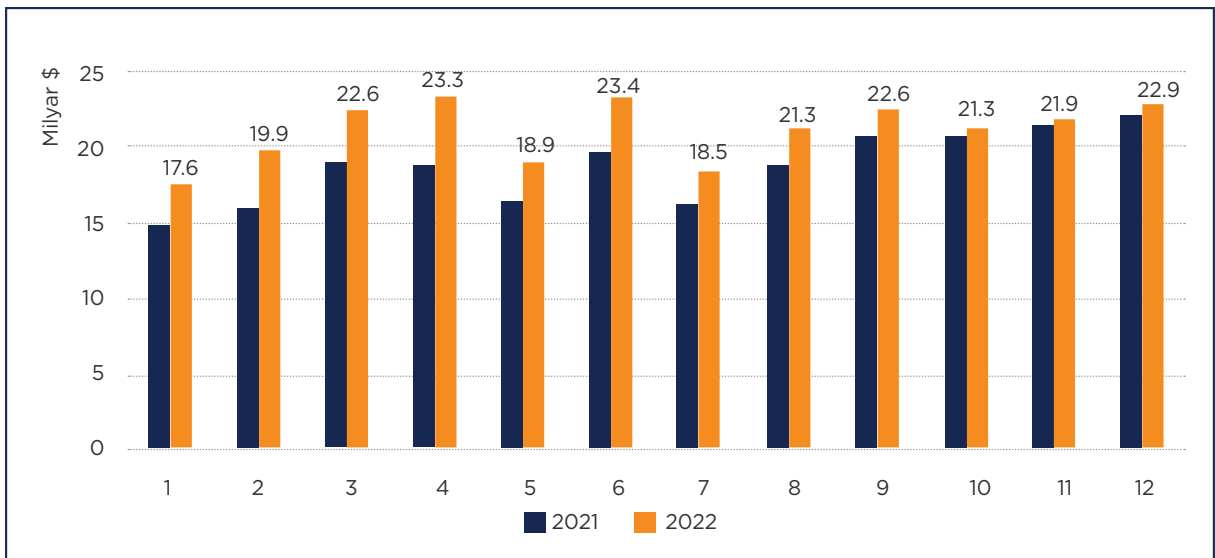
Şekil 5 Yıllara Göre Küresel Ticaret ve Türkiye'nin İhracatı Artış Oranı (Yıllık, %)

2022 yılında Türkiye'nin ihracatına aylık bazda bakıldığında ise her ay bir önceki yılın aynı ayına göre önemli oranlarda artış sağlandığı görülmektedir. Bu kapsamda bir önceki yılın aynı ayına göre Şubat'ta 24,8, Nisan'da yüzde 24,4, Haziran'da ise yüzde 18,3 oranında

artış sağlanmıştır. En düşük artışın sağlandığı ay olan Kasım ayında dahi 2021 Kasım ayına göre yüzde 2,0 oranında artış yakalanmıştır. Değer bazında en yüksek ihracatın gerçekleştiği ay ise 23,4 milyar dolar ile Haziran ayı olmuştur.

Şekil 6 Türkiye'nin Aylık İhracatı

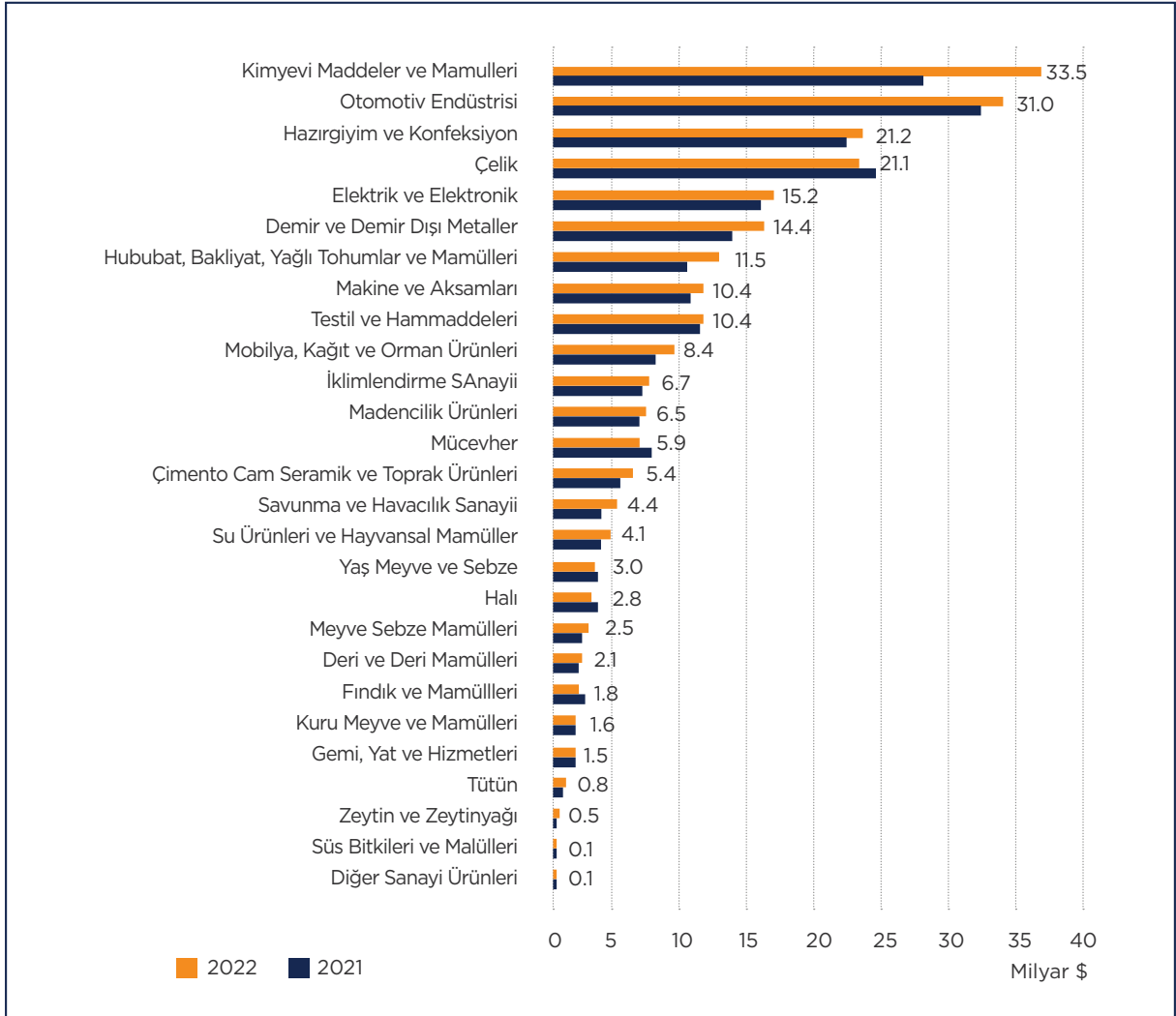

Kaynak: TÜİK

Sektörel olarak 2022 yılında en çok ihracat gerçekleştiren ilk üç sektör 33,5 milyar dolar ile Kimyevi Maddeler ve Mamulleri, 31,0 milyar dolar ile Otomotiv ve 21,2 milyar dolar ile Hazırgiyim ve Konfeksiyon sektörü olmuştur.

TİM sektörel sınıflandırmasına göre 2022 yılında 20 sektör ihracat değerini artırmıştır. Ayrıca 2022 yılında 1 milyar \$ üzerinde ihracat yapan il ve sektör sayısı 23, ülke sayısı ise 51 olmuştur.

Şekil 7 Türkiye'nin Sektörlere Göre İhracatı

Kaynak: TİM

TİM sektörel sınıflandırmasına göre 2022 yılında 20 sektör ihracat değerini artırmıştır.

Sektör gruplarının ihracat değişimlerine bakıldığında tarım grubunda yer alan sektörler yüzde 13,5 oranında ihracatını artırırken sanayi grubundaki sektörlerin yüzde 9,2 ve madencilik grubunda yer alan sektörlerin yüzde 8,9 oranında ihracatlarını artırdıkları görülmektedir. 2022 yılında yüzde 60,2 ile Zeytin ve Zeytinyağı sektörü, yüzde 36,0

ile Savunma ve Havacılık Sanayi sektörü ve yüzde 31,9 ile Kimyevi Maddeler ve Mamulleri sektörü ihracat oranını en çok artıran ilk üç sektör olmuştur. Diğer taraftan Fındık ve Mamulleri sektörü yüzde 22,5, Mücevherat sektörü yüzde 13,8 ve Halı sektörü yüzde 13,4 azalış ile 2022 yılında bir önceki yıla göre en fazla azalış gösteren sektörler olmuştur.

Tablo 8 Sektörlere Göre Yıllık İhracat Değişimi 2021/2022 (%)

		2020/2021 Değişim (%)	2021/2022 Değişim (%)
TARIM	TARIM	22,2	13,5
	Yaş Meyve ve Sebze	13,0	-4,2
	Meyve Sebze Mamulleri	20,6	24,6
	Zeytin ve Zeytinyağı	14,2	60,2
	Fındık ve Mamulleri	16,6	-22,5
	Tütün	-14,0	5,9
	Su Ürünleri ve Hayvansal Ürünler	38,8	19,6
	Kuru Meyve ve Mamulleri	12,6	0,1
	Süs Bitkileri ve Mamulleri	39,1	-7,1
	Hububat Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	25,6	25,3
	SANAYİ	SANAYİ	34,0
Mobilya, Kâğıt ve Orman Ürünleri		25,7	20,7
Deri ve Deri Mamulleri		29,6	18,8
Tekstil ve Hammaddeleri		39,3	2,1
Halı		22,1	-13,4
Hazır-Giyim ve Konfeksiyon		18,3	4,7
Çimento, Cam Seramik		22,8	18,2
Çelik		77,4	-5,4
Demir ve Demir Dışı Metaller		49,7	16,4
Elektrik ve Elektronik		28,3	7,1
Gemi ve Yat		18,3	-10,6
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri		38,9	31,9
İklimlendirme		32,9	7,8
Makine ve Aksamları		24,9	10,1
Mücevherat		79,5	-13,8
Otomotiv Endüstrisi		14,9	5,6
Savunma ve Havacılık Sanayi		41,5	36,0
MADENCİLİK	MADENCİLİK	38,9	8,9

Kaynak: TİM

2022 yılında değer bazında sektörlerde yüzde 9,7 oranında artış yaşanırken miktar bazında gerçekleştiren ihracatta ise yüzde 5,1 oranında azalış görülmektedir. Dolayısıyla birim ihracat değerinde 2021 yılına kıyasla yüzde 15,6 oranında artış yaşanmıştır. Miktar bazında ihracatın azalırken değer bazında ise artış gösteriyor olması 2022 yılında hem Türkiye'deki hem de küresel ölçekteki enflasyonist ortamı göstermesi bakımından son derece dikkate değerdir. Sektör gruplarındaki miktar değişimi incelendiğinde Tarım sektörü grubunda yüzde 0,6 artış yaşanırken Maden-

cilik grubunda yer alan sektörlerde yüzde 1,1 ve Sanayi grubunda yer alan sektörlerde ise yüzde 5,9 azalış görülmüştür. Miktar bazında 2022 yılında en fazla artış gösteren sektör yüzde 36,4 ile Zeytin ve Zeytinyağı sektörü, yüzde 20,2 ile Savunma ve Havacılık Sanayi sektörü ve yüzde 10,7 ile Tütün sektörü olmuştur. Diğer taraftan Gemi ve Yat, Çelik, Halı, Fındık ve Mamulleri ve Yaş Meyve Sebze sektörlerinde hem miktar hem de değer bazında kayıplar yaşanmıştır. İhracat birim fiyatını ise bir önceki yıla göre en fazla artıran sektör yüzde 34,3 ile Çimento Cam Seramik

sektörü olmuştur. Bu sektörü yüzde 34,0 ile Elektrik ve Elektronik ve yüzde 26,0 ile Gemi ve Yat sektörü takip etmiştir. 2022 yılında ihracat birim değeri bir önceki yıla göre yüzde 15,6 oranında artmıştır. Birim fiyat değeri 2021'e göre Tarım grubunda yer alan sektörlerde yüzde 12,9, Sanayi grubu sektörlerde yüzde 17,8 ve Madencilik grubunda ise yüzde 10,1 oranında artış göstermiştir.

**2022'de
Türkiye'nin AB
ülkelerine ihracatı
103,1 milyar dolar olmuş
ve ihracatımızdaki
payı %40,6'ya ulaşmıştır.**

Tablo 9 Miktar, Değer ve Birim Fiyat Olarak İhracat Değişimi 2021/2022 (%)

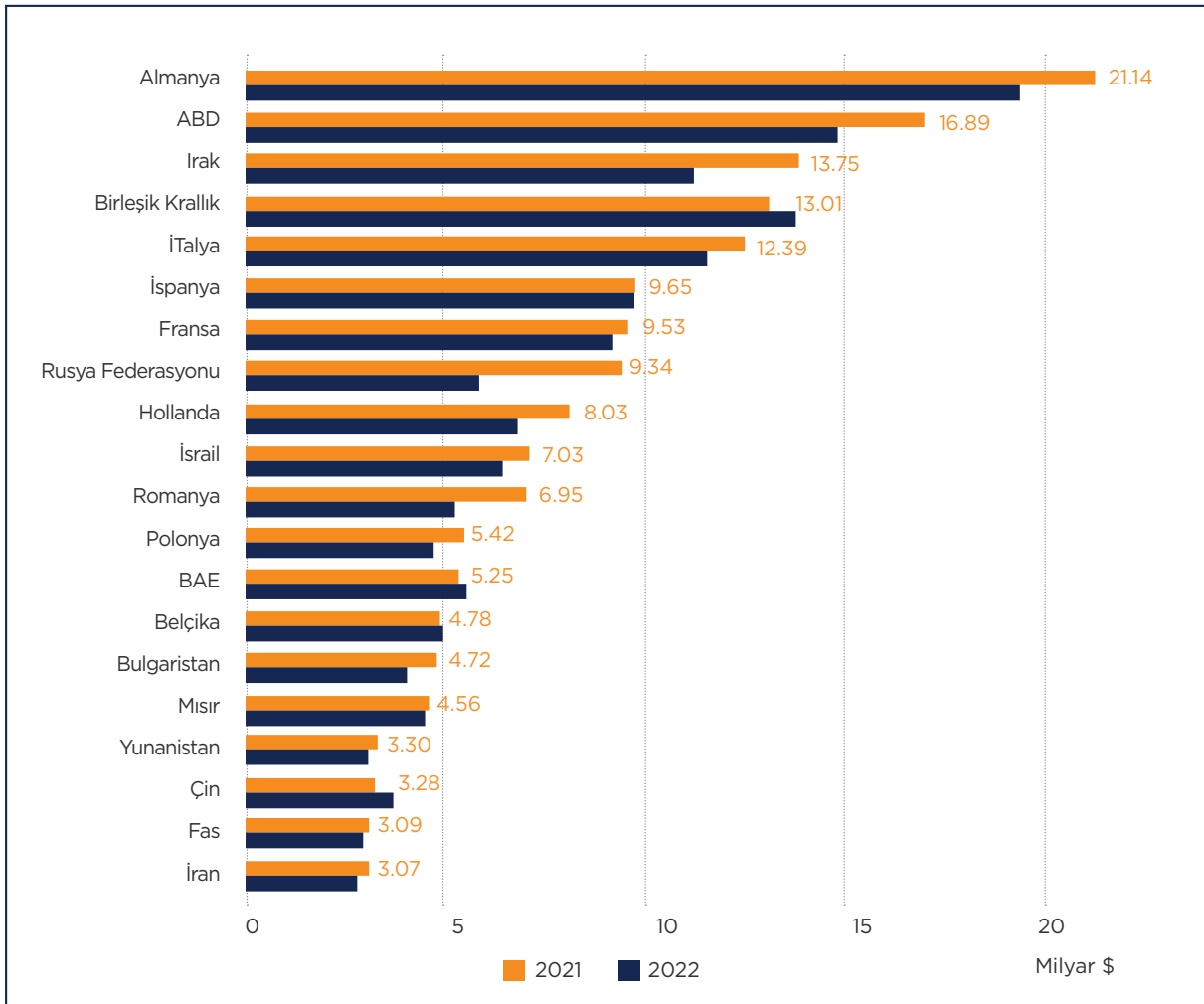
		Miktar Değişim 2021/2022 (%)	Değer Değişim 2021/2022 (%)	Birim Fiyat Değişim 2021/2022 (%)
TARIM	TARIM	0,6	13,5	12,9
	Yaş Meyve ve Sebze	-4,5	-4,2	0,3
	Meyve Sebze Mamulleri	7,5	24,6	15,9
	Zeytin ve Zeytinyağı	36,4	60,2	17,4
	Fındık ve Mamulleri	-9,2	-22,5	-14,7
	Tütün	10,7	5,9	-4,3
	Su Ürünleri ve Hayvansal Ürünler	5,1	19,6	13,8
	Kuru Meyve ve Mamulleri	2,2	0,1	-2,0
	Süs Bitkileri ve Mamulleri	1,1	-7,1	-8,1
	Hububat, Bakliyat Yağlı Tohumlar ve Mamul.	0,6	25,3	24,5
	SANAYİ	SANAYİ	-5,9	9,2
Mobilya, Kâğıt ve Orman Ürünleri		6,8	20,7	7,3
Deri ve Deri Mamulleri		7,6	18,8	10,4
Tekstil ve Hammaddeleri		-6,9	2,1	11,3
Halı		-14,9	-13,4	1,8
Hazır-Giyim ve Konfeksiyon		-1,9	4,7	6,8
Çimento Cam Seramik		-12,1	18,2	34,3
Çelik		-17,7	-5,4	15,0
Demir ve Demir Dışı Metaller		1,2	16,4	15,0
Elektrik ve Elektronik		-20,1	7,1	34,0
Gemi ve Yat		-29,0	-10,6	26,0
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri		4,2	31,9	25,4
İklimlendirme		-6,6	7,8	15,5
Makine ve Aksamları		2,8	10,1	7,2
Mücevherat		9,4	-13,8	-21,3
Otomotiv Endüstrisi		5,4	5,6	0,2
Savunma ve Havacılık Sanayi		20,2	36,0	13,1
MADENCİLİK	MADENCİLİK	-1,1	8,9	10,1

Kaynak: TİM

Türkiye 2022 yılında 21,14 milyar dolar ile en fazla ihracatı geçmiş yıllarda olduğu gibi bu yıl da Almanya'ya gerçekleştirmiştir. Almanya'yı 16,89 milyar dolar ile ABD, 13,75 milyar dolar ile Irak, 13,01 milyar dolar ile Birleşik Krallık ve 12,39 milyar dolar ile İtalya takip etmektedir. İlk 20 ülkenin ihracattan aldığı pay geçen sene yüzde 66,2 iken bu sene yüzde 65,0 olmuştur. 2022'de Türkiye'nin AB ülkelerine ihracatı 103,1 milyar dolar olmuş ve ihracatımızdaki payı yüzde 40,6'ya ulaşmıştır. Ayrıca Türkiye'nin en çok ihracat gerçekleştirdiği ilk

20 ülkeden 16'sına gerçekleştirilen ihracat bir önceki yıla göre artış göstermiştir. En çok ihracat gerçekleştirilen ilk 20 ülke arasından Çin'e olan ihracatımız bir önceki yıla göre yüzde 11,6 oranında, Birleşik Krallık'a yüzde 5,4 oranında, Birleşik Arap Emirlikleri'ne yüzde 4,6 ve Belçika'ya ise yüzde 2,5 oranında düşüş kaydetmiştir. İlk 20 ülke arasından ihracatta en çok artış görülen ülke ise yüzde 38,2 ile Rusya olurken Rusya'yı yüzde 26,6 ile Romanya, yüzde 19,1 ile Irak, yüzde 16,3 ile Bulgaristan ve yüzde 15,7 ile Hollanda takip etmiştir.

Şekil 8 Türkiye'nin Ünelere Göre İhracatı

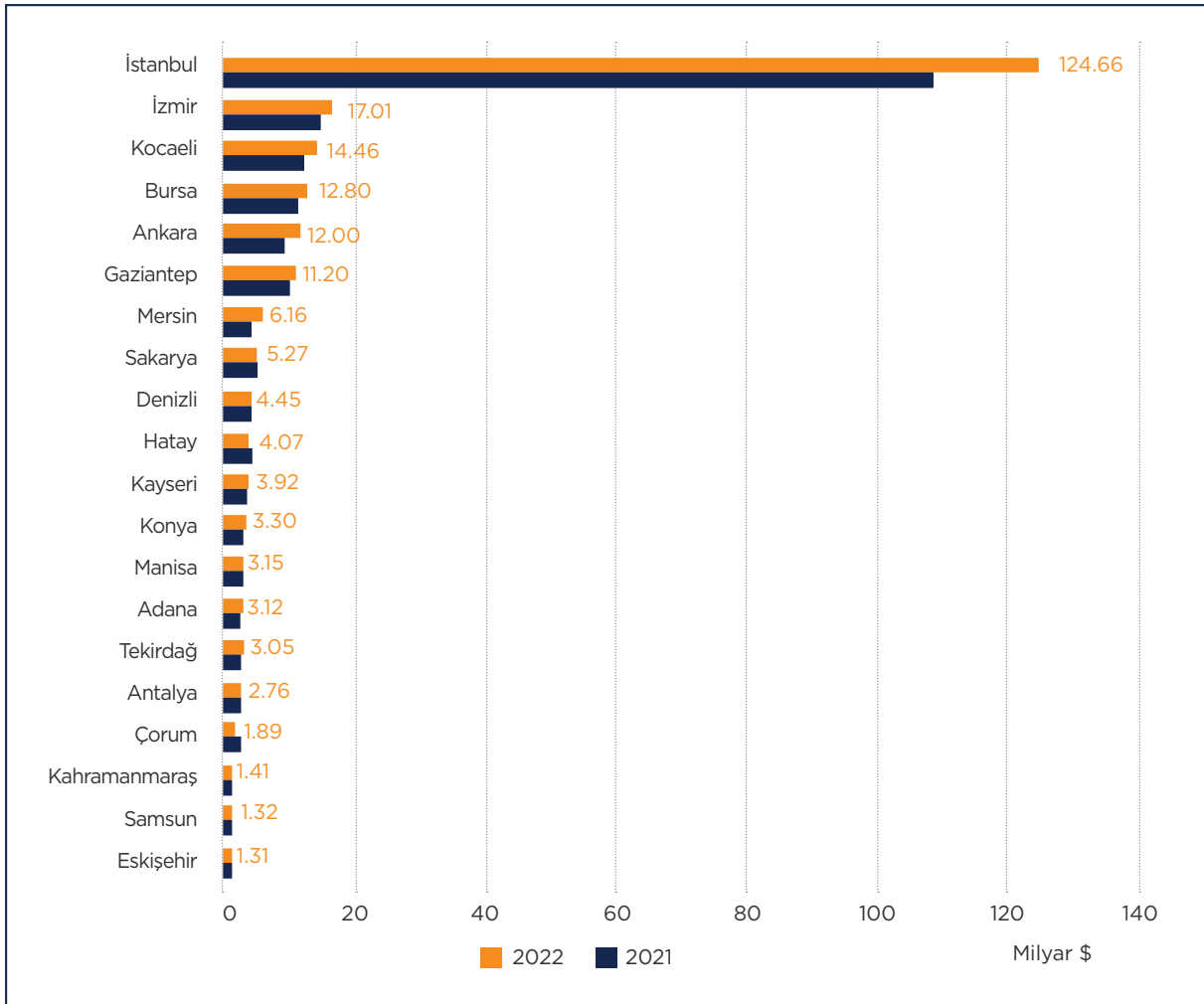

Kaynak: TÜİK

2022 yılında 124,7 milyar dolar ile en fazla ihracat gerçekleştiren ilimiz İstanbul olmuştur. İstanbul'u 17,0 milyar dolar ile İzmir, 14,5 milyar dolar ile Kocaeli, 12,8 milyar dolar ile Bursa ve 12,0 milyar dolar ile Ankara takip etmektedir. En çok ihracat gerçekleştiren ilk 20 il arasından bir önceki yıla göre ihracatını en çok artıran il yüzde 45,1 ile Mersin olmuştur. Mersin'i yüzde 26,4 ile

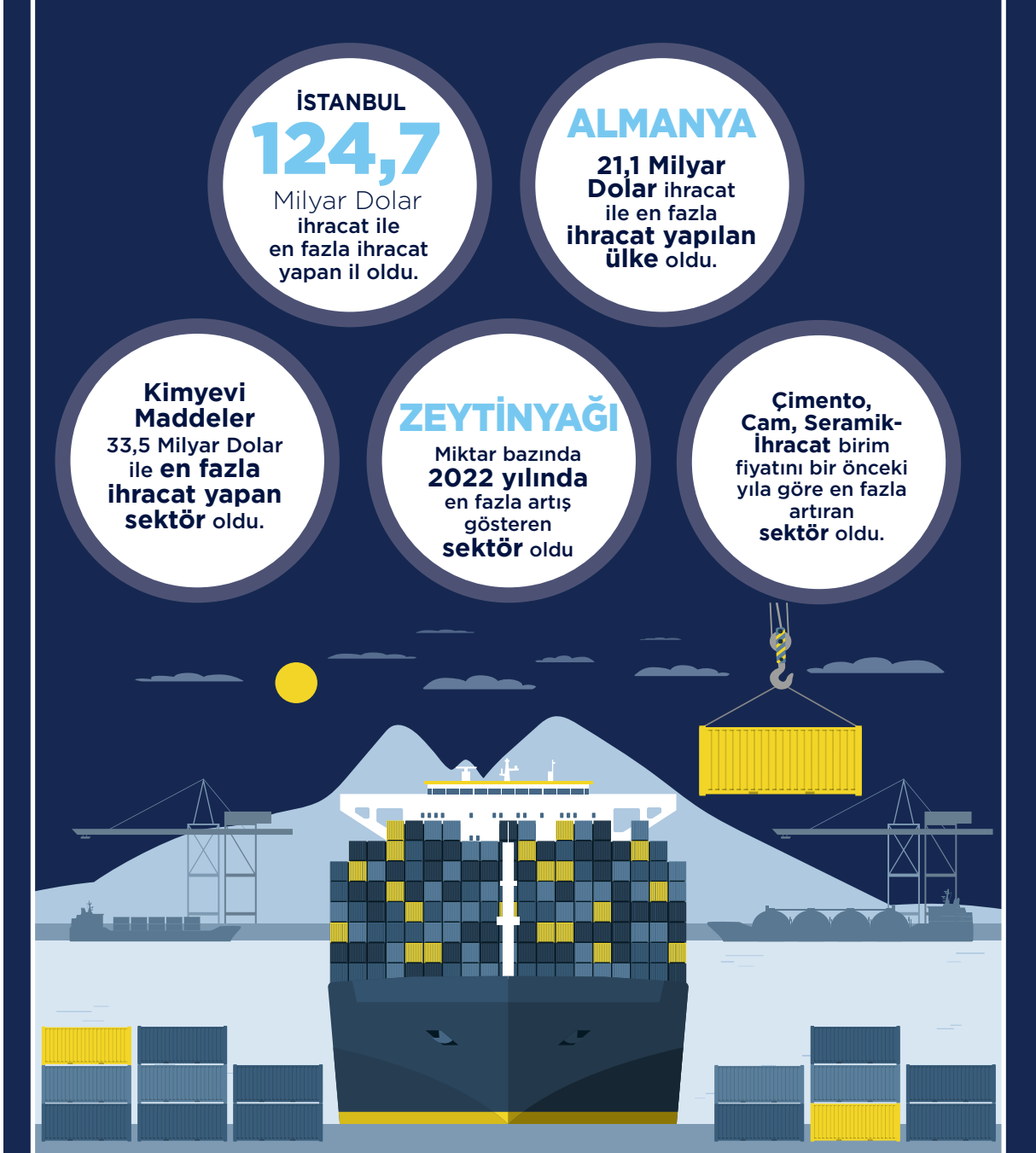
Ankara, yüzde 22,6 ile Adana, yüzde 17,8 ile Kocaeli ve yüzde 15,4 ile İzmir takip etmiştir. 2022 yılında en çok ihracat gerçekleştiren 20 il arasından yalnızca üç ilin ihracatı bir önceki yıla göre azalış göstermiştir. Bu kapsamda Çorum'da yüzde 28,4, Hatay'da yüzde 7,4 ve Sakarya'da yüzde 1,0 oranında azalış görülmektedir.

Şekil 9 illere Göre İhracat

Kaynak: TÜİK

2022 yılında en fazla ihracat gerçekleştiren ilk 5 şehir; İstanbul, İzmir, Kocaeli, Bursa, ve Ankara oldu. İlk 20 il arasında ihracatını en fazla artıran il Mersin oldu.

1.2. KÜRESEL EKONOMİ VE KÜRESEL TİCARETTE 2023 BEKLENTİLERİ

1.2.1. KÜRESEL EKONOMİDE BEKLENTİLER

2022 yılında küresel ölçekte meydana gelen ekonomik zorlukların 2023 yılında da etkisini devam ettirmesi beklenmektedir. Bu kapsamda ekonomik büyüme beklentileri incelendiğinde küresel ekonominin 2023 yılında yüzde 2,8, 2024 yılında yüzde 3,0 ve 2025 yılında ise yüzde 3,2 büyümesi öngörülmektedir. Ülke gruplarına göre bakıldığında gelişmiş ülkelerin 2023 yılında yüzde 1,3, 2024 yılında yüzde 1,4 ve 2025 yılında yüzde 1,8 büyüyeceği beklenmektedir. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelere ilişkin öngörülerde ise daha yüksek büyüme oranları yer almaktadır. Buna göre gelişmekte olan ülkelerin 2023'te yüzde 3,9, 2024 yılında yüzde 4,2 ve 2025 yılında ise yüzde 4,0 oranında büyümesi öngörülmektedir.

Tablo 10 Dünya Ekonomisinde Büyüme Öngörülleri, (%)

	2023	2024	2025
Dünya Ekonomisi	2,8	3,0	3,2
Gelişmiş Ülkeler	1,3	1,4	1,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	3,9	4,2	4,0

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, World Economic Outlook Update, Nisan 2022

Gelişmiş ülkelerdeki büyüme oranları bölge ve ülkelere göre incelendiğinde ise 2023 yılında ABD'de yüzde 1,3, Euro Bölgesi'nde yüzde 0,8, Kanada'da 1,5, Japonya'da 1,3 ve diğer gelişmiş ülkelerde 1,8 büyüme beklenirken İngiltere'de yüzde 0,3, Almanya'da yüzde 0,1 oranında daralma beklenmektedir. İngiltere ve Almanya'daki daralmanın 2024 ve 2025 yıllarında tekrar büyümeye dönüşeceği öngörülmektedir.

Tablo 11 Gelişmiş Ülkeler Büyüme Öngörülleri, (%)

	2023	2024	2025
Gelişmiş Ülkeler	1,3	1,4	1,8
ABD	1,6	1,1	1,8
Kanada	1,5	1,5	2,2
Japonya	1,3	1,0	0,6
AB-27	0,8	1,6	2,2
Euro Bölgesi	0,8	1,4	1,9
Almanya	-0,1	1,1	2,0
Fransa	0,7	1,3	1,9
İtalya	0,7	0,8	1,2
İspanya	1,5	2,0	2,0
Diğer Gelişmiş Ülkeler	1,8	2,2	2,3

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, World Economic Outlook Update, Nisan 2022

İngiltere ve Almanya'daki daralmanın 2024 ve 2025 yıllarında tekrar büyümeye dönüşeceği öngörülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde ise Asya ülkelerinin 2023'te yüzde 5,3, Ortadoğu ülkelerinin yüzde 2,9, Sahra Altı Afrika'nın yüzde 3,2, Avrupa ülkelerinin yüzde 1,2 ve Latin Amerika ve Karayipler'in ise yüzde 1,6 oranında büyüyeceği öngörülmektedir. 2023, 2024 ve 2025 yıllarına ilişkin öngörülere göre gelişmekte olan Asya ve Ortadoğu ülkeleri önemli büyüme rakamlarına ulaşmaya devam edecektir. Ülke odaklı bakıldığında özellikle Hindistan'ın 2023 ve 2024 yılların-

da büyüme rakamlarında artış öngörülmürken, Çin'in büyüme rakamlarında ise üç yıllık periyotta yavaşlama olması beklenmektedir. Buna göre 2023 yılında yüzde 5,2 büyümesi öngörülen Çin'in 2024'te 4,5, 2025'te ise yüzde 4,1 oranında büyümesi öngörülmüştür. Buna ek olarak Ukrayna-Rusya Savaşı nedeni ile ekonomik yaptırımlara maruz kalan Rusya'nın 2023'te yüzde 0,7, 2024'te yüzde 1,3 ve 2025'te ise yüzde 1,0 büyüyeceği değerlendirilmiştir.

Tablo 12 Gelişmekte Olan Ülkeler Büyüme Öngörülürleri (%)

	2023	2024	2025
Gelişmekte Olan Ülkeler	3,9	4,2	4,0
Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri	5,3	5,1	4,8
Çin	5,2	4,5	4,1
Hindistan	5,9	6,3	6,2
ASEAN-5	4,5	4,6	4,6
Gelişmekte Olan Avrupa Ülkeleri	1,2	2,5	2,5
Rusya	0,7	1,3	1,0
Latin Amerika ve Karayipler	1,6	2,2	2,3
Brezilya	0,9	1,5	1,9
Meksika	1,8	1,6	1,9
Orta Doğu ve Merkezi Asya	2,9	3,5	3,6
Suudi Arabistan	3,1	3,1	3,0
Sahra Altı Afrika	3,6	4,2	4,1
Nijerya	3,2	3,0	3,0
Güney Afrika	0,1	1,8	1,6

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, World Economic Outlook Update, Nisan 2022

Diğer taraftan 2022 yılında dünya ekonomisini etkileyen en önemli parametrelerden biri yükselen enflasyon olmuştur. Yıl boyunca gerek finans kuruluşları gerek uluslararası kuruluşlar gerekse de hükümetler tarafından yüksek enflasyon rakamları ile mücadeleye yönelik politikalar uygulanmıştır. Bu nedenle 2023 yılı ve akabindeki yıllara ilişkin tüketici fiyatlarındaki yıllık değişim öngörülürleri de önem kazanmıştır. Bu kapsamda dünya

ekonomisinde yıllar itibariyle enflasyon rakamlarında kademeli bir düşüş beklenmektedir. Rakamlara bakıldığında küresel ölçekte enflasyon rakamının 2023 yılında yüzde 7,0, 2024 yılında yüzde 4,9 ve 2025 yılında yüzde 3,9'a düşmesi beklenmektedir. Diğer taraftan enflasyon rakamlarının 2023 yılında gelişmiş ülkelerde yüzde 4,7, gelişmekte olan ülkelerde ise yüzde 8,6 olması öngörülmektedir.

Tablo 13 Dünya Ekonomisinde Enflasyon Öngörülleri, (%)

	2023	2024	2025
Dünya Ekonomisi	7,0	4,9	3,9
Gelişmiş Ülkeler	4,7	2,6	2,1
Euro Bölgesi	5,3	2,9	2,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	8,6	6,5	5,2
Gelişmekte Olan Asya Ülkeleri	3,4	3,0	2,9
Latin Amerika ve Karayipler	13,3	9,0	6,9
Orta Doğu ve Merkezi Asya	15,9	12,0	8,3
Sahra Altı Afrika	14,0	10,5	8,7

1.2.2. KÜRESEL TİCARETTE BEKLENTİLER

Dünya mal ticaretinde, 2022 yılında yaşanan küresel krizler sonucunda emtia fiyatlarındaki yükselişe paralel olarak 2023 yılında beklenen resesyona endişeleri nedeniyle önemli bir talep

daralması beklenmektedir. Bu kapsamda yapılan projeksiyonlara göre küresel mal ticaretinin 2023 yılında yüzde 1,7, 2024 yılında ise yüzde 3,2 oranında büyümesi öngörülmektedir.

Tablo 14 Dünya Mal Ticareti Büyüme Öngörülleri (%)

	2020	2021	2022	2023 Projeksiyonu	2024 Projeksiyonu
Miktar Olarak Büyüme (%)	-5,1	9,4	2,7	1,7	3,2

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, Global Trade Outlook and Statistics, 5 Nisan 2023

Bölgelere göre ihracat hacmindeki büyüme öngörülleri bakıldığında ise 2023 yılında Kuzey Amerika'da yüzde 3,3, Bağımsız Devletler Topluluğu'nda yüzde 2,8, Asya'da yüzde 2,5, Ortadoğu'da yüzde 0,9 ve Latin Amerika'da ise yüzde 0,3 seviyelerinde büyüme gerçekleşeceği öngörülmektedir. İhracat hacminde en fazla büyümenin yüzde 3,3 ile Kuzey Amerika'da gerçekleşeceği öngörülmektedir. Diğer taraftan Afrika'nın ihracat hacminde ise 2023 yılında yüzde 1,4 daralma öngörülmektedir. 2023 yılında ihracat hacmindeki en büyük büyüme oranı Kuzey Amerika'da görülürken 2024 yılında

ise büyüme rakamlarındaki bu liderliğin Orta Doğu ve Asya bölgesine geçeceği öngörülmektedir.

Tablo 15 Bölgelere Göre Küresel İhracat Hacmi 2023 Büyüme Öngörülleri (%)

	2022	2023	2024
Kuzey Amerika	4,2	3,3	3,1
Latin Amerika ve Karayipler	1,9	0,3	0,6
Avrupa	2,7	1,8	2,0
Bağımsız Devletler Topluluğu	-4,9	2,8	2,2
Afrika	0,7	-1,4	1,4
Orta Doğu	9,9	0,9	4,7
Asya	0,6	2,5	4,7

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, Global Trade Outlook and Statistics, Nisan 2023

1.3. TÜRKİYE EKONOMİSİ VE İHRACATINDA 2023 BEKLENTİLERİ

1.3.1. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BEKLENTİLER

2022 yılı Türkiye için küresel ekonomik gelişmelere bağlı olarak yüksek enflasyon karşısında hem reel sektörün hem de sabit gelirli vatandaşların korunarak ekonomik devamlılığın sağlanmaya çalışıldığı bir yıl olmuştur. Bu nedenle enflasyon başta olmak üzere işsizlik ve büyümeye ilişkin makroekonomik verilere ilişkin öngörüler hem ekonomi yönetimi hem de reel sektör açısından önem kazanmıştır.

Bu kapsamda 2023, 2024 ve 2025 yıllarına dair öngörülere bakıldığında enflasyon rakamının kademeli olarak düştüğü, büyüme rakamlarının 2023'e göre yükseldiği ve işsizlik oranının ise yine 2023'e göre azaldığı bir ekonomik ortam öngörülmektedir. Buna göre 2023 yılında enflasyon öngörülerine bakıldığında 2023 yılında yüzde 50,6 olarak ifade edilen enflasyonun 2024'te yüzde 35,2'ye ve 2025'te ise yüzde 24,9'a düşmesi öngörülmektedir. Diğer taraftan büyüme rakamlarına bakıldığında 2023'te 2,7 olarak öngörülen büyüme rakamının 2024 yılında 3,6, 2025 yılında ise

3,0 seviyelerinde gerçekleşebileceği öngörülmektedir. İşsizlik rakamlarında ise önemli bir azalma öngörülmemiştir. İşsizlik rakamlarının 2023 yılında yüzde 11, 2024 ve 2025 yılında yüzde 10,5 olması beklenmektedir.

Tablo 16 Türkiye Ekonomisine İlişkin Makroekonomik Gelişme Öngörülleri (%)

	2023	2024	2025
Büyüme (%)	2,7	3,6	3,0
TÜFE (%)	50,6	35,2	24,9
İşsizlik (%)	11,0	10,5	10,5

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, World Economic Outlook Update, Nisan 2023

2023 ve sonrasında Türkiye ekonomisi için bir diğer önemli belirleyici husus ise Dolar/TL kurundaki gelişmelerdir. TCMB tarafından gerçekleştirilen Nisan ayı Piyasa Katılımcıları Anketi'ne göre cari yılsonu döviz kuru (ABD Doları/TL) beklentisi 23,15 TL olmuştur. Dolayısıyla 2023 yılı içerisinde kademeli olarak Dolar/TL kurunda bir yükseliş beklentisi söz konusudur.

1.3.2. TÜRKİYE İHRACATINDA BEKLENTİLER

2022 yılında Türkiye'nin ihracat performansı pek çok zorluğa ve meydan okumaya rağmen önemli bir başarı elde ederek 254,2 milyar dolarlık rekor bir seviyeye ulaşmıştır. 2023 yılında ise ekonomik, jeopolitik ve toplumsal gelişmenin Türkiye'nin ihracatını doğrudan etkilemesi beklenmektedir.

Tablo 17 2023 Yılında Türkiye İhracatını Etkileyebilecek Faktörler

Kategori	İhracatı Etkileyebilecek Faktörler
Ekonomik	1. Küresel Ekonomik Büyüme Oranı
	2. Döviz Kurunda Dalgalanma
	3. Küresel Enerji ve Emtia Fiyatlarındaki Yükseliş
Jeopolitik	1. Rusya-Ukrayna Savaşı
Toplumsal	1. 2023 Genel Seçimleri
	2. Doğal Afetler

Kaynak: Çalışma Ekibi

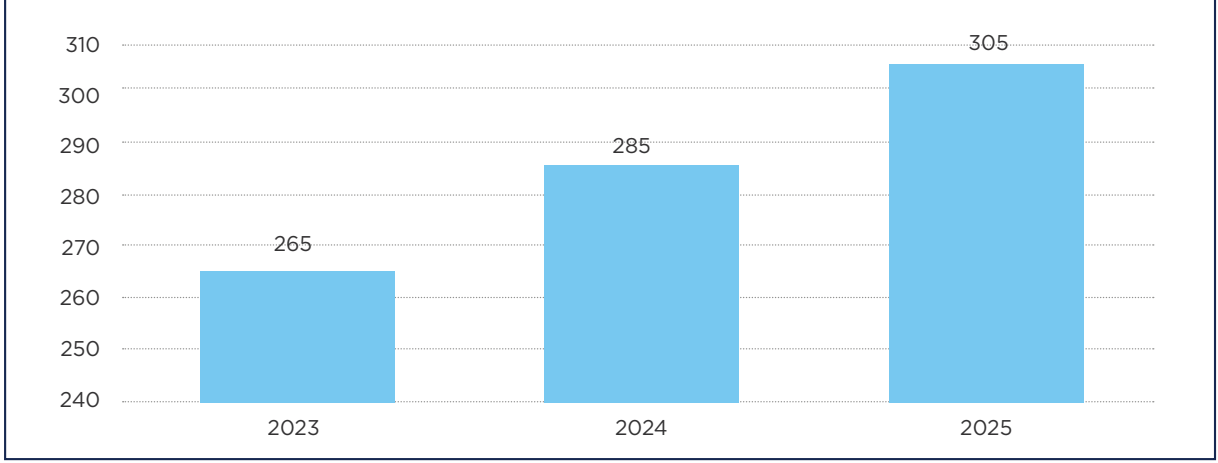
2023 yılında Türkiye'nin ihracat performansını etkileyebilecek en önemli ekonomik faktörlerden biri küresel ekonomik büyüme oranıdır. Zira Türkiye ihracatı küresel ekonomik büyüme oranınca ihracat rakamlarında artış gözlemlenebilen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle küresel büyüme gerçekleştikçe Türkiye ihracatında da büyüme gerçekleşmesi beklenebilir. Bu koşullar altında 2023 yılında küresel büyümenin öngörülere paralel gerçekleşmesi durumunda Türkiye ihracatının 2022 yılı seviyesinin üzerine çıkması beklenebilir.

Türkiye ihracatını etkileyecek bir diğer husus ise döviz kurundaki dalgalanmalardır. Döviz kurundaki dalgalanmalar hem maliyetlerin yükselmesi hem de buna bağlı olarak ih-

raç mallarındaki fiyat rekabetçiliği açısından önem kazanmaktadır. Dolayısıyla 2023 yılı boyunca döviz kurunda meydana gelebilecek dalgalanmaların ihracat rakamlarını etkilemesi beklenmektedir. İhraç edilen malların fiyatlarına etki edecek bir diğer husus da küresel enerji ve emtia fiyatlarındaki yükseliş trendinin devam etmesidir. 2022 yılına göre azalış beklense de 2023 yılında enflasyon rakamlarının hala etkisini sürdüreceği değerlendirilmektedir. Jeopolitik risklerin de kısa vadede çözüme kavuşması beklenmediğinden 2023 yılında da enerji ve emtia fiyatlarının etkisini hissettirmesi olasıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin 2023 yılı ihracatında en önemli engellerden biri geçtiğimiz sene olduğu gibi yüksek enerji ve emtia fiyatlarıdır.

Diğer taraftan 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen depremin ve 2023 genel seçimlerinin de Türkiye ihracatına etki etmesi beklenmektedir. Deprem gerçekleşen 11 ilde istihdamın ve üretimin yılın devamında etkisini nasıl göstereceği ülke ihracatı için belirleyici bir rol oynayacaktır. Diğer bir önemli husus ise 2023 genel seçimleri sonrasında ekonomi politikalarının ne şekilde devam edeceğidir. Mevcut ekonomi yönetiminin yeniden seçilmesi halinde ekonomi politikalarına aynı şekilde devam edip etmeyeceği veya olası bir hükümet değişikliği durumunda hangi ekonomi politikalarının benimseneceği Türkiye'nin 2023 ihracatı açısından belirleyici bir faktör olacaktır. Bu çerçevede mevcut ekonomi yönetimi tarafından hazırlanan Orta Vadeli Programa göre Türkiye'nin ihracatının 2023 yılında 265 milyar dolar, 2024 yılında 285 milyar dolar ve 2025 yılında ise 305 milyar dolar olması beklenmektedir.

Şekil 10 2023-2025 Yılı Orta Vadeli Program İhracat Gerçekleşme Tahmini (Milyar \$)

1.4. HİZMET TİCARETİ 2022 GELİŞMELERİ VE 2023 BEKLENTİLERİ

1.4.1. DÜNYADA HİZMET TİCARETİ 2022

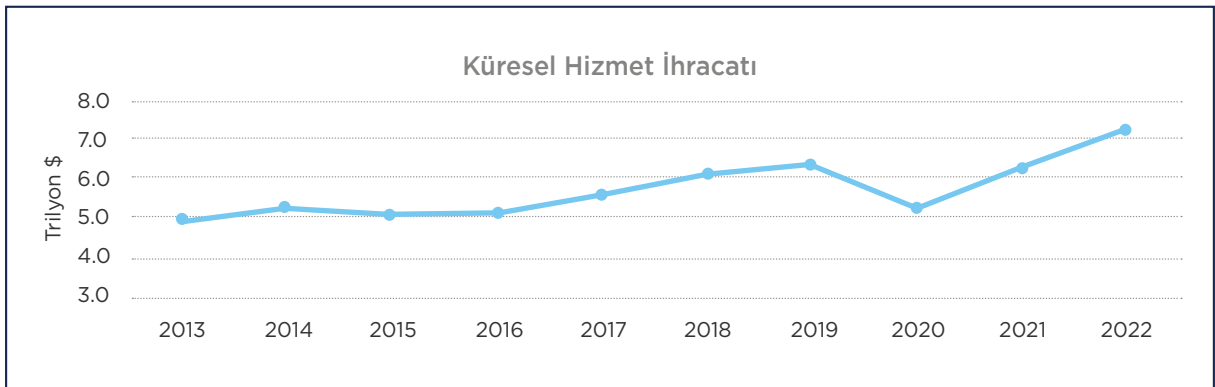
Küresel hizmet ticareti, pandemi sonrası beklenen toparlanma sürecini 2022 yılında gerçekleştirmiştir. Hizmet sektörü, başta başat alt sektörleri olan taşımacılık ve turizm sektörlerinin Covid-19 pandemisinden şiddetli bir şekilde etkilenmesi sonucunda küresel hizmet ticareti 2020 yılında yüzde 17'lik bir düşüş kaydetmiştir. Bu düşüş, hizmet ticareti için rekor bir yıl olarak geride kalan 2019 yılının ardından gelmiştir. Seyahat ve süre kısıtlamaları sonucundan uluslararası hareketlilik azalmış, özellikle turizm ve taşımacılık sektöründe derin krizler oluşmuştur. Krizin boyutu o denli yüksek olmuştur ki sektörün toparlanma sürecinin uzun vadeli olacağı bile düşünülmüştür. Ancak bu toparlanma sürecinin daha kısa olabileceğinin düşünenler de olmuştur.

2022 yılında özellikle Avrupa'da birçok ulaşım merkezi ve ulaşım şirketi pandemi kaynaklı kriz-

ler sonucunda insan kaynağı kriziyle mücadele etmiştir. Grevler, toplu iş bırakmalar ve nitelikli iş gücü kaybı sonucunda bazı şirketlerin ve ulaşım merkezlerinin pandemi öncesi operasyonel kabiliyetlerini yeniden harekete geçirmekten uzak kaldığı görülmüştür. Bunlar bir kenara bırakılırsa sektörün makro ölçekte hızlı bir toparlanma sürecinin geride bıraktığı söylenebilir. Raporumuzun bu bölümünde detayına giremeyecek olsak da bu yaşananların hizmet sektöründe, operasyonel kabiliyetini koruyabilen ve pandemi öncesinde büyümekte olan şirketler ve ulaşım merkezleri için önemli küresel fırsatlar ortaya koyduğu da değerlendirilebilir.

UNCTAD'ın hesaplamalarına göre küresel hizmet ihracatı 2022 yılında bir önceki yıla göre yüzde 15,3 ve 2019'a göre yüzde 18,8 artarak 2022 yılında 7 trilyon 165 milyon dolara ulaşmıştır. 2020 yılındaki düşüşün ardından, 2021 yılında kaydedilen yüzde 18,5 artış ve artık Covid-19 kaynaklı kısıtlamaların tamamen kaldırıldığı 2022 yılında toparlanma eğiliminin devam etmesi sonucunda hizmet ihracatında bu yıl kaydedilen en yüksek ihracat değerine ulaşılmıştır.

Şekil 11 Küresel Hizmet İhracatı

Kaynak: UNCTAD

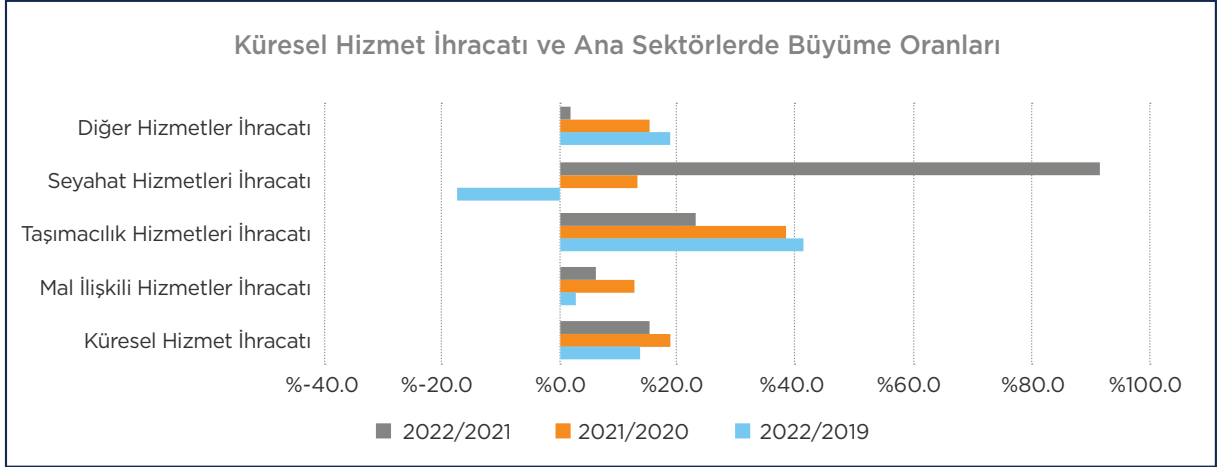
Küresel hizmet ticaretindeki bu büyümenin öncülüğünü ise turizm sektörü yapmıştır. Seyahat hizmetleri ihracatı 2022 yılında bir önceki yıla göre yüzde 91,5 artış kaydetmiştir. Bu oran geçen yıl ise yüzde 38,3 seviyesindedir. İki sene art arda kaydedilen bu büyüme oranlarına rağmen seyahat hizmetleri sektörü henüz pandemi öncesi ihracat hacmine ulaşabilmiş değildir. Nitekim seyahat hizmetleri sektörünün 2019 yılına göre yüzde 17,5 seviyesinde daha düşük bir hacme ulaştığı görülmektedir. Sektör 2019 yılında 1,48 trilyon dolar hacme ulaşmıştı.

Bir diğer lokomotif sektör olan taşımacılık

hizmetleri ise özellikle mal ticaretinin artması ve lojistik yerine hizmetlerinde fiyatların yükselmesi sonucundan başarılı bir geri dönüş kaydetmiştir. 2021 yılında önceki yıla göre yüzde 38,3 büyüme kaydeden küresel taşımacılık hizmetleri ihracatı, 2022 yılında yüzde 23,1 artış yakalamıştır. Sektörün pandemi öncesi seviyesinden yüzde 41,3 daha büyük bir hacme ulaştığı görülmüştür. Malilişkili hizmetler sektörü de pandemi öncesi ihracat seviyesini aşmıştır. 2022 yılında bir önceki yıla göre yüzde 15,3 artış kaydeden sektör, böylece pandemi öncesi seviyesinin yüzde 13,5 üzerinde bir hacme ulaşmıştır.

Şekil 12 Küresel Hizmet İhracatı ve Ana Sektörlerde Büyüme Oranları

Kaynak: UNCTAD

Bölgeler arasında duruma bakıldığında ise 2022 yılında düşük gelirli ülke grubu ve Okyanusya bölgesi haricinde, diğer tüm bölgelerin pandemi öncesi ihracat hacmine ulaştığı görülmektedir. Bununla beraber 2022 yılında gelişmiş ülkelerden ziyade gelişmekte olan ülkelerin çok daha hızlı büyüdüğü anlaşılmaktadır. Örneğin Kuzey Amerika pandemi öncesinin yüzde 4,3 ve Avrupa yüzde 14,6 üzerindedir. Bu toparlanma süreci 2022 yılında kaydedilen sırasıyla yüzde 15,8 ve yüzde 9,7'lik büyümelerin sonucunda gerçekleşmiştir. Ancak 2022 yılında bir önceki yıla göre Sahraaltı Afrika yüzde 51,9, Türkiye'nin de aralarında yer aldığı Batı Asya ülkeleri yüzde 51,8, Latin Amerika ülkeleri yüzde 47,4 ve Kuzey Afrika ülkeleri yüzde 42,5 büyüme kaydetmiştir. Bu durum, pandemi sonrası oluşan ortamda gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için hizmet ihracatı sektöründe önemli fırsatların oluştuğuna yönelik kanatı güçlendirmektedir.

2022 yılında hizmet ihracatı gelişmekte olan ülkelere göre daha hızlı artmıştır.

Tablo 18 Bölgelere ve Ülke Gruplarına Göre Hizmet İhracatı Büyüme Oranları

	2022/2019	2022/2021
Dünya	%13,5	%15,3
Kuzey Afrika	%21,2	%42,5
Sahra-altı Afrika	%15,2	%51,9
Kuzey Amerika	%4,3	%15,8
Latin Amerika ve Karayipler	%15,8	%47,4
Orta ve Güney Asya	%37,2	%31,1
Doğu ve Güneydoğu Asya	%5,9	%9,5
Batı Asya	%49,9	%51,8
Avrupa	%14,6	%9,7
Okyanusya	-%30,9	%14,7
Düşük Gelirli Ülke Grubu	-%3,0	%41,4

Ülkelere göre küresel hizmet ihracatını verilerine ve tahminlere dayalı bir şekilde açıklayan Dünya Ticaret Örgütü'ne göre 2022 yılında ilk 5 ülke (AB tek ülke sayılırsa) küresel hizmet ihracatının yüzde 59,0'ını gerçekleştirmiştir. İlk 30 ülkenin payı ise yüzde 90,5'i bulmuştur. Bu hesaplamalara göre, AB'nin AB dışına hizmet ihracatı 1,3 trilyon dolar olmuş ve AB ülkeleri en büyük hizmet ihracatçısı konumuna gelmiştir. 897 milyar dolar ile ABD ikinci, 487 milyar dolar ile İngiltere üçüncü, 422 milyar dolar ile Çin dördüncü ve 313 milyar dolar ile Hindistan beşinci en büyük hizmet ihracatçısı olmuştur. 2022 yılında kaydedilen yıllık büyüme oranı ile rakiplerinden pozitif ay-

rışan Türkiye 13. sıraya yükselmiştir. Yukarıda bahsedilen savı destekler nitelikte bir sonuç bu listede de görülmektedir. Hizmet ihracatını en hızlı büyüten ülkelerin gelişmekte olan ülkeler olduğu görülmektedir. Hizmet ihracatında 2022 yılında Arjantin, Endonezya, Fas, Malezya, Tayland yüzde 50'nin üstünde büyüme kaydederken; Türkiye yüzde 47, Meksika ise yüzde 35 büyüme oranı yakalamıştır. Bu durum küresel hizmet ihracatındaki yapısal değişim sürecinin bir işareti olarak görülebilir. Ancak raporumuzun muhtevası nedeniyle bu durumun kapsamlı ve mukayeseli bir analizi bir başka yayının konusu olmayı gerektirmektedir.

2022 yılında ilk 5 ülke küresel hizmet ihracatının yüzde 59'unu gerçekleştirmiştir.

Tablo 19 Hizmet İhracatında İlk 30 Ülke

Sıra	Ülke	Hizmet İhracatı Milyar Dolar	Küresel İhracattan Aldığı Pay (%)	Yıllık Büyüme Oranı (%)
1	AB (AB-dışı ihracat)	1.325	22,7	9
2	ABD	897	15,4	16
3	Birleşik Krallık	487	8,4	8
4	Çin	422	7,2	8
5	Hindistan	313	5,4	31
6	Singapur	291	5,0	9
7	Japonya	163	2,8	-2
8	Birleşik Arap Emirlikleri	154	2,6	...
9	İsviçre	151	2,6	10
10	Güney Kore	129	2,2	9
11	Kanada	122	2,1	11
12	İsrail	93	1,6	26
13	Türkiye	90	1,5	47
14	Hong Kong, Çin	84	1,4	6
15	Tayvan	58	1,0	12
16	Rusya Federasyonu	51	0,9	-7
17	Avustralya	50	0,9	14
18	Norveç	48	0,8	18
19	Filipinler	40	0,7	18
20	Suudi Arabistan	39	0,7	302
21	Brezilya	39	0,7	26
22	Tayland	38	0,6	50
23	Meksika	36	0,6	35
24	Malezya	31	0,5	50
25	Mısır	27	0,5	27
26	Katar	23	0,4	31
27	Endonezya	23	0,4	70
28	Fas	22	0,4	50
29	Arjantin	17	0,3	85
30	Panama	17	0,3	...
	İlk 30 Toplamı	5280	90,5	-
	Dünya (AB içi hariç)	5833	100,0	17
	Dünya*	7076	100,0	15

*Dünya Ticaret Örgütü'nün ve UNCTAD'ın hesaplamaları birbir örtüşmemektedir.
Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

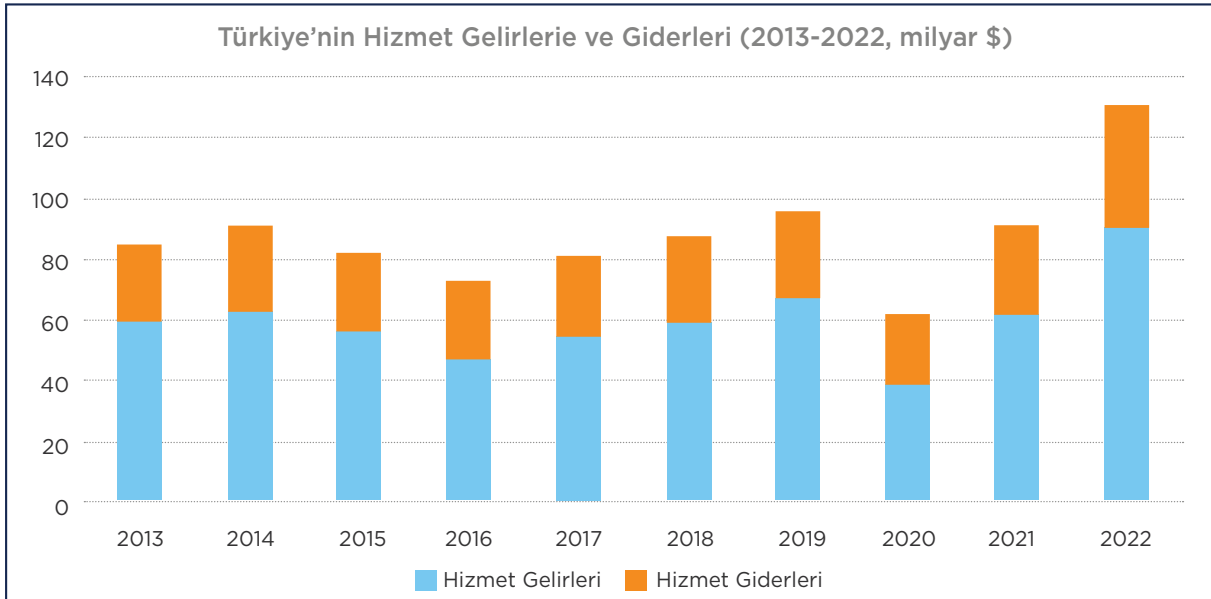
1.4.2. TÜRKİYE'DE HİZMET TİCARETİ 2022 VE 2023 BEKLENTİLERİ

Türkiye 2022 yılında hizmet ihracatı açısından tarihi bir yılı geride bırakmıştır. Pandemi öncesi dönemdeki 10 yılda yıllık ortalama yüzde 7,5'lük büyüme yakalayan hizmet sektörü 2019 yılında 67,2 milyar dolar ihracat yaparak tarihin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Pandemiye bu büyüme ivmesiyle giren Türkiye, 2020 yılında yüzde 43,1 oranında düşüş yaşamış ve hizmet gelirlerinde yılı -29,0 milyar dolarlık bir kayıpla- 38,2 milyar dolar değerinde hizmet ihracatıyla kapatmıştır. Ancak pandemi sonrasında toparlanma, beklentilerin üzerinde gerçekleşmiştir. 2021 yılında önceki yıla göre kaydedilen yüzde 60,6'lık artışın ardından 2022 yılında yüzde 47,0'lık bir artış yaşanmıştır. Pandemi

öncesi olarak dikkate alınan 2019 yılına göre artış oranı ise yüzde 34,3 olmuştur.

Bu gelişmeler sonucunda Türkiye'nin yıllık hizmet ihracatı 2022 yılında 90,3 milyar dolar ile tarihin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Hizmet ticaret hacmi, hizmet ithalatındaki yüzde 37'lik artışın da katkısıyla 130,7 milyar dolara yükselmiştir. 2022 yılında Türkiye 49,9 milyar dolar hizmet ticaret fazlası vermiştir. Küresel ölçekte hizmet sektörlerinin yaşadığı krizler döneminden Türkiye'nin avantajlı sonuçlar elde ederek çıktığı görülmüştür. Nitekim yukarıda vurgulandığı üzere AB içi hizmet ticaretinin dışlandığı listede Türkiye dünyanın en büyük 13. hizmet ihracatçısı konumuna yükselmiştir.

Şekil 13 Türkiye'nin Hizmet Gelirleri ve Giderleri (2013-2022, milyar \$)

Kaynak: TCMB

Alt kalemler itibarıyla incelendiğinde hizmet ihracatında turizm gelirlerini büyük oranda içeren seyahat sektöründe 41,2 milyar dolar,

taşımacılık sektöründe 36,7 milyar dolar ve diğer iş hizmetleri sektöründe 3,5 milyar dolar ihracata ulaşıldı.

Tablo 20 Sektörlere Göre Hizmet İhracatı (2019-2022, milyon \$)

Sektörler	2019	2020	2021	2022
Hizmet Gelirleri	67.217	38.243	61.408	90.285
Seyahat	34.305	13.330	26.634	41.176
Taşımacılık	23.396	16.087	24.419	36.696
Yolcu	11.484	3.389	7.072	16.673
Navlun	8.368	9.379	12.833	12.790
Diğer	3.544	3.319	4.514	7.233
Diğer İş Hizmetleri	3.184	2.906	3.521	3.535
Telekomünikasyon, Bilgisayar ve Bilgi Hizmetleri	1.462	2.113	2.566	2.596
Bakım ve Onarım Hizmetleri	1.234	1.163	1.420	1.830
Sigorta ve Emeklilik Hizmetleri	1.292	959	1.010	1.788
Finansal Hizmetler	472	382	388	732
Kişisel, Kültürel ve Eğlence Hizmetleri	178	153	192	527
İnşaat	364	239	260	488
Resmi Hizmetler	796	367	341	393
Başkasına ait Fiziksel Girdiler için İmalat Hizmetleri	339	284	282	290
Fikri Mülkiyet Hakları Kullanım Ücretleri	195	260	375	234

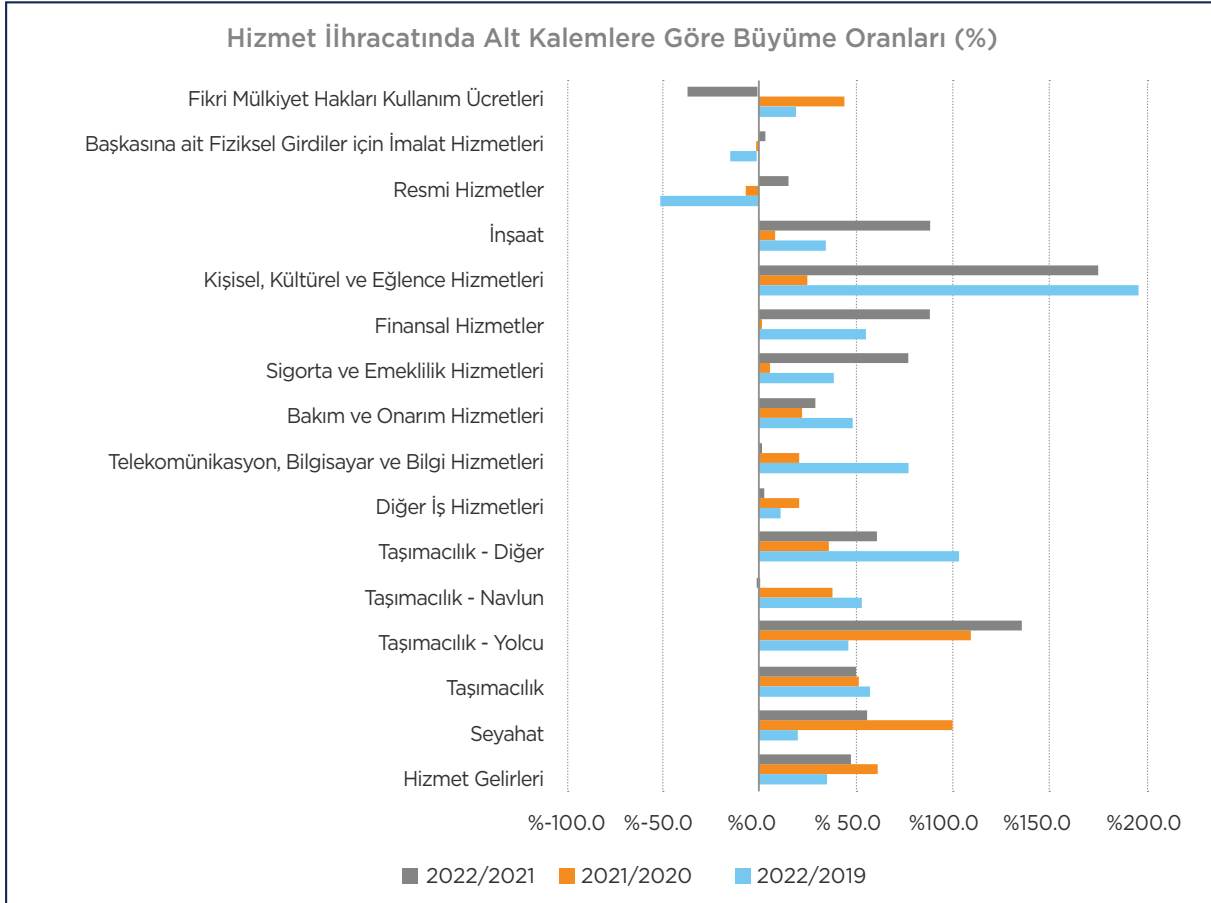
Kaynak: TCMB

2022 yılında Navlun taşımacılığı ve Fikri Mülkiyet Hakları Kullanım Ücretleri alt kalemleri dışında diğer tüm alt kalemler hizmet ihracatında artış kaydetmiştir. İhracatını bir önceki yıla oranla en fazla artıran alt kalemler arasında ilk sıralarda yüzde

174,5 ile Kişisel, Kültürel ve Eğlence Hizmetleri alt kalemi, yüzde 135,8 ile Yolcu Taşımacılığı alt kalemi, yüzde 88,7 Finansal Hizmetler alt kalemi, yüzde 87,7 İnşaat alt kalemi ve yüzde 77,0 Sigorta ve Emeklilik hizmetleri alt kalemi bulunmaktadır.

Şekil 14 Hizmet İhracatında Alt Kalemlere Göre Büyüme Oranları (%)

Hizmet gelirlerinin ana etkeni olan turizm gelirlerine ilişkin Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023 hedeflerine göre, 2022 yılında 46,3 milyar dolar olan turizm gelirlerinin 2023 yılında 56 milyar dolara çıkarılması planlanmaktadır. Bu nedenle turizm altyapısının genişletilmesi hedeflenmektedir. 2023-2025 yıllarına ait Orta Vadeli Program'da 2023 yılında seyahat gelirlerinin 45,0 milyar dolar olma beklentisi yayımlanmıştır. Bunun yanında, Hizmet İhracatçı

ları Birliği 2022 yılında 90,2 milyar dolar olan turizm gelirini 2023 yılında 130 milyar dolara taşımayı hedeflemektedir.

Hizmet sektörü küresel ölçekte büyüme eğilimindedir. 2023 yılında Türkiye'nin seyahat ve taşımacılık alt kalemleri başta olmak üzere birçok sektörde yeni yatırımların devreye gireceği dikkate alınır hizmet gelirlerinde önemli bir artış olması makul bir beklentidir.

2. ORTA VE UZUN VADELİ KÜRESEL TRENDLER VE İHRACAT

2. ORTA VE UZUN VADELİ KÜRESEL TRENDLER VE İHRACAT

2.1. KÜRESEL RİSKLER: 2022'NİN MİRASI VE 2023'TE RİSK ALGILAMALARI

2020'li yıllar tüm dünyayı derinden etkileyen pandemi gibi bir krizle başladı ve devamında da çok farklı türlerde risklerin devam ettiği bir süreç yaşandı. Pandemi sonrasında yaşanan ekonomik ve sosyal krizler sarmalının üzerine 2022 yılında Avrupa'daki savaş eklendi. Bir yandan da pandemi öncesinin, iklim değişikliği, teknoloji yönetimi ve sosyoekonomik eşitsizlikler gibi uzun vadeli kalkınma sınamaları içinde barındırdıkları risk unsurlarını şiddetlenerek sürdürmeye devam etti. Gelinek noktada; birbirleriyle iç içe olan, birçok durumda birbirini tetikleyen, bir yanılla tamamen yeni sayılabilecek ama aynı zamanda bir şekilde tanıdık gelen bir dizi küresel risk unsuru mevcuttur.

2021 yılı daha çok pandemi sonrası toparlanma sürecinin etkisiyle ülkelerin daha çok iç işlerine odaklandığı bir yıl olarak dikkat çekti. Tüm ülkelerde siyasi ajandanın ilk sırasında pandemiyle mücadele ve toparlanma süreci yatarken birçok ülkede iç siyaset öncelikli gündem maddesiydi. ABD, 2021'in Ocak ayında göreve başlayan Biden yönetimine karşı düzenlenen ayaklanmalarla; Çin, Hong Kong'daki Pekin karşıtı protestolarla; AB ülkeleri, seçimlerle meşguldü. Pandemi döneminde yaşanan arz kesintileri sonucunda fiyat istikrarsızlığı da toplumsal huzursuzluğu tetikleyen belirleyici bir gelişme oldu. Diğer yandan, yaşanan aşırı hava olayları ve doğal afetlerle, iklim değişikliği dünyanın farklı coğrafyalarında farklı yüzlerini

gösteriyor. Ayrıca pandemi dönemindeki kısıtlamalardan ötürü mal ve hizmet ticareti büyük krizlerle karşı karşıya kalıyor, uluslararası düzensiz göç sorunu derinleşiyor, iç çatışmaların yaşandığı ülkelerdeki krizler kangrene dönüşüyor, teknolojik gelişmeler doğrultusunda yeni güvenlik sorunları oluşturuyor. Tüm bu sorunlara ek olarak küresel liderlik ve uzlaşma eksikliği dünyanın genelini ilgilendiren sorunları çözmekte yetersiz kalıyor. Bu zor koşullar altında girilen 2022 yılının hemen başında yoğunlaşan Rusya-Ukrayna gerilimi Şubat ayı itibarıyla iki ulus-devlet arasında savaşa dönüştü.

Uluslararası güvenlik açısından değerlendirildiğinde 2022 yılı, tarihin seyri içerisinde birçok açıdan bir son, başlangıç veya dönüm noktası olarak değerlendirilebilecek kayıtlarla tamamlandı. Covid-19 pandemisi nihayet bitti, bu kısa vadeli bir sürecin sonuydu. Avrupa'da Rusya-Ukrayna Savaşı başladı. Savaş, gıda ve enerji başta olmak üzere bir dizi yeni krize yol açtı. Rusya'nın tehditleri sonrasında nükleer savaş endişesi yeniden yükseldi. Savaşa verilen tepkiler küresel yönetimde ve işbirliğindeki derin ayrışmayı gözler önüne serdi. Diğer biri ifadeyle 2022 yılında yeni bir krizin başlangıcı yaşandı. Bir başka açıdan bakıldığında 2022 yılı uluslararası ölçekte değerlendirilirse, küresel güvenliği tehdit edecek düzeyde olan bazı eski risklerin geri döndüğü görüldü. Yüksek enflasyon, yaşam maliyeti krizleri, ticaret savaşları, gelişmekte olan piyasalardan sermaye çıkışı, yaygın sosyal huzursuzluk, bölgeler arası ve bölgeler-içi eşitsizliğin artması, açlık ve yoksulluğun yayılması gibi sosyo-ekonomik sonuçları itibarıyla önemli riskler yeniden baş gösterdi. Geçtiğimiz yıl aynı zamanda jeopolitik, ekonomik, sosyal, çevresel ve teknolojik birçok

küresel riskin sürekliliğini veya devamlılığını da içinde barındırdı. Çatışma bölgelerinde - Suriye, Libya, Yemen gibi - yaşanan çözümsüzlük, çözümsüzlüğüyle devam etti. İklim krizi farklı yüzleriyle devam etti, iklim krizi yönetiminde yine sınırlı ilerleme kaydedildi. Teknolojik gelişmeler ve buna bağlı siyasi ve sosyal riskler yayılmaya ve derinleşmeye devam etti.

2.1.1. 2022’İN MİRASI

Küresel riskler açısından değerlendirildiğinde, 2022 yılındaki küresel güvenlik meselelerinin merkezinde şüphesiz jeopolitik riskler yer aldı. Bunun en öncelikli sebebi ise Rusya-Ukrayna Savaşı oldu. Hakikaten Rusya-Ukrayna Savaşı bizatihi çatışmaları ve neden olduğu/tetiklediği ekonomik ve sosyal etkileri ile 2022 yılı boyunca gündemin merkezinde yer aldı. Önceki yılın sonlarına doğru ABD ve İngiliz istihbaratı kaynaklı uyarılarda Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etme planına dair öngörüler yer alsa da bu işgal harekâtı aslında pek de beklenen bir durum değildi. Ancak 24 Şubat 2022’de Rusya “Ukrayna’nın silahsızlandırılması ve askerden arındırılması” için gerekli olduğu iddiasıyla “özel bir askeri operasyon” başlattı. Kremlin, Ukrayna sınırında yer alan Donetsk ve Luhansk’ın bağımsızlığını tanıdı. Savaş kısa sürede Ukrayna ülke sathına yayıldı, öyle ki başkent Kiev çevresinde dahi çatışmalar yaşandı. Ukrayna güçlü bir direniş sergiledi. Nihayetinde savaş ülkenin doğu ve güneydoğusuna taşındı. Moskova da Kiev’i alma girişiminden vazgeçerek ülkenin doğusundaki Donbass bölgesini ele geçirmeye yöneldi. Batılı güçlerin savaş karşısındaki stratejisi ise Rusya’ya karşı siyasi, askeri ve ekonomik yaptırımlar uygulamak

ve Ukrayna’ya askeri ve insani destek vermek şeklinde tezahür etti. Çin ise Rusya’ya “örtülü” desteğini sürdürdü. Rusya’nın işgal girişimini egemenliğe saygı kaygısıyla resmi olarak dile getirse de Rusya’yla ekonomik, ticari ve siyasi ilişkileri derinleştirerek sürdürdü. Geline noktada, Ukrayna’nın doğusundaki Luhansk, Donetsk, Zaporozya, Herson ve Kırım bölgeleri iki ülke arasında uzlaşmazlık ve çatışma alanları olarak görülmektedir. BM verilerine göre 16,5 milyon insan Ukrayna’dan ayrılmak zorunda kaldı ve 5,4 milyon insan mülteci konumuna düştü. Ukrayna enerji altyapısının yüzde 40’ını kaybetti. Rusya’ya karşı yaptırımlara Batı ülkeleri, Avusturalya ve Güney Kore dışında özellikle Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinden katılan olmadı. Rusya’nın tehdidi sonucunda nükleer silah kullanımı yeniden uluslararası kamuoyunun gündemini meşgul etmeye başladı. 2022 sonuna kadar Ukrayna’ya ABD 48 milyar euro, AB kurumları 35 milyar euro ve Birleşik Krallık 7 milyar euro askeri, finansal ve insani destek verdi. Taraflar arasında müzakereler ise henüz somut bir ilerleme kaydedemedi. İnsani ve finansal kayıplarla savaşın daha ne kadar sürdürülebileceği hala belirsizliğini koruyor.

Rusya-Ukrayna Savaşı “küresel parçalanmışlığı” bir kez daha ortaya koydu. Küresel risklerin çözümünde liderlik ve uzlaşma yoksunluğu bir dönüşüm sürecinde olduğu anlaşılan küresel düzende iyiden iyiye kendini hissettirdi.

Çin-ABD gerilimi de yıl içinde kendini gösterdi. Biden yönetimi Ekim ayında yayınladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde Pekin yönetiminin Güney Çin Denizi’ni militarize etmesine, Rusya’nın Ukrayna’yı işgaline verdiği desteğe, Tayvan’ın gözünü korkutma çabalarına ve yaygın

fikri mülkiyet hırsızlığına vurgu yaparak Çin ile rekabet vurgusu yaptı. Bundan evvel, ABD Temsilciler Meclisi Sözcüsü Nancy Pelosi'nin ağustos ayında Tayvan'a yaptığı ziyarete Çin'in sert tepkisi, iki ülke arasındaki ilişkilerin ne kadar gergin olduğunu göstermişti. Ekim ayında Biden, Çin'in yapay zekâ gibi alanlara hâkim olmak için gerekli olan gelişmiş yarı iletken çiplere ve teknolojiye erişimini engelleyerek Çin'in yükselişiyle "rekabet eden" büyük bir adım attı. Biden ayrıca dost ve müttefik devletlere Çin'e karşı benzer şekilde sert tavırlar alma çağrısı yaptı. Tüm bunlara rağmen iki ülkenin lideri Kasım ayında G-20 Zirvesi'nde bir araya gelerek karşılıklı gerilimi azaltma ve iklim değişikliği ile halk sağlığı gibi alanlarda işbirliği yapma karar aldı. Bu olay iki ülke arasında diyalog yolunun hala canlı olduğunu da gösterdi. Ancak karşılıklı şüphe ve rekabetin önümüzdeki yıllara hâkim olması muhtemeldir.

2022 yılında birçok ülkede iç karışıklık ve hükümet krizleri yaşandı. İran'da genç bir kadının ahlak polisi tarafından öldürülmesi sonucunda ülke çapında protestolar ve devletin sert müdahalesi görüldü. Kuruluşundan bu yana -1979- en sert kitlesel hareket olarak görülen bu ayaklanmalar hükümetin ahlak yasaları ile ilgili geri adımının ardından duruldu. Geride kalan yıl Pakistan için krizler dolu bir yıl olarak kayıtlara geçti. Ekonomik kriz sonucunda Ağustos ayında IMF Pakistan için kurtarma paketi onayladı. İklim krizinde, ülkenin üçte birinde etkili olan sel felaketinde bir milyondan fazla ev yıkıldı. Siyasi krizde ise Nisan ayında parlamentoda güven oylamasını kaybeden İmran Han'ın destekçileri protestolar düzenlendi, yıl boyu devam eden müca-

delenin sonunda Han tutuklandı. Pakistan'daki krizlerin kısa vade de çözümlenmeyeceği kesinleşti. Diğer taraftan İngiltere, 45 günde üç başbakan gördü. Skandalla görevden istifa eden Boris Johnson'ın yerine gelen Lis Truss'ı da hazırladığı vergi paketi yerinden etti. Nihai olarak İngiltere'nin ilk beyaz olmayan başbakan olarak Rishi Sunak göreve geldi. Birleşik Krallık'ın ikonik sembolü olan II. Elizabeth'in 70 yıllık kraliçeliği hayatını kaybetmesi nedeni ile sona erdi.

Ekonomik açıdan bakılırsa 2022 yılı yüksek enflasyon sonucunda faiz artırımları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan küresel resesyon endişeleri ile geride kaldı. 1970'lerden bu yana kırk yıllık düşük enflasyon dönemi bu yıl sona erdi. Enflasyonla mücadelede hedeflenen başarılarla ulaşılabileceği yönündeki tereddütler de paralel bir şekilde arttı. Zira faiz artırımının enflasyonu durdurmakta umulduğu kadar etkili olmadığı yıl içinde görüldü. Etkileri itibarıyla birçok endişeye sebep olan küresel borç krizi 2022 yılında daha da derinleşti.

Toplumsal risklerin başında yine "Göç Krizi" yer aldı. Zaten çözümsüz bir vaziyette olan küresel göç krizine en az 5,4 milyon Ukraynalı mülteci eklendi. Afrika ülkeleri başta olmak üzere savaşın etkisiyle ortaya çıkan gıda ve enerji tedarik krizi birçok ülkeyi derinden etkiledi. Bir bütün olarak sosyal erozyon ve toplumsal kutuplaşma birçok ülkede aynı sınırları paylaşan vatandaş ve göçmenler arasında yaygınlaştı. Ülkeler arası ve ülkeler içi sosyoekonomik eşitsizliğin arttığı görüldü. Bunun yanında Eylül ayında Dünya Sağlık Örgütü, Covid-19 pandemisi için sonun görüldüğünü üç sene sonra da olsa açıkladı. Pandemi nihayet bitti.

Olağandışı hava olayları, geniş ölçekli hasara yol açan doğal afetler ve küresel ısınma şiddetlendi. İklim değişikliğiyle mücadele konusunda yeni endişeleri de içeren sınırlı bir ilerleme kaydedilebildi. Nisan ayında Birleşmiş Milletler, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nde iklim değişikliğinin etkilerinin yakında geri döndürülemez hale geleceği konusunda uyardı. Mısır'ın Şarm El-Şeyh kentinde düzenlenen COP27 toplantısı, zengin ülkelerin iklim değişikliğinden zarar gören yoksul ülkelerin kayıp ve zararlarını tazmin etmesine olanak sağlayan bir anlaşmayla sona erdi. Ancak emisyonların azaltılması konusunda hiçbir somut atılım yapılmadı. Bununla beraber atmosferdeki karbondioksitin payı 2022'de artmaya devam etti.

Kritik altyapılara karşı düzenlenen siber saldırılar, yaygınlaşan siber suçlar ve kritik teknolojik altyapıların çökme tehlikesi/vakaları devletleri ve bireyler güvenlik açısından daha kırılgan bir zemine taşımaya devam etti. Teknoloji şirketlerinin veya bu şirketlerin bulunduğu ülkelerin dijital güç konsantrasyonu ve dijital hizmetlere erişim eşitsizliği teknolojik eşitsizliği genişletti. Yapay zeka, büyük veri, makine öğrenimi, metaverse, kuantum bilgisayar gibi öncü teknolojilerin olumsuz sonuçları da bir teknolojik risk unsuru olarak güvenliğe dair endişeler arasındaki yerini genişletti. TIME dergisinde yer alan analize göre, yapay zeka konusundaki gelişmelerin siyasi kazanç uğruna silah olarak kullanılabilir bir nitelik kazandığı değerlendirilmektedir. Özellikle yapay zekanın gerçekçi görüntüler, videolar ve metinler oluşturabilme kabiliyetlerinin gelişmesi, insan zekasını taklit etme yeteneği, yüz tanıma ve ses sentezindeki gelişmeler 2023

yılında da devam edecek. Tüm bunlar öncü teknolojilerin toplumu manipüle etme kabiliyetinin artmasına yönelik endişeler barındırmaktadır.

Elbette bu konuların her biri kendi içinde birçok farklı uzmanlığı bir arada bulunduruyor. Her ne kadar tüm bu konuların her birine geniş şekilde yer vermek mümkün olmasa da raporun bu bölümünde 2022 yılında yaşanan gelişmelerin mirası üzerinden 2023 yılında küresel riskleri jeopolitik, ekonomik, sosyal, çevresel ve teknolojik temaları üzerinden çeşitli kuruluşların küresel riskleri nasıl değerlendirdiğine dair bir derleme yapılmıştır. Bu derlemede veri kaynağı olarak yaygın anketlerden oluşan raporların sonuçları ve periyodik bir şekilde her yıl küresel riskleri önceliklendiren yayın organlarının paylaştığı analiz veya makaleler kullanılmıştır. Veri kaynağı olarak kullanılan kuruluşların raporları batı merkezli olması nedeni ile her bir kaynağın kendi içinde farklı siyasi bagajlar taşıdığı göz önünde bulundurulmuştur. Örneğin, Atlantic Council ABD ulusal güvenliğine yönelik küresel riskleri ABD-merkezli bir bakış açısıyla sunarken Dünya Ekonomi Forumu'nun Küresel Risk Raporu ise küreselci bir yaklaşım sunmaktadır. Münih Güvenlik Konferansı'nın (MGK) raporu ise liberal-demokratik küresel düzene yönelik tehditleri analiz etmektedir. Diğer taraftan ele aldığımız konu, henüz taze yaşanan olaylar ve önümüzdeki yılda yaşanması beklenen riskleri hedef aldığından bu sıcak veya beklenti düzeyindeki "risklerin" en doğru analizleri üzerinden belli müddetler geçtikten sonra yapılabilir. Dolayısıyla yapılan analizdeki temel amaç risk algılamalarının nasıl şekillendiğini bir sistematik içinde sunabilmektedir.

2.1.2. KÜRESEL RİSK ALGILAMALARI: 2023

Yukarıda ifade edilen temel amaç doğrultusunda öncelikle risk algılamalarını ortaya koymak gerekmektedir. Bu nedenle ilk olarak küresel ölçekte yaygın anket sonuçlarına akabinde de çeşitli makaleler değerlendirilmesine yer verilecektir.

Dünya Ekonomi Forumu (World Economic Forum-WEF) tarafından yaklaşık yirmi yıldır yayımlanan Küresel Risk Raporu'nun temelinde Küresel Risk Algı Araştırması (Global Risk Perception Survey-GRPS) yer almaktadır. Bu açıdan GRPS, küresel risk algılamasıyla ilgili önemli bir veri tabanı niteliği taşımaktadır. GRPS, WEF Küresel Risk Raporu 2023'te yer alan GRPS 2023; akademi, iş dünyası, hükümet, uluslararası topluluk ve sivil toplumdan 1.200'den fazla uzmanın gelişen küresel risk ortamına ilişkin algılamalarını bir araya getirmektedir. Bu raporda "küresel risk" gerçekleşmesi durumunda küresel GSYİH'nın, nüfusun veya doğal kaynakların önemli bir bölümünü olumsuz yönde etkileyecek bir olay veya koşulun meydana gelme olasılığıdır.

Belirlenen 32 risk unsuru; iki yıl içinde olması beklenen ve on yıl içinde olması beklenen olarak üç vadeye niteliklerine göre jeopolitik, ekonomik, sosyal, çevresel ve teknolojik olarak beş kategoriye ayrılarak sunulmuştur. Risk unsurları arasında sosyal 9, çevresel, ekonomik ve jeopolitik 6 ve teknolojik 5 risk unsuru yer almaktadır. Orta ve uzun vadeli risk algılamalarından bahsetmeden önce mevcut durumu ifade etmek faydalı olacaktır. Katılımcılara, 2023 itibarıyla tezahür eden

ilk 5 risk unsur sorulmuştur. Ankette katılımcılar, 2023'te küresel düzeyde etkilerinin şiddetine göre şu anda risk olarak tezahür eden ilk 5 unsuru sıralamıştır. Buna göre sırasıyla enerji tedarik krizi, geçim krizi, yüksek enflasyon, gıda tedarik krizi ve kritik altyapılara yönelik siber saldırılar yer almaktadır (Tablo 21). 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın bu beş risk unsurunun tamamında etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu unsurların tamamının jeopolitik karakter taşıdığı ifade edilebilir. Diğer taraftan gıda ve enerji krizlerinin ekonomik etkisi oldukça büyük önem taşımaktadır. Tablo 22'de yer alan her bir kategori risk unsurlarının tehdit ettiği ana odağa yönelik bir tasnife tabii tutulmuştur. Örnek olarak ifade edilirse; enerji tedarik krizi risk unsurunun meydan gelmesi halinde soruna yol açacağı ana kategori dik-kate alınarak tasnif edilmiştir.

Tablo 21 2023 Yılında Tezahür Eden Risk Unsurları (Şiddetlerine Göre İlk 5)

SIRA	RİSKLER	RİSK KATEGORİLERİ
1	Enerji tedarik krizi	Sosyal
2	Geçim Krizi	Sosyal
3	Yüksek Enflasyon	Ekonomik
4	Gıda tedarik krizi	Sosyal
5	Kritik altyapılara siber saldırılar	Teknolojik

Kaynak: Dünya Ekonomi Forumu Küresel Risk Raporu 2023

İlk 10 risk unsurundan beşinin çevresel, üçünün sosyal risk unsurlarından oluşması dikkat çekmektedir.

İki yıl içinde olması beklenen risk algılamalarına bakıldığında bu risk unsurlarının şiddetlerine göre yapılan sıralamada ilk sırada geçim krizleri, ikinci sırada doğal afetler ve olağandışı hava olayları üçüncü sırada ise jeoekonomik çatışmalar yer almaktadır. İlk 10 risk unsurundan beşinin çevresel, üçünün sosyal risk unsurlarından oluşması dikkat çekmektedir. Kısa vadede en önemli küresel riskler arasında teknoloji kategorisinden “yaygın siber suçlar ve siber güvenlik” risk unsuru sekizinci sırada yer almaktadır. 2022 yılında yaşanan yüksek enflasyonun etkisiyle kısa vadeli risk beklentilerinde geçim kri-

zinin ilk sırada yer almıştır. Devam etmekte olan savaş, ekonomik krizler ve tüm bunların tetiklediği sosyal risklerin algılarda son derece güçlü olduğu öngörülebilecekken, listede çevresel risklerin en üst sıralarda yer alması dikkat çeken bir başka çıktı oldu. Uzun vadeli küresel risklerde de benzer bir şekilde çevresel risklerin ön plana çıktığı hatta ilk 6 riskten 5’inin, ilk 10 riskten 6’sının listede yer aldığı görüldü. Kısa ve uzun vadede ekonomik riskler, ilk 10 arasına giremedi. Elbette tüm bu risklerin sebepleri veya sonuçları itibarıyla ekonomik riskler taşıdığını da ifade etmek gerekir.

Tablo 22 Önem Derecesine Göre Sıralanmış Küresel Riskler

ÇEVRE	SOSYAL	EKONOMİK	JEOPOLİTİK	TEKNOLOJİK
2 YIL İÇİNDE - KISA VADE				
1.	Geçim Krizleri			
2.	Doğal afetler ve olağandışı hava olayları			
3.	Jeoekonomik çatışma			
4.	İklim değişikliğini hafifletmekte başarısızlık			
5.	Sosyal uyumda erozyon ve toplumsal kutuplaşma			
6.	Geniş ölçekli çevresel hasar olayları			
7.	İklim değişikliğine uyumun başarısızlığı			
8.	Yaygın siber suçlar ve siber güvenlik			
9.	Doğal kaynak krizleri			
10.	Geniş ölçekli zorunlu göç			
10 YIL İÇİNDE - UZUN VADE				
1.	İklim değişikliğini hafifletmekte başarısızlık			
2.	İklim değişikliğine uyumun başarısızlığı			
3.	Doğal afetler ve olağandışı hava olayları			
4.	Biyçeşitlilik kaybı ve ekosistem çöküşü			
5.	Geniş ölçekli zorunlu göç			
6.	Doğal kaynak krizleri			
7.	Sosyal uyumda erozyon ve toplumsal kutuplaşma			
8.	Yaygın siber suçlar ve siber güvenlik			
9.	Jeoekonomik çatışma			
10.	Geniş ölçekli çevresel hasar olayları			

Güvenlik konsepti ile düzenlenen en saygın zirvelerden biri olan Münih Güvenlik Konferansı, yıllık güvenlik raporu yayınlamaktadır. Rapor'un temelinde Münih Güvenlik Endeksi yer almaktadır. Endeks, on iki ülkenin (G7 ve BRICS ülkeleri) 32 büyük riski nasıl gördüğüne ve bu algıların zaman içinde nasıl değiştiğine dair görüşler sunan bir formattadır. 2023 yılında 12.000 kişilik anketle oluşturulan Münih Güvenlik Endeksi, risk algılamasının ne kadar hızlı yükseldiğini/öncelendiğini ya da düştüğünü/geri planda kaldığını gösteren sonuçlar üretir.

Münih Güvenlik Endeksi'nde en yoğun şekilde hissedilen riskler arasında ilk 10 sırada yine çevresel ve sosyal kategoride sayılabilecek riskler yer almaktadır. Ancak Münih Güvenlik Raporu'nda böyle bir kategorik ayırım yapılmamıştır. WEF'e paralel olarak böyle bir kategori yapılırsa ilk 10 küresel risk arasında 4 sosyal, 3 çevresel risk unsuru yer alırken 1'er adet de jeopolitik, ekonomik ve teknolojik tehdit yer aldı. WEF'in tezahür etmiş risklerine benzer şekilde MGK'nın anketinde ilk sırada enerji arz kesintisi bulunurken Rusya ikinci sırada yer aldı. Ülke-deki ekonomik veya mali kriz ekonomik bir risk unsuru olarak üçüncü sırada yer alırken bu tehdidi çevresel riskler takip etti. WEF'e paralel olarak sekizinci sırada teknolojik bir risk olarak "ülkenize yapılan siber saldırılar" yer aldı. (Tablo 23) Münih Güvenlik Endeksi aynı zamanda en hızlı yükselen, bir başka ifadeyle o konuda endişelerin en çok arttığı, riskleri de tespit ediyor. Buna göre 2023 yılına girilirken, en hızlı yükselen güvenlik endişesi 2022 yılında başlayan savaşın etkisiyle Rusya oldu. Yine Rusya-Ukrayna Savaşı'nda

nükleer silahların kullanılmasına ilişkin tehditlerin görülmesi uzun süredir uluslararası güvenlik gündeminin merkezinde yer almayan nükleer silahların kullanılması ve bunun da ötesinde kitle imha silahlarının kullanılmasını yeniden gündeme getirdi. Benzer bir konu olarak, İran'ın nükleer programını sivil kullanım seviyelerinin üzerine çıkararak askeri amaçlar taşıyor hale getirdiğine dair iddialar da İran'ı yükselen bir risk unsuru olarak ön sıralara taşıdı. Çoğunluğu batılı demokrasilerde yer alan anket katılımcılarının verdiği cevaplara göre en hızlı yükselen risk unsurları arasında iç siyaset ve toplumsal sorunların üç farklı boyutuyla yer alması dikkat çekti. (Tablo 24)

Tablo 23 Münih Güvenlik Endeksi Risk Isı Haritası, Ekim-Kasım 2022

SIRA RİSKLER	
1	Enerji arzı kesintisi
2	Rusya
3	Ülkenizdeki ekonomik veya mali kriz
4	Aşırı hava ve orman yangınları
5	Genel olarak iklim değişikliği
6	Doğal yaşam alanlarının yok edilmesi
7	Artan eşitsizlik
8	Ülkenize yapılan siber saldırılar
9	Gıda kıtlığı
10	Siyasi kutuplaşma

Kaynak: Münih Güvenlik Raporu 2023

Tablo 24 En Hızlı Yükselen Riskler

SIRA RİSKLER	
1	Rusya
2	Nükleer silahların kullanılması
3	Gıda kıtlığı
4	Ülkenizdeki ekonomik veya mali kriz
5	Biyolojik silahların kullanılması
6	Kimyasal silah ve zehir kullanımı
7	İran
8	Ülkemde demokrasinin çöküşü
9	İç savaş veya siyasi şiddet
10	Siyasi kutuplaşma

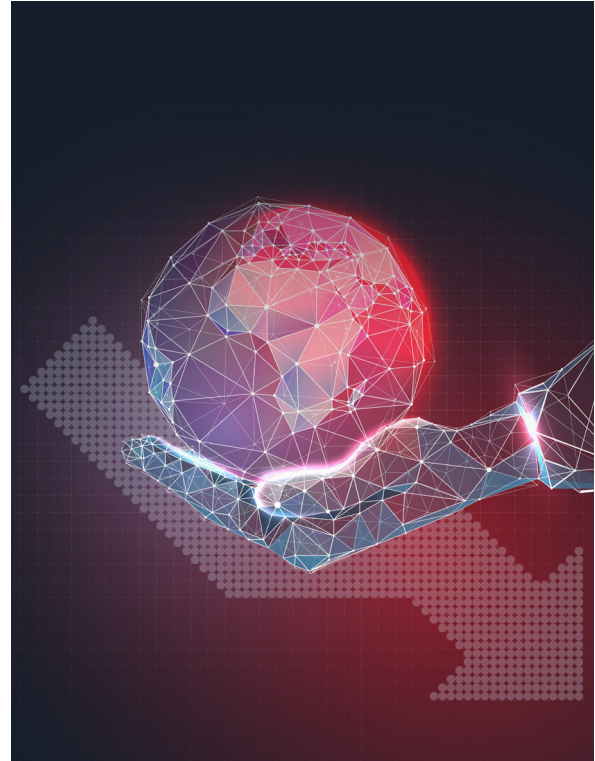
Kaynak: Münih Güvenlik Raporu 2023

Tablo 25 AXA Gelecek Risk Raporu 2023 - Uzmanlara Göre Yükselen İlk 10 Küresel Risk

SIRA RİSKLER	
1	İklim değişikliği
2	Jeopolitik istikrarsızlık
3	Siber güvenlik riskleri
4	Enerji riski
5	Pandemi ve salgın hastalıklar
6	Sosyal gerilim ve toplumsal hareketler
7	Doğal kaynaklar ve biyoçeşitlilik riskleri
8	Finansal istikrar riskleri
9	Makroekonomik riskler
10	Para ve maliye politikaları

Kaynak: AXA Future Risk Report 2022

Bir diğer yaygın ve kapsamlı anket olan AXA Gelecek Risk Raporu 2023'te 50 farklı ülkeden 4.500 uzman ve halktan 20.000 katılımcı ile yapıldı ve katılımcılara önümüzdeki beş ila on yılda hangi riskleri bekledikleri soruldu. Buna göre gelecekteki beş-on yılda ana risklerin iklim değişikliği, jeopolitik gerilimler, siber güvenlik riskleri ve enerji riskleri ilk sıralarda yer aldı. Rapor sonuçlarına göre iklim değişikliği tüm coğrafi alanlarda bir numaralı risk oldu. Jeopolitik riskler önceki senelerde daha önde olan siber riskler ve pandemiyi geride bırakarak ikinci sırada yer aldı. (Tablo 25) Belirli risklere karşı savunmasızlık duygusunun arttığı ve güven seviyesinin kötüleştiği tespit edildi. Bu ankette yer alan risk unsurlarını, WEF kategorizasyonuna göre tasnif ettiğimizde ise ekonomik unsurların da ön plana çıktığı görülmektedir.

TIME dergisinde yayımlanan bir analize göre 2023 yılındaki küresel risklerin başında Rusya ve Çin ilk iki sırada jeopolitik risk olarak paylaşılmaktadır. Bu analizde; yapay zeka ve big data gibi öncü teknolojilerin siyasi etkileri “kitle parçalama silahları” şeklinde tanımlanarak üçüncü en önemli risk unsuru olarak sunulmuştur. Burada vurgulanan teknolojilerin insanları manipüle etme ve toplumu bozma kabiliyetlerini gelişmesi ve bu kabiliyetlerin birtakım siyasi emeller için kullanılmasıyla ilgilidir. Bu listede sırasıyla enflasyonun şok dalgaları (ekonomik), İran (jeopolitik), enerji krizi (jeopolitik), küresel kalkınmanın durması (ekonomik), ABD’de eyaletler arası bölünme, toplumsal uyumsuzluğun artması (sosyal), doğal kaynaklar (çevresel) ilk 10 risk unsuru olarak yer almıştır. Atlantic Council ise 2023 yılı, için geçen yıl boyunca takip edilen ve gelecek yıl da takip edilecek olan on iki küresel riski şu şekilde sıralamıştır: İklim eyleminde başarısızlık (çevresel),

İran (jeopolitik), ABD-Latin Amerika ilişkileri (jeopolitik), teknolojik rekabet ve internetin parçalanması (teknolojik), Rusya (jeopolitik), terörizm (jeopolitik), Çin - Tayvan krizi (jeopolitik), De-dolarizasyon, ABD-Orta Doğu ilişkileri (jeopolitik), Kalkınmanın yavaşlaması (ekonomik), demokrasilerde istikrarsızlık (jeopolitik), teknolojik rekabet (teknolojik). Council on Foreign Relations’ta her yıl düzenli olarak “İzlenecek trendler” başlıklı küresel riskleri değerlendiren bir analiz yayınlamaktadır. 2023 yılında; gıda tedarik krizi (sosyal), Çin-Tayvan ve Güney Çin Denizi’ndeki jeopolitik gerilim (jeopolitik), Hindistan-Rusya arasındaki ilişkilerin değişimi (jeopolitik), Nijerya’dan beyin göçü (sosyal), ABD’deki siyasi bölünme (toplumsal) olarak sıralanmıştır. Fransız Les Affairs 2023 yılındaki tehditler olarak sırasıyla Rusya (jeopolitik), Küresel Resesyon (ekonomik), Finansal Kriz (ekonomik) ve Çin’i (jeopolitik) öne çıkartmıştır (Tablo 26).

Tablo 26 Seçki Analizlere Göre Küresel Riskler

	TIME	Atlantic Council	Council on Foreign Relations	Les Affaires
1	Rusya	İklim Eyleminde Başarısızlık	Gıda Tedarik Krizi	Rusya
2	Çin	İran	Çin - Tayvan ve Güney Çin Denizinde Agresyon	Küresel Resesyon
3	Öncü Teknolojilerin Yıkıcı Etkileri	ABD Latin Amerika	Hindistan ve Rusya Arasındaki Değişen İlişkiler	Finansal Kriz
4	Enflasyonun Şok Dalgaları	İnternetin Parçalanması	Nijerya'dan Beyin Göçü	Çin
5	İran	Rusya	ABD'de Siyasi Bölünmesi	
6	Enerji Krizi	Terör		
7	Küresel Kalkınmanın Durması	Çin - Tayvan Krizi		
8	ABD'de Eyaletler Arası Uyumsuzluk	De-Dolarizasyon		
9	Sosyal Uyumsuzluğun Artması	ABD-Orta Doğu İlişkileri		
10	Doğal Kaynaklar - Su	Kalkınmanın Durması		
11		Demokrasilerde İstikrarsızlık		
12		Teknolojik Rekabet		

Kaynak: TIME, Atlantic Council, CFR, Les Affaires

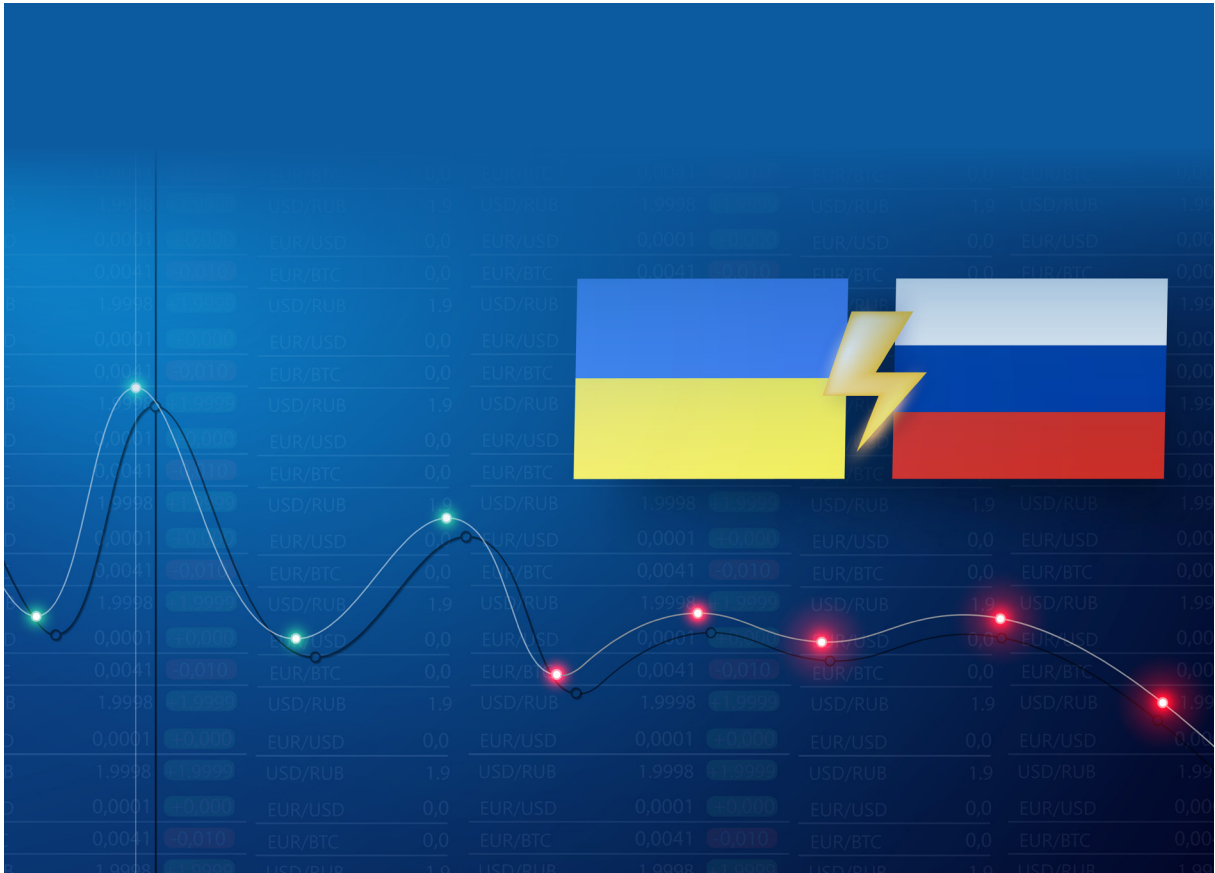
Güvenliksizliğin yaygınlaşma eğiliminde olduğu bir dönemde başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı küresel riskler açısından yeni bir perde açmıştır. Küresel risklerin şiddetinin artması ve daha çok hissedilir olmasındaki en temel sebep geçmişteki sorunların çözülemeyerek devamlı bir çözümsüzlük halinin yaşanmasıdır. Dolayısıyla uluslararası sistemdeki zafiyetler göze çarpmaktadır. Uluslararası düzen; bir otoritenin, hegemonun veya bir kutbun liderliğini yapan aktörlerin tam anlamıyla olmaması sonucu ortaya çıkan kaotik bir süreçten geçmektedir. Bu dengelerin yerli yerinde olmayış hali uluslararası müzakerelerin önünü tıkamakta ve süre-

gelen sorunların çözümüne yönelik politikalar geliştirilememektedir. Bunun sonucunda Avrupa'da yeniden savaş başlamış, Suriye-Libya-Yemen gibi ülkelerde çözüm umutları sönmüş, iklim değişikliği ve teknolojik risklerle ilgili ortak çözümler gerekirken ayrışmalar üzerinden bir rekabet oluşmuş, ekonomik ve sosyal birçok kriz silsilesi canlanmıştır. Dünyanın birkaç sene önce iyi-kötü bir düzeni olduğu ve muhakkak yeni bir düzen bulacağı düşünülürse içinde bulunduğumuz 2022 yılının bir dönüşüm sürecinin sancılı yıllarından biri olduğu söylenebilir. 2023 yılının risk okumasını da bu çerçeveden yapmak en makul yaklaşım olacaktır.

Münih Güvenlik Raporu'na göre -savaş nedeniyle- 2022 yılı bir başlangıç olarak kabul edilip uluslararası düzen için yapılan rekabette kritik bir on yıla girildiği vurgulanmaktadır. Buna göre liberal/demokratik ülkeler ve otokratik ülkelerle bir rekabet içerisinde. Tüm risk unsurlarının şiddetlenmesinin temelinde bu ayrışma yatmaktadır. Ayrışma önümüzdeki on yılda sert bir rekabete yol açacaktır. Hakikaten de Soğuk Savaş'ın çift kutuplu düzeninin ardından ABD'nin tek kutup olduğu bir dünya düzeni ve 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansında Vladimir Putin'in meşhur çok kutupluluk iddiası uluslararası düzen açısından açıklayıcı tanımlardı. Savaş karşı takınılan tavırlar, küresel ölçekte

yaşananlara karşı farklı bakışların net bir ayrışma içerisinde olduğunu ortaya koydu. İçlerindeki siyasi anlaşmazlıklara rağmen ABD "özgür dünya"nın liderlik rolünü yeniden benimsedi; AB ülkeleri, Birleşik Krallık, Kanada ve Avustralya Washington'a eklemelendi. Ancak Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkelerinin Rusya'ya karşı yaptırımlara katılmadığı görüldü. Bu ülkelerin birçoğu aynı zamanda BM Genel Kurulu'nda Rusya'nın saldırılarını/ çatışmaları sonlandırmasını içeren kınayan karara lehte oy kullandı.

Bu ayrışma European Council of Foreign Relations'ın Rusya-Ukrayna Savaşı'yla ilgili algının nasıl olduğunu irdeleyen çalışmasında da görüldü. Çalışmaya göre; Avrupa ve Ameri-

ka vatandaşları, büyük küresel sorunlar hakkında pek çok ortak görüşe sahiptir. Yapılan anketler sonucunda özellikle Batılı ülkelerde ABD ve Çin liderliğindeki iki bloğun egemen olduğu bir dünya beklentisinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber, Çin, Hindistan, Türkiye ve Rusya gibi Batılı olmayan büyük ülkelerdeki çoğu insan, Batı'nın yakında birkaç küresel kutuptan biri olacağını tahmin etmektedir. Batı hala en güçlü taraf olabilir ama hegemonik olmayacaktır. Rapor da; giderek daha fazla parçalanmış ve kutuplaşmış bir dünyada, Hindistan ve Türkiye gibi ülkeler, süper güçler arasındaki her çatışmanın, egemen kararlar alma konusundaki önemi ve kapasitesini ortaya koyma fırsatına dönüştüğü serbest dalgalanan egemenlikçiliğin öne çıktığı da vurgulanmaktadır (yakında Brezilya ve Suudi Arabistan gibi ülkeler de bu kategoriye eklenebilir). Nitekim 2022 yılında Rusya-Ukrayna Savaşı'nın bir sonucu olarak ortaya çıkan tahıl krizi, Türkiye'nin arabuluculuk girişimleriyle çözüme kavuşmuştu. Küresel bir riskin -gıda tedarik krizi- çözümünde bölgesel bir güç olarak tanımlanan bir ülkenin girişimleriyle sonuç alınmıştı.

Esasen burada zikredilen risklerin tamamı küresel ve ortak ölçüde aktörleri etkileyen niteliktedir. Buna karşılık küresel risklerin genelinde görülen temel sorun uluslararası düzeni sağlayacak aktörlerin ayrışmışlığının veya parçalanmışlığının bir sebebi veya sonucu olmalarıdır. Devletlerin uluslararası risklerin çözümünde etkinlikleri birbirine yatkınlaşmıştır. Bu durum bir bakımdan bölgesel güçlerinin egemenlikçilik çerçevesinde etkilerinin artması olarak yorumlanabilecek olsa da diğer yandan devletlerin genel ola-

rak sorun çözme kabiliyetlerinin zayıfladığı görülmektedir.

Küresel risklerin mevcut durumunun arka planını bir kenara bırakacak olursak, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın etkisiyle jeopolitik risklerin ve yüksek enflasyon sürecinin yaşanmasıyla ekonomik risklerin uluslararası gündemin en üst sıralarında yeniden yer aldıkları görülmektedir. Sosyal ve çevresel riskler bu yıl tetiklenmiştir. Savaşın etkilerine rağmen geleceğe dair risklere dair genel kanaate göre, sosyal ve çevresel risklerin gerçekleşeceğine dair güçlü bir algı olduğu görülmektedir. Teknolojik riskler, her ne kadar en üstte yer almasa da, önemli risk unsurlarını içerisinde barındırdığına dair güçlü bir algı mevcuttur.

**Rusya-Ukrayna
Savaşı etkisiyle
sosyal ve jeopolitik
riskler öne çıkmıştır.**

2.2. YÜKSEK ENFLASYON VE TÜRKİYE’NİN BİRİM İHRACAT FİYATI

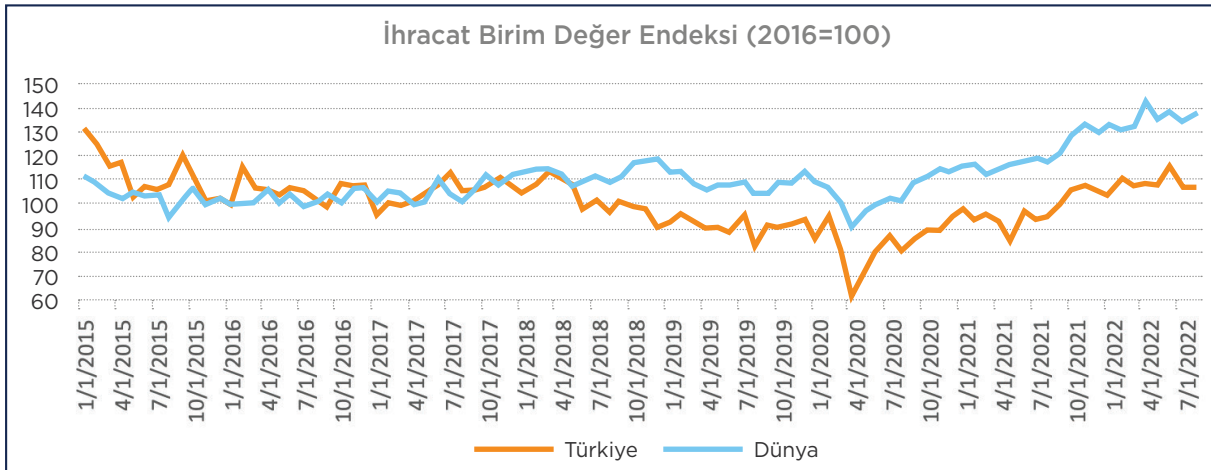
Arz kesintilerinin yaşandığı ve talebin ertelendiği pandemi döneminin ardından küresel ölçekte yüksek enflasyon dönemi yaşanmaktadır. Bu yüksek enflasyon farklı dalgalarla devam etmektedir. Önce dayanıklı tüketim mallarında geçiş enflasyonu, akabinde tedarik krizleriyle beraber emtia enflasyonu nihayetinde kar odaklı enflasyon dalgaları görülmüştür. Kimilerine göre enflasyon yapışkanlığı söz konusudur ve yüksek enflasyon kalıcı olacaktır. Öngörüler ve nihai değerlendirmeye henüz kesin imkanlar sunmayan analizler bir kenara bırakılsa bile yüksek enflasyonun bir gerçek olarak mevcut ekonomik konjonktürü şekillendirdiği ortadadır. Bu gerçekliğin analizini ilgili çalışmalara bırakıp raporumuzun muhtevası gereği ihracat tarafında yüksek enflasyon sürecinin önemli bir etkisi üzerine odaklanılacaktır. Küresel ölçekte görülen yüksek enflasyon, Türkiye'nin ihracat birim fiyatlarında yu-

karı yönlü bir etki oluşturmuştur. Bu bölümde Türkiye'nin birim ihracat değerini şekillendiren faktörler ve enflasyonist ortamın birim değer üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

Pandemi sonrasında, özellikle 2020 yılının 3. çeyreğinden itibaren hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde ihracatta birim değer artışı gözlenmiştir. Öyle ki, 2020'nin 3. çeyreğinden 2022'nin 3. çeyreğine kadar Türkiye ihracatının birim değeri yüzde 30'un üzerinde artış kaydetmiştir ancak bu artış doğrudan Türkiye'nin ihraç mallarına olan talep artışına bağlanmamalıdır. Nitekim, aynı dönemde dünya ticaretinde birim değer yüzde 35'in üzerinde artış kaydetmiştir. Bu bölümde, birim ihracat değerinde meydana gelen artışların sebepleri analiz edilmektedir.

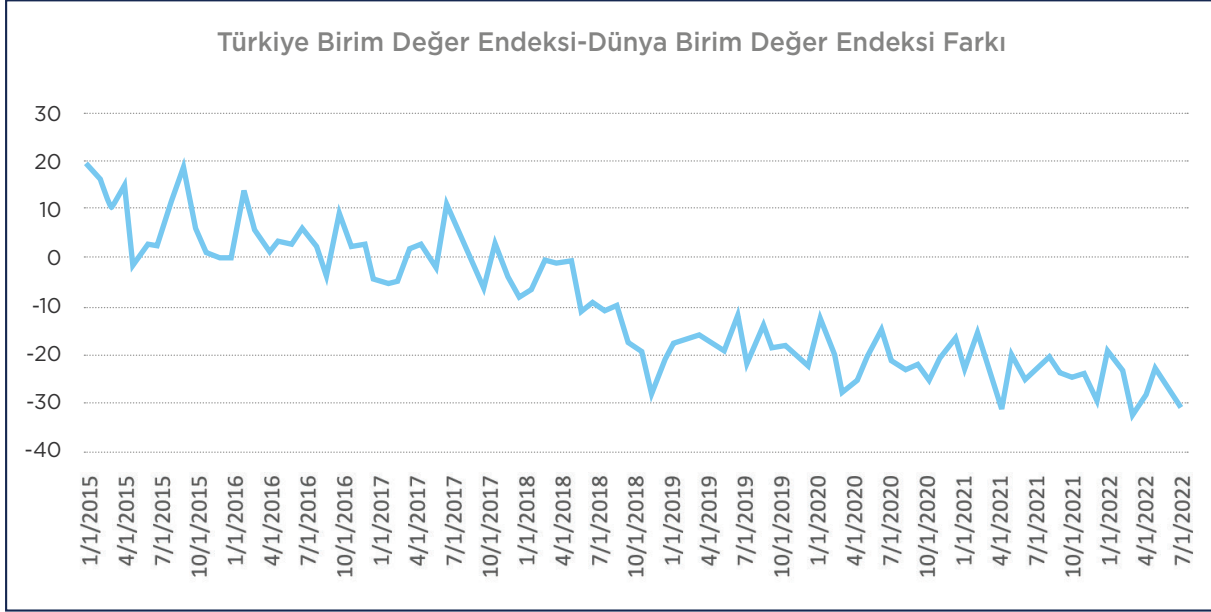
Aşağıdaki grafiklerde, (Şekil 15 ve 16) Türkiye ihracatında birim değer endeksi ve dünya ticaretinde birim değer endeksi sunulmuş, ayrıca dünya ticaretindeki birim değer ile Türkiye birim ihracat değeri arasındaki fark gösterilmiştir.

Şekil 15 İhracat Birim Değer Endeksi Türkiye ve Dünya (2016=100)

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

Şekil 16 Türkiye Birim Değer Endeksi-Dünya Birim Değer Endeksi Farkı

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

Grafiklerde görüldüğü üzere, 2018 yılından itibaren Türkiye birim ihracat değeri dünya ticaretindeki birim ihracat değerinin altında seyretmekte ve bu fark giderek açılmaktadır. Yine yukarıda bahsedilen dönemde bu trend korunmuş olup 2020'nin 3. çeyreğinden 2022'nin 3. çeyreğine dünya ticaretinin ortalama birim değeri ile Türkiye birim ihracat değeri arasındaki fark, artışını sürdürmüştür. Buradan yola çıkarak bu dönemde Türkiye'nin ihracat performansında talep artırıcı bir biçimde, dünya ortalamasına kıyasla ihracat birim değerini artıracak bir değişim olmadığını söylemek mümkündür. Yine de bu durum dünya ticaretinde ve Türkiye ihracatında birim değerinde belirgin bir artışın meydana geldiği gerçeğini değiştirmemekte ve bu artışın aşağıdaki grafikte sunulduğu üzere son dönemde emtia ve enerji fiyatlarında meydana gelen hareketlilikten kaynaklandığı

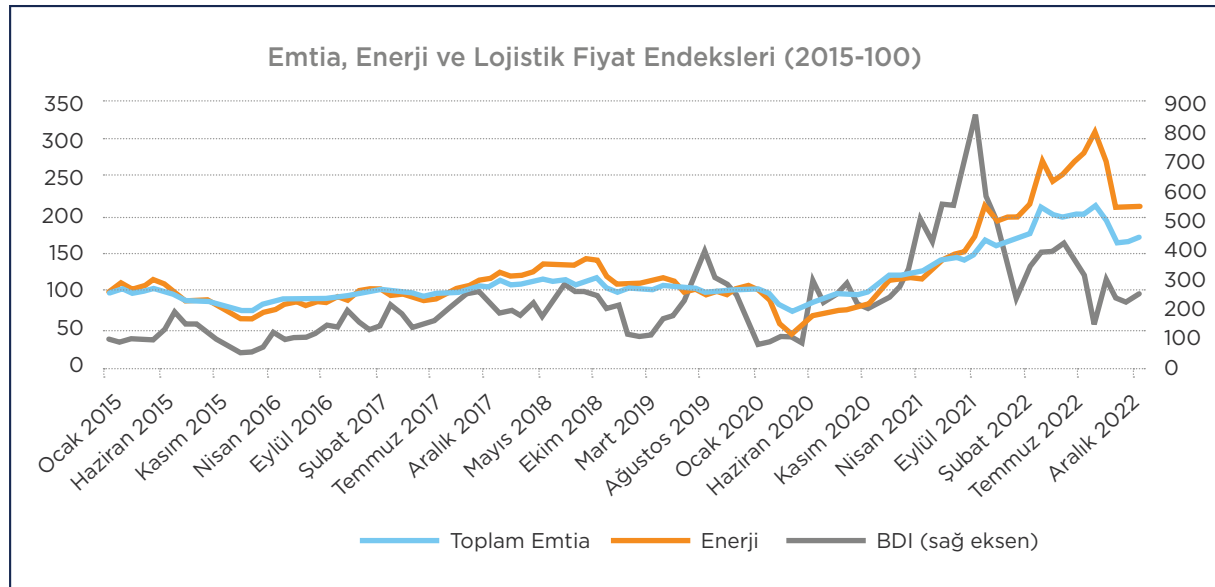
şüphesini doğurmaktadır. Bu sebeple, hem Türkiye'nin ihracat performansına ilişkin ortaya koyulan önermeyi sağlıklı bir biçimde sınamak hem de meydana gelen birim değer artışının sebeplerini teknik açıdan analiz etmek için ekonometrik metotlara başvurulmuştur.

**2020 yılının
3. çeyreğinden itibaren
hem dünya genelinde
hem de Türkiye
özelinde ihracatta
birim değer
artışı gözlenmiştir.**

Birim değerdeki değişim temelde iki faktörden meydana gelebilir: arz ve talep. Eğer meydana gelen değişim arz kaynaklı ise burada toplam arzda bir azalma beklenmesi gerekmektedir ve böyle bir azalma varsa bunun dış ticaretteki maliyetlerde meydana gelen artış ile açıklanabilmesi gerekmektedir. Diğer yandan, eğer birim değerde bahsi geçen artış talep kaynaklı ise, bu etkinin küresel hasıla düzeyi üzerinden takip edilebilmesi gerekmektedir. Aşağıdaki

grafikte ana maliyet unsurlarının 2015-2022 yılları arasındaki hareketleri sunulmuştur. Buna göre, pandemi ile hayatımıza giren ve ticareti sekteye uğratan kapanmalarla birlikte düşen lojistik, enerji ve emtia fiyatları kapanmaların ortadan kalkması ile artışa geçmeye başlamıştır. Enerji ve lojistik fiyatlarındaki artış 2022 yılında küresel ekonomik yavaşlama neticesinde duraklamış ve lojistik maliyetleri tekrar ciddi bir düşüş kaydetmiştir.

Şekil 17 Emtia, Enerji ve Lojistik Fiyat Endeksleri (2015=100)

Sağ eksen: BDI. Kaynak: IMF Primary Commodity Prices, investing.com

Birim değer değişiminde maliyet etkilerinin mi yoksa talep etkilerinin daha yüksek olduğunu belirlemek için VAR (vector auto regression) modeline başvurulmuştur. Hem dünya ticareti birim değerini hem de Türkiye ihracatı birim değerini, ayrı ayrı, dış ticarete temel maliyet unsurları olan lojistik (Baltic Dry Index), girdi fiyatları (IMF Primary Commodity Prices - all

commodities price index / toplam emtia fiyat endeksi) ve enerji maliyetleri (IMF Primary Commodity Prices -fuel price index / enerji fiyat endeksi) ile talebi temsil eden küresel hasıla ile açıklayan VAR modelini korumaktadır ve sonrasında bu iki değişkenin varyans dekompozisyonları elde edilmektedir. Aşağıdaki grafiklerde hem dünya ticaretinde hem de Türkiye

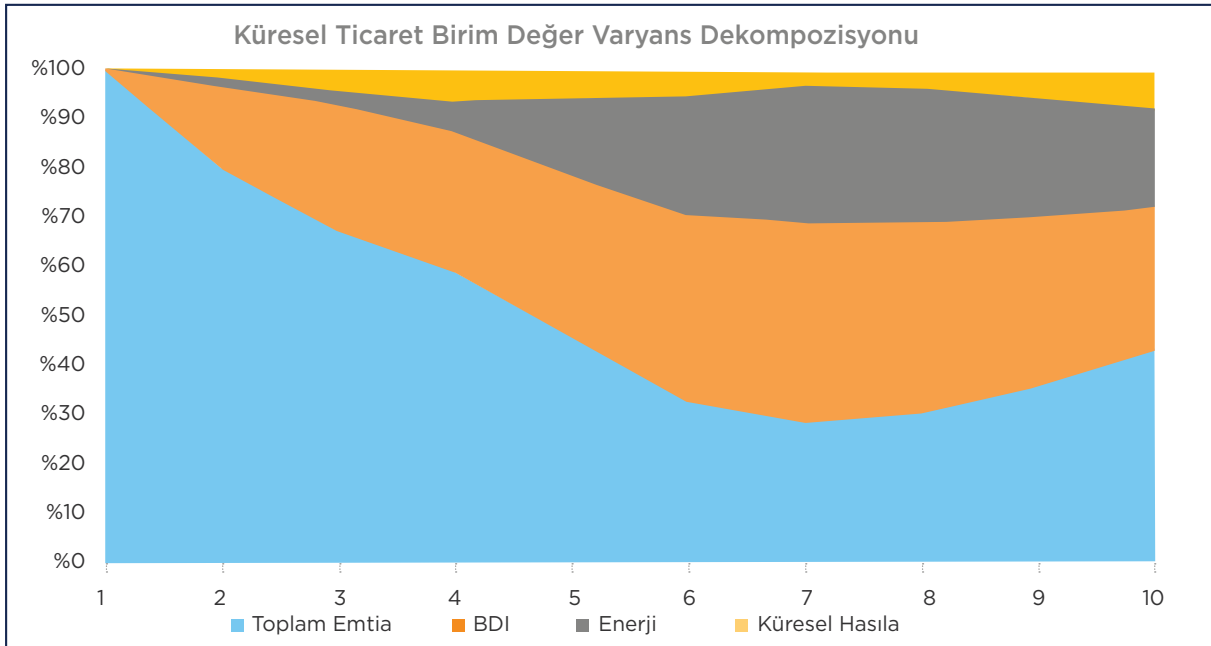
ihracatında birim değerlerde meydana gelen değişimlerin ne kadarını maliyet değişkenlerinin, dolayısıyla arzın açıkladığını ve ne kadarını küresel hasıla, dolayısıyla talep düzeyinin açıkladığını gösteren varyans dekompozisyonları sunulmuştur.

Birinci grafikte (Şekil 18) küresel ticaret birim değerinin varyans dekompozisyonu sunulmuştur. Bu grafik, bir periyotta birim değerde meydana gelen bir birimlik hipotetik değişimin yüzde kaçının yukarıda sözü edilen dışsal değişkenlerden kaynaklandığı gösterilmekte ve yine bu değişkenlerin gecikmeli etkileri gösterilmektedir. Buna göre, bir periyotta birim değerde meydana gelen değişimin neredeyse tamamı emtia fiyatları tarafından açıklanmaktadır. Fakat zaman içinde emtia fiyatlarının birim değer üzerindeki etkisi, her ne kadar diğer değişkenlerle kıyaslandığında baskın kalmaya

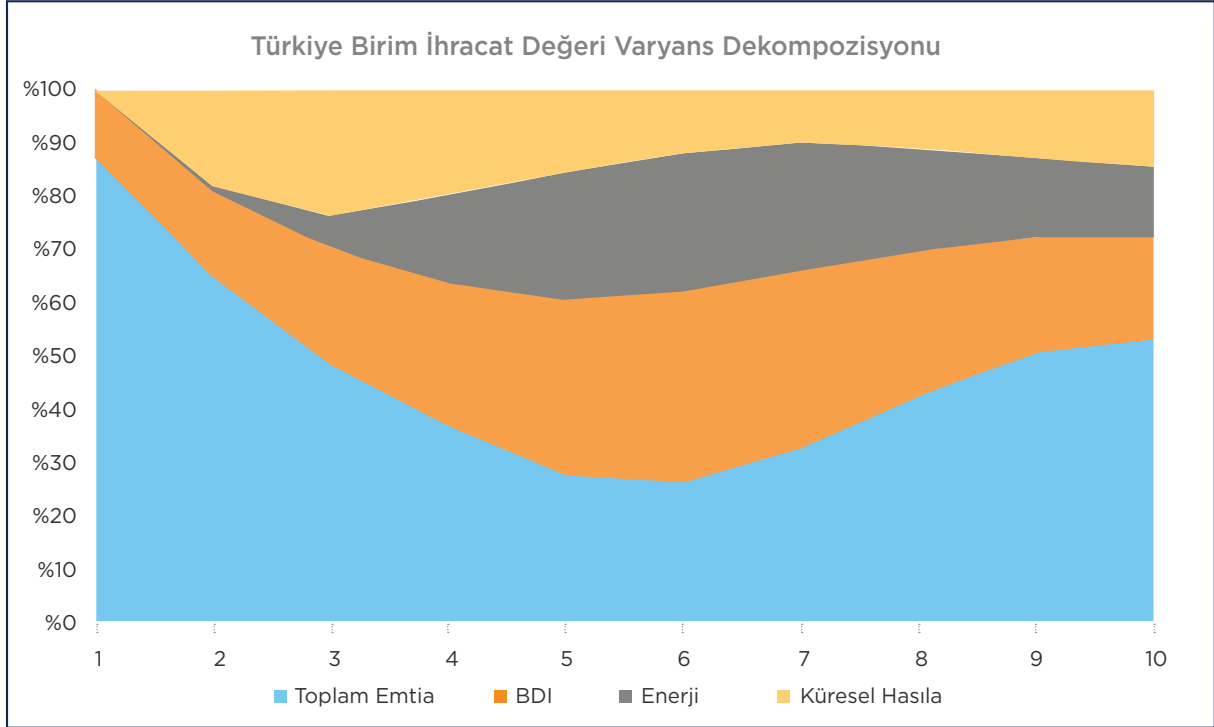
devam etse azalmaktadır. Diğer yandan, lojistik maliyetler, enerji maliyetleri ve küresel hasıladaki değişimler birim değer üzerinde anlık etki yaratmayıp, gecikmeli etki yaratmaktadır. Genel olarak küresel talep düzeyinin birim ihracat değeri üzerinde diğer değişkenlerle kıyasla ciddi bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

İkinci grafikte (Şekil 19) aynı analiz Türkiye birim ihracat değeri için yapılmış ve küresel ticaret birim değeri analizinde elde edilen bulguların burada da geçerli olduğu görülmüştür. İki analiz arasında gözle görülür tek fark ise lojistik maliyetlerinde meydana gelen değişimin birim ihracat değerinde yarattığı etkinin hızıdır. Küresel ticaretteki durumun aksine Türkiye birim ihracat değeri için geçerli olmayıp, Türkiye birim ihracat değeri lojistik maliyetlerdeki değişimlerden anında etkilenmektedir.

Şekil 18 Küresel Ticaret Birim Değer Varyans Dekompozisyonu

Şekil 19 Türkiye Birim İhracat Değeri Varyans Dekompozisyonu

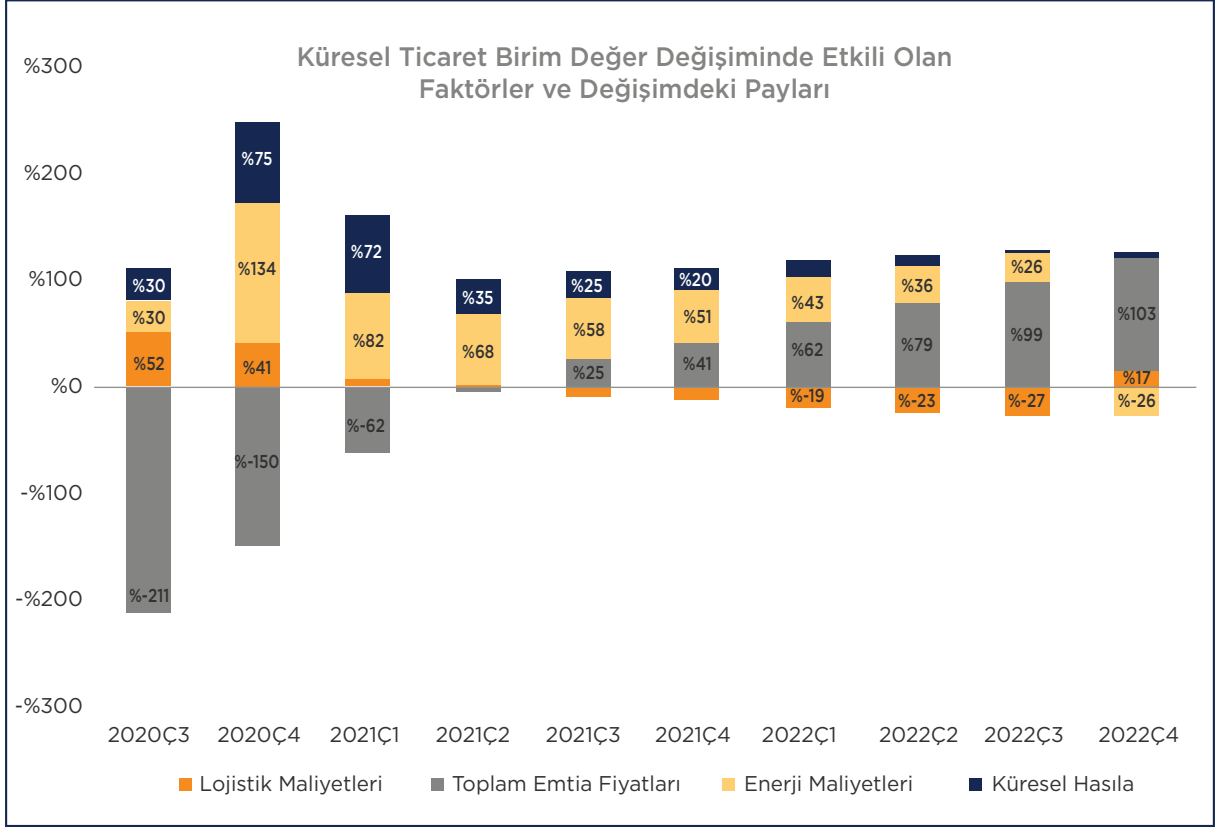

Şekil 18 ve 19'da ise küresel ticaret ve Türkiye ihracatı birim değer varyans kompozisyonları farklı periyotlar için sunulmuştur. İki grafikte de 2020'nin 3.çeyreği ile 2022'nin 3. çeyreği arasındaki dönem analiz edilmiştir. Analizde birim değerde her çeyrekte birim değerde meydana gelen değişimler yüzde 100'e normalize edilmiş ve VAR modelindeki dışsal değişkenlerin birim değerlerin değişimindeki payları gösterilmiştir. Bu

grafiklerden görüldüğü üzere her iki değişken için de aynı örüntü söz konusudur: 2020'nin 3. çeyreğinden 2022'nin 3. çeyreğine kadar olan dönemde artan emtia fiyatlarının birim değer artışındaki payı giderek artmakta, yavaşlayan küresel hasılanın payı azalmakta, başlarda yüksek düzeyde pozitif etkiye sahip enerji fiyatlarının artıştaki etkisi giderek zayıflamaktadır ve lojistik maliyetleri artan negatif etkiye sahiptir.

2020'nin 3. çeyreğinden 2022'nin 3. çeyreğine kadar olan dönemde artan emtia fiyatlarının birim değer artışındaki payı giderek artmaktadır.

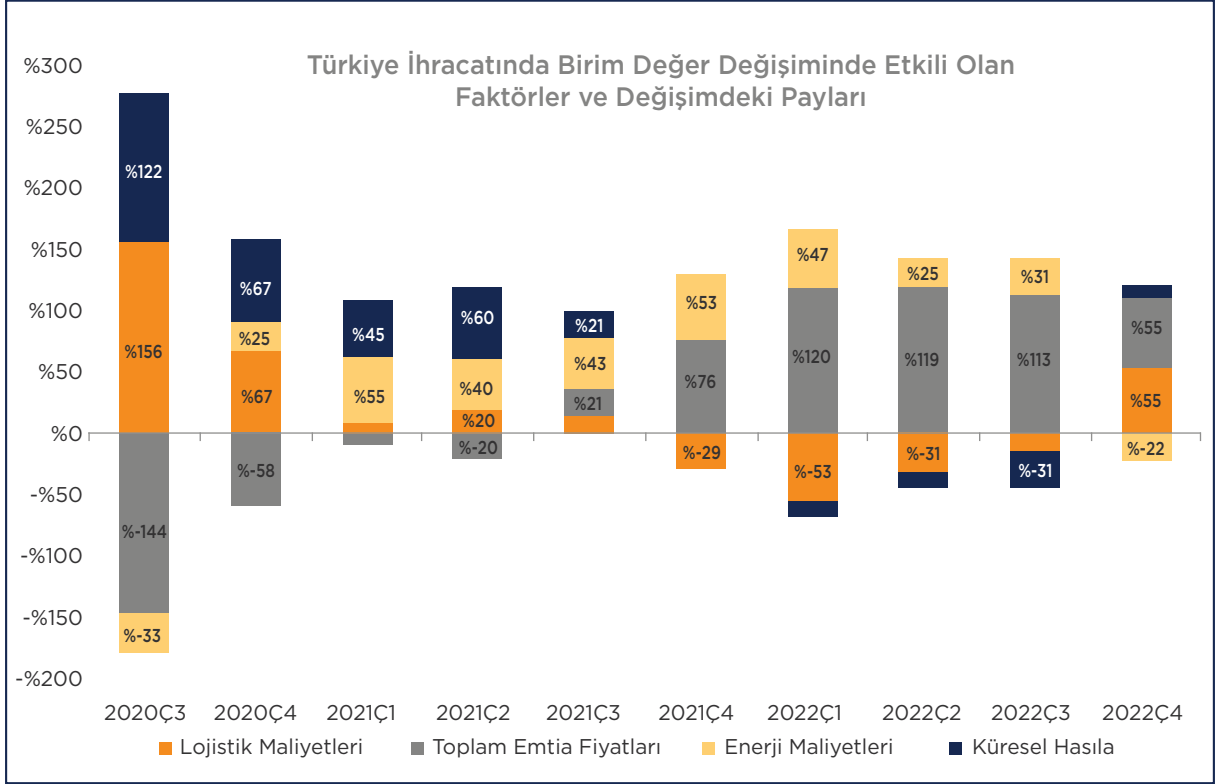
Şekil 20 Küresel Ticaret Birim Değer Değişiminde Etkili Olan Faktörler ve Değişimdeki Payı*

*Birim değer değişimleri 1'e normalize edilmiştir ve grafikteki tüm sütunların uzunluğu 1 birimdir. İç toplamlar yuvarlamadan ötürü 1'e eşit olmayabilir.

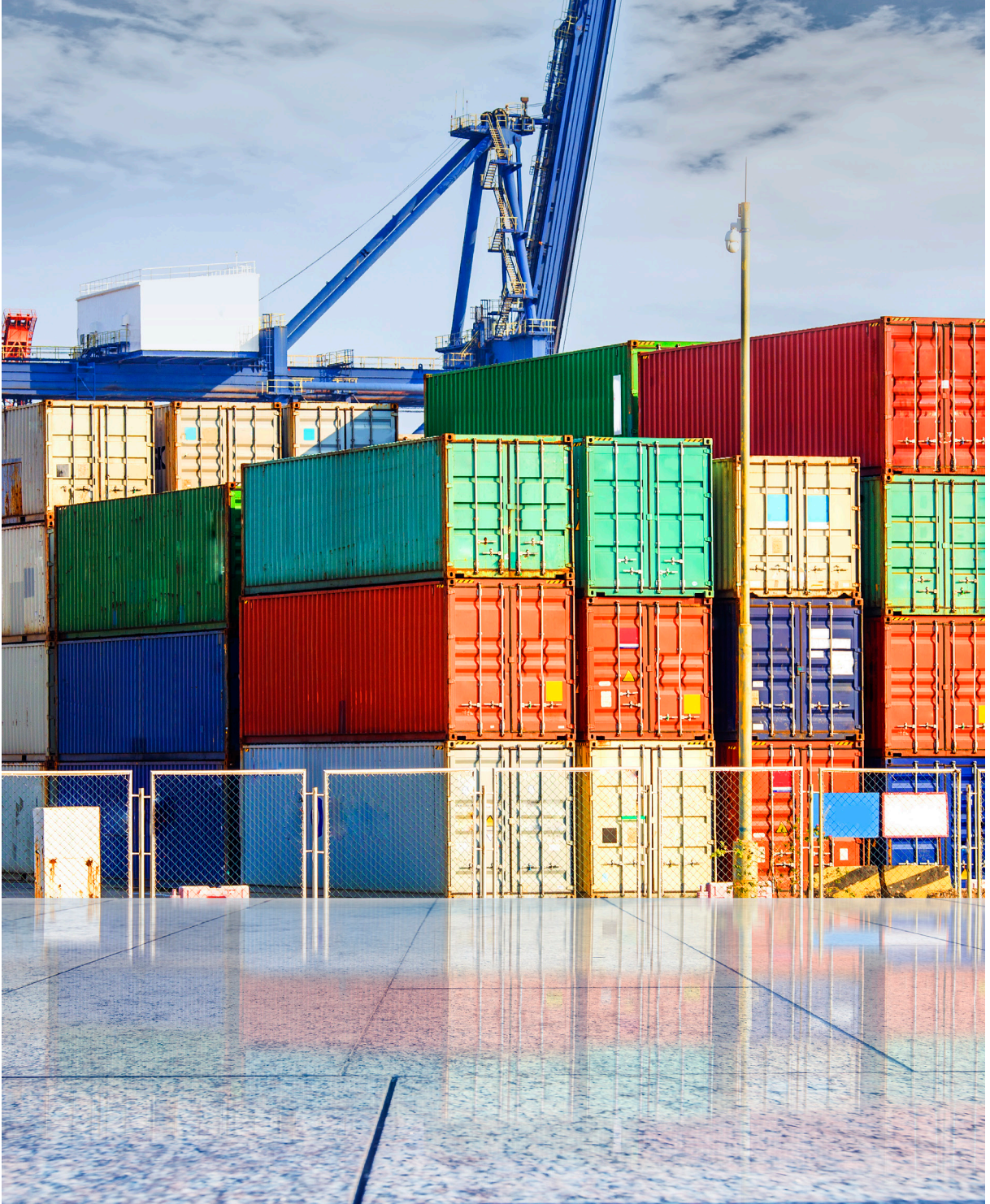
Şekil 21 Türkiye İhracatında Birim Değer Değişiminde Etkili Olan Faktörler ve Değişimdeki Payları*

*Birim değer değişimleri 1'e normalize edilmiştir ve grafikteki tüm sütunların uzunluğu 1 birimdir. İç toplamlar yuvarlamadan ötürü 1'e eşit olmayabilir.

Varyans dekompozisyonları ortaya koymaktadır ki analiz edilen pandemi sonrası iki yıllık periyotta hem küresel ticarete hem de Türkiye ihracatında meydana gelen birim değer artışları her ne kadar başlangıçta küresel hasıla artışından ciddi oranda etkilenmiş olsa da, önce bu küresel hasıla düzeyi artışının getirdiği artan enerji fiyatları birim değer artışında önemli bir etken haline gelmiş, sonrasında ise özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ve faiz artırımlarının başladığı 2022'nin 1. çeyreği itibarıyla yavaşlayan küresel büyüme ve bunu takiben düşen enerji fiyatları ile artan emtia

fiyatları sonucunda birim değer artışındaki temel sebep emtia fiyatlarındaki artış olmuştur. Dahası, 2022 yılında, yılın 4. çeyreği hariç, Türkiye'nin birim ihracat değeri üzerinde küresel hasıla negatif etkiye sahip olmuştur. Birim değere etki eden unsurların varyans dekompozisyonu grafiklerinde de gösterilen gecikmeli etkileri göz önüne alındığında, artışa geçen taşıma maliyetleri ve düşüşe geçen emtia fiyatlarının önümüzdeki dönemlerde hem dünya hem Türkiye için bu tablonun değişmesine sebebiyet verebileceği gözden kaçırılmamalıdır.

2.3. YEŞİL DÖNÜŞÜM: TÜRKİYE’NİN İHRACATINA EKTİLERİ VE FİNANSMAN SORUNU

2.3.1. TÜRKİYE’DE YEŞİL DÖNÜŞÜM

YEŞİL MUTABAKAT EYLEM PLANI

Ülkemizin, uluslararası ticaret düzeninde son yıllarda ivme kazanan iklim değişikliği ile mücadele politikalarına adaptasyonunu sağlamayı hedefleyen ve ihracatta rekabetçiliğimizi güçlendirecek bir yol haritası niteliğinde olan “Yeşil Mutabakat Eylem Planı” 16 Temmuz 2021 tarihinde yayımlanmıştır. Eylem planında ülkemizin sürdürülebilir, kaynak-etkin ve yeşil bir ekonomiye geçişine tüm paydaşlarımızla birlikte katkı sağlanması hedeflenmiştir. Bu çerçevede ihtisas çalışma grupları oluşturulmuş olup yeşil dönüşümün finansmanına yönelik çalışmaların görüldüğü çalışma grupları; Hazine ve Maliye Bakanlığı koordinasyonunda çalışmalarını gerçekleştiren “Yeşil Finansman İhtisas Çalışma Grubu” ve Dışişleri Bakanlığı koordinasyonunda çalışmalarını yürüten “AB Projelerinin Finansmanı İhtisas Çalışma Grubu”dur.

Yeşil Mutabakat Eylem Planı, 9 ana başlıkta 81 eylemi içermektedir.

Avrupa Birliği, 11 Aralık 2019 tarihinde açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı ile, 2030 yılına yönelik sera gazı emisyon azaltımını 1990 yılı seviyesine göre en az yüzde 55 oranına yükseltmeyi ve Avrupa’nın 2050 yılına kadar dünyanın ilk iklim-nötr kıtasına dönüştürülmesi hedefini ortaya koymuştur. Avrupa Yeşil Mutabakatı bu dönüşümün detaylı planını oluşturmuştur.

Avrupa Yeşil Mutabakatı biyo-çeşitlilik, döngüsel ekonomi, sıfır kirlilik, sürdürülebilir ve akıllı mobilite, renovasyon dalgası, sürdürülebilir yemek, hidrojen, piller, açık denizde yenilenebilir enerji ve birçok diğer konuda kilometre taşı niteliğinde stratejilerle yarının ekonomisinin yapıtaşlarını hazırlamıştır.

Bu geçiş döneminin finanse edilmesi için, AB’nin yeşil dönüşüme en az yüzde 37 oranında katkı yapan iyileştirme planı NextGenerationEU, 2021-2027 yılları için ayrılan yeni dönem AB bütçesi ve sürdürülebilir finans ile özel yatırım elde etme üzerinde odaklanan, süregelen çalışmalar gibi daha önce eşi görülmemiş kaynaklar ayrılmıştır. Bunların yanında, iklim nötrlüğüne geçişi desteklemek için araştırma, yetenekler, endüstri, rekabet ve ticaret politikaları gibi tüm AB politikalarından faydalanmaya devam edilecektir.

Avrupa’nın 2050 yılında İklim-Nötr ilk kıta olma hedefi, iklim değişikliği ile mücadeleyi AB’nin en öncelikli politika alanı haline getirmiştir. AB 2050 yılına kadar sanayisinin dönüşümünü gerektiren yeni bir büyüme stratejisi benimseyeceğini açıklamıştır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı AB’nin iklimden enerjiye, sanayiden tarıma, ulaşımdan finansmana varan geniş bir yelpazedeki politikalarının yükseltilecek iklim hedefleri doğrultusunda gözden geçirilmesini hedeflemektedir.

- İklim Kanunu
- Temiz Enerji Dönüşümü
- Fit for 55 Paketi
- Sanayi Stratejisi ve Döngüsel Ekonomi Eylem Planı
- Sürdürülebilir Akıllı Ulaşım

- Çiftlikten çatala Stratejisi
- Biyoçeşitlilik Stratejisi
- Sıfır Kirlilik
- Finansman

TİM YEŞİL DÖNÜŞÜMÜN FİNANSMANI ÇALIŞMALARI

TİM Sürdürülebilirlik Eylem Planı çerçevesinde; yeşil dönüşüm sürecinde güncel durum tespiti yapmak, ekosistemin tüm paydaşlarıyla iş birliğini geliştirmek ve ihracatçılara yeşil finansman olanaklarından azami ölçüde faydalanmalarını sağlamak amacıyla ilgili bakanlık ve kamu kurumlarının, uluslararası finans kurumlarının Türkiye temsilciliklerinin, bankaların, TİM Sanayide Sürdürülebilirlik Bilim Komitesi ve Sürdürülebilirlik ve İnovasyon Çalışma Grubu üyelerinin, ilgili sektör temsilcileri ve akademisyenlerin katılımıyla Yeşil Dönüşümünün Finansmanı Toplantıları gerçekleştirildi. İlki, çevrimiçi olarak 13 Ocak 2022 tarihinde çevrimiçi olarak ikinci toplantı ise 24 Kasım 2022 tarihinde fiziki olarak İstanbul'da gerçekleştirildi.

Yeşil Dönüşümün Finansmanı II. Toplantısı Prof. Dr. Emre ALKİN moderatörlüğünde Sanayi ve Teknoloji Bakan Yardımcısı Mehmet Fatih KACIR ve TİM Başkanı Mustafa GÜLTEPE başkanlığında Bakanlıklar ve ilgili kurumlarının temsilcilerinin yanı sıra sektör ve finans kuruluşları temsilcileriyle 24 Kasım 2022 tarihinde gerçekleştirildi. Açılış konuşmalarının ardından; Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve AB Genel Müdür Yardımcısı Sn. Bahar Güçlü “Yeşil Mutabakat Eylem Planı ve Finansman” konusunda, Hazine ve Maliye Bakanlığı Borçlanma Genel

Müdürlüğü Uluslararası Sermaye Piyasaları Daire Başkanı Sn. Eren Yavuz ise “Yeşil Tahvil Piyasası” konusunda sunumlarını gerçekleştirdi.

Toplantıda öne çıkan hususlar aşağıdaki gibidir;

- Ekonomiyi karbonsuzlaştırmanın en önemli boyutlarından birini ‘yeşil finansman’ oluşturuyor. OECD’nin tahminlerine göre sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi için yılda 6,3 trilyon dolar yatırım yapılması gerekiyor. Avrupa Birliği sadece reel sektörün sürdürülebilirlik yatırımları için 10 yılda 1 trilyon Euro destek vermeyi planlıyor.
- Türkiye güneş paneli üretiminde Avrupa’da birinci sırada yer alıyor ve dünyada ikinci olmayı hedefliyor. Nisan ayında yenilebilir enerji yatırımları bölgesel teşvik kapsamına alındı. Rüzgar ve Güneş Enerji Santralleri ile 2063 megavat tasarruf sağlandı.
- Taksonomi mevzuatı kapsamında sürdürülebilir yatırımlara yönelik AB ile uluslararası standartlara uygun ortak bir dil oluşturulmalıdır.
- Yeşil tahvillerin geleneksel tahvillere göre kapladığı alan artmaktadır. İlerleyen yıllarda sürdürülebilir tahvil pastadan daha çok pay alacaktır. Yeşil tahviller ESG piyasasında en etkili alan olarak öne çıkmaktadır. Yeşil tahvil ihraç eden ilk ülke 2016 yılında Polonya olmuştur ve şu ana kadar 30 ülke yeşil tahvil ihraç etmiştir.
- Otomotiv sektörünün öncelikli hedefi CO2 salımını azaltmak olmalıdır. Elektrikli araç-

larda ÖTV'nin sıfırlanmalıdır.

- Sürdürülebilirlik çalışmaları için sektör bazlı çalıştaylar yapılmalıdır.
- Finansman için IPA etkin bir yol ancak Kalkınma Ajansları aracılığıyla bölgesel çağrılara da çıkılmalıdır. Kalkınma Ajanslarının daha fazla inisiyatif alınması gerekiyor.
- İSO, İTO gibi kurumların fonları ile yenilenebilir enerji için fonlar kurulmalıdır.
- AB, Sınırdaki Karbon Düzenlemesi gibi denizde karbon salımı üzerinden de vergi olacaktır. Türkiye'nin de mütekabiliyet için

bu alanda uygulamaya geçmesi gerekmektedir.

- Mücevher sektörü için üniversitelerin katkısı en az finansman katkısı kadar önemlidir. Bu kapsamda, üniversitelerin sunacakları projeler devlet destekleri ile finanse edilmelidir.
- Binalarda kullanılan enerjinin yüzde 60'ı ısıtmadan kaynaklanmaktadır. Isı pompası ile enerji verimliliği yüzde 400 arttırılabiliyor. Isı pompası yatırımlarına AB'de büyük destek verilmektedir. Türkiye'de de ısı pompası yatırımları desteklenmelidir.

2.3.2. DÜNYADA YEŞİL DÖNÜŞÜM

ENERJİ KRİZİ VE YEŞİL POLİTİKALARIN İKİNCİLLEŞTİRİLMESİ

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile küresel enerji sistemini yerel, bölgesel ve küresel düzeyde sarstı ve enerji tedarik zincirlerine büyük zarar verdi. Yaşanan krizle birlikte enerji güvenliği, iklim değişikliğini önlemekten daha acil hale geldi. Almanya bazı kömürle çalışan elektrik santrallerinin kapatılmasını erteledi ve Hollanda, enerji karışımında kömüre dayalı enerjinin izin verilen payını artırdı. Avusturya ise daha önce kapatılan bir kömür yakıtlı elektrik santralini yeniden kullanmaya karar verdi. Rusya'nın tetiklediği enerji krizine yönelik ülkelerin tepkileri, ülkelerin önümüzdeki on yıllık dönemde yüksek karbonlu kalkınma dönemine mi gireceğine yoksa Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) şiddetle tavsiye ettiği gibi küresel ısınmayı 1,5 °C ile sınırlamak için ekonomilerinin karbondan arındırılmasına giden yolu izleyip izlemeyeceği karbonsuzlaşma önündeki en önemli soru olarak öne çıktı.

Rusya-Ukrayna çatışmasından kaynaklanan küresel enerji krizi, yeşil ve çevre dostu olmaktan uzak bazı elektrik kaynaklarına dönüş olasılığını artırıyor. Büyük ölçüde Rus hidrokarbonlarına bağımlı olan Avrupa Birliği, Rus gazının yerini alabilmesi adına kömüre dönüşü hızlandırmıştır. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) ise Rusya'dan hidrokarbon ithalatında yaşanan sorunlar nedeniyle kömür ve fosil yakıtlara dönüşün doğru olduğunu kabul etmektedir. Rus gazının yerini alması argümanı ile özellikle Almanya, İtalya, Yunanistan ve Hollanda'da plan-

lanan yeni LNG ithalat tesisleri ile AB'ye önceki döneme göre dörtte bir oranında daha fazla gaz sağlama kapasitesine sahip olacağı tahmin edilmektedir.

Tüm bu kömüre dönüş faaliyetlerine rağmen, AB, karbonsuzlaşma taahhüdüne yönelik önlemler almaya çalışmaktadır. Avrupa Komisyonu, 1 Ağustos 2022 tarihinden 31 Mart 2023 tarihine kadar geçerli olacak gaz tüketiminin yüzde 15 oranında azaltılmasını teklif etmiştir. Avrupa Komisyonu, ayrıca, daha önce gaz tüketimini azaltmak için önlemler almış olmaları koşuluyla, üye devletlerin başvurabilecekleri "dayanışma gazı"nın oluşturulmasını, üretim yapan firmalarda enerji yoğun süreçlerin tüketimin en fazla olduğu saatlerde değil, gece veya hafta sonları yapılmasını ve son olarak düşük maliyetle elektrik üreten şirketler için bir gelir sınırı getirmeyi ve şirketler tarafından elde edilen kârların bir kısmının piyasadaki daha zayıf oyunculara transfer edilmesini içeren bir dayanışma vergisi getirmeyi planlamıştır. Fakat tüm çözüm önerileri kısa ömürlü ve enerji ihtiyacını karşılayacak düzeyde olmayacağı görüşü uzmanlar tarafından yaygın olarak paylaşılmaktadır.

AB ve dünyanın enerji krizini aşabilmek adına fosil yakıtlara dönüşü kuşkusuz çevre ve iklimin korunması üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olacaktır. Mevcut ekonomik ve piyasa trendlerine göre, küresel kömür tüketiminin 2022'de yüzde 7 artarak 8 milyar tona ulaştığı ve benzer bir trendin 2023'te de devam edeceği tahmin edilmektedir. Dünya ekonomisi Covid-19 salgınının ilk şokundan hızla kurtulurken, dünyanın karbon tüketimi 2021'de yaklaşık yüzde 6 artmıştır. Bununla birlikte,

artan küresel kömür talebi, birçok ülkede kömüre geçişi yoğunlaştıran ve artan doğal gaz fiyatlarıyla desteklenmektedir. Analizlere göre, hükümetler Covid-19 salgını sonrası artan karbon salınımı ile yaptıkları hatayı enerji krizini aşmak için fosil yakıtlara yönelmekle tekrarlamaktadır. Fakat her ne kadar “kömüre dönüş” karbonsuzlaşma hedeflerini gerçekleştirmeyi ertelediği kabul edilse de, özellikle AB içerisinde bu krizin yenilenebilir enerji kaynaklarının önemini gösterdiği ve bu alandaki yatırımların artırılması için bir fırsat olarak görülebileceği de yaygın bir şekilde paylaşılmaktadır.

COP-27’DE ALINAN KARARLAR

Kasım 2022 tarihinde Mısır’ın Şarm-El Şeyh kentinde başlayan Birleşmiş Milletler 27. Taraflar Konferansı (COP27) 18 Kasım 2022 tarihinde tamamlanmıştır. 7-8 Kasım tarihlerindeki Liderler Zirvesi ile başlayan Konferans kapsamında 11-18 Kasım 2022 tarihleri arasında karbonsuzlaştırma, adaptasyon ve tarım, cinsiyet, sivil toplum, enerji, biyoçeşitlilik ve çözümler başlıkları altında her gün tematik oturumlar düzenlendi.

Kayıp ve hasar konusu, 1,5 derece sınırının teyidi, Türkiye’nin emisyon hedeflerini açıklaması, AB’nin sera gazı azaltım hedefini artırması ve Küresel Açık Deniz Rüzgâr İttifakı’na yeni katılan devletler ikinci haftanın öne çıkan gündem maddeleri arasında yer aldı. Ayrıca, COP27’nin taslak sonuç metni yayımlandı. Taslak sonuç metni, Hindistan ve Avrupa Birliği’nin talep ettiği gibi, tüm fosil yakıtlarda aşamalı olarak azaltma çağrısı yapmadı.

COP 27’de şu hususlar öne çıktı;

- COP27, iklim tazminatı konusunu gündeme getiren ilk taraflar toplantısı oldu. Birleşik Krallık iklim felaketlerinden etkilenen ülkeler için bazı borç ödeme ertelemelerine kapı açarken, Avusturya ve Yeni Zelanda, kaçınılmaz iklim etkilerine maruz kalan yoksul ülkeleri yeniden inşa etmenin maliyeti olan kayıp ve hasar tazminatı için finansman önerdi. COP27’de kırılgan ülkeleri desteklemek için bir Kayıp ve Zarar Fonu üzerinde anlaşmaya varılarak bir dönüm noktası sağladı. Konferans sırasında ayrıca, Birleşmiş Milletler, COP27 iklim zirvesinin iklim etkilerinden zarar gören ülkeler için “kayıp ve hasar” finansmanı konusunda neyin kabul edilebileceğini içeren taslak metin yayımlandı.

- Temiz enerji ve yeşil hidrojenin ekonomimin kalkınmasındaki önemi, liderlerin ortak vurgu yaptıkları konulardan biri oldu. Ayrıca, AB ve Mısır, yenilenebilir hidrojen konusunda stratejik bir ortaklık kurdu. Ortaklık ile Mısır’da adil bir enerji geçişi için zemin hazırlayarak temiz enerjiye geçiş konusundaki uzun vadeli işbirliklerini ilerletmek için bir adım atıldı.

**Temiz enerji
ve yeşil hidrojenin
ekonominin
kalkınmasındaki önemi,
liderlerin ortak vurgu
yaptıkları konulardan
biri oldu.**

- Gıda ve Tarım Örgütü Direktör Yardımcısı Zitouni Ould-Dada paylaşımına göre, BM Gıda Ajansı dünyanın gıda sistemini daha sürdürülebilir hale getirmek için bir yıl içinde bir plan başlatacak. Plan gıda endüstrisi ve çiftliğin dünyanın küresel ısınmayı 1,5 santigrat derece ile sınırlama hedefine nasıl uyum sağlayabileceğini gösterecek.

- COP26 ve COP27 Üst Düzey İklim Şampiyonları (COP26 and COP27 High-Level Climate Champions) tarafından yapılan yazılı açıklamaya göre, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 27. Taraflar Konferansı'nda (COP27) bir araya gelen ve gayrisafi yurt içi hasıllarının toplamı, küresel ekonominin yarısından fazlasını oluşturan ülkeler enerji, ulaşım ve çelik sektörlerinin karbonsuzlaştırılması, düşük emisyonlu hidrojen üretimi ve sürdürülebilir tarıma geçiş için gelecek yıl düzenlenecek COP28 zirvesine kadar hayata geçirilecek 25 öncelikli eylem belirlendi. Geçen seneki COP26 zirvesi kapsamında oluşturulan, aralarında G7 ile Avrupa Komisyonu üyelerinin de yer aldığı, "Atılım Gündemi Ülkeleri" olarak adlandırılan ülkelerce hazırlanan ve küresel sera gazı emisyonlarının yüzde 50'sinden fazlasını oluşturan 5 sektöre odaklanan eylem planı, enerji maliyetlerinin azaltılması ile gıda güvenliğinin artırılması açısından önem taşıyor. Ortak eylem paketi kapsamında Türkiye, çelik sektörüne yönelik öncelikli eylemleri destekleyen ülkeler arasında yer alıyor.

- Konferans sırasında, ABD Başkanı Joe Biden ve Çin lideri Xi Jinping, iklim değişikliği ve diğer konularda iş birliğini sürdürme konusunda anlaştı.

- AB iklim politikası temsilcisi, Avrupa Bir-

liği'nin Paris İklim Anlaşması kapsamındaki emisyon azaltma hedefini güncellemeyi ve hedefleri yükseltmeyi planladıklarını vurguladı. Ardından AB'nin 2030 sera gazı azaltım hedefini yüzde 57'ye çıkaracak yasama müzakereleri Brüksel'de tamamlandı. 27 AB ülkesinin Bakanları ve Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Timmermans'ın, AB'nin Ulusal Katkı Beyanı'nı daha yüksek bir 2030 hedefi içerecek şekilde güncelleyeceği mesajı böylece destekleniyor. Emisyon açığını kapatmak için mevcut hedeflerin yukarı doğru revize edilmesi Glasgow'daki COP26'nın kilit sonuçlarından biriydi.

- 150'den fazla ülke metan emisyonlarını azaltmak için küresel bir anlaşmaya imza attı. Güçlü sera gazı olan metan emisyonunu 2030'a kadar yüzde 30 oranında azaltma taahhüdü, küresel ısınmayı 1,5 derece ile sınırlamaya yönelik küresel çabalar için kritik olarak görülüyor. ABD ve AB, geçen yıl Glasgow iklim müzakereleri sırasında Küresel Metan Taahhüdü'nü başlatmıştı. Dünyanın en büyük iki metan salıncısı olan Çin ve Hindistan'ın anlaşmaya dâhil olmadığını söyledi.

- 1,5 derece sınırı bir kere daha teyit edildi.

- Türkiye, 2030 yılı için yüzde 41 artıştan azaltım hedefi açıkladı. Bu hedef ile Türkiye emisyonlarını bugüne göre yüzde 30'dan fazla artırmayı öngörüyor. Türkiye, 2021 yılında küresel emisyonların yüzde 1,2'sine sahip olarak, dünyada en çok emisyonu neden 14. ülke konumunda. Kişi başı karbon emisyonlarına bakıldığında ise Türkiye, yılda 5,3 ton karbon emisyonu ile dünya ortalamasının üzerinde yer alıyor. Bu hedefin, Türkiye'nin enerji dönüşümünü geciktireceği ve 2021 yılında Cumhurbaşkanı tarafından açıklanan 2053 net sıfır emisyon hedefine

ulaşmanın maliyetini artıracakı öngörülüyor. Aralarında Belçika, Kolombiya, Almanya, İrlanda, Japonya, Hollanda, Norveç, İngiltere ve ABD'nin bulunduğu dokuz yeni ülke Küresel Açık Deniz Rüzgâr İttifakı'na (GOWA) katılarak iklim ve enerji güvenliği krizlerinin üstesinden gelmek için açık deniz rüzgârının hızla artırılması taahhüdünde bulundu. Küresel Açık Deniz Rüzgâr İttifakı'nın, açık deniz rüzgârının benimsenmesi için küresel bir itici güç olması bekleniyor.

- Konferans süresince, Sigorta Uyum Hızlandırma Kampanyası adlı yeni bir girişim başlatıldı. Kampanyanın amacı, 12 aylık bir süre içinde pazarın yüzde 50'sine eşdeğer 3.000 sigorta şirketini harekete geçirmek. Önümüzdeki yıllarda ve on yıllarda fiziksel iklim riskleriyle karşı karşıya kalacak varlıkları daha iyi kapsamak için bu adımın önemli olduğu vurgusu yapıldı.

- Küresel iklim eylemini ileri taşımayı amaçlayan ve kalkınma, ulaşım, atık yönetimi ve sürdürülebilirlik alanlarındaki faaliyetleri kapsayan 4 yeni girişim başlatıldı. Başlatılan girişimler; Kentsel Sürdürülebilirlik için Düşük Karbonlu Ulaşım (LOTUS) (Kentsel hareketliliği iyileştirmek ve karbondan arındırmak için sistemik değişimi etkinleştirmeyi amaçlıyor), BM-Habitat iş birliğiyle başlatılan girişim (kentsel sistemleri iklim değişikliğine uyarlayarak ve kentsel sistem dayanıklılığı oluşturarak kentsel emisyon azaltımlarını sınırlayan engelleri etkili bir şekilde ele almayı amaçlayan bina ve konutların, kentsel suyun, kentsel hareketliliğin, kentsel atıklar ile tüketimin ve kentsel enerjinin takip edilmesine odaklanıyor.), 2050'ye Kadar Küresel Atık Girişimi 50 (Girişim 2050 yılına kadar Afrika'da üretilen katı atığın en az yüzde 50'sinin artırılarak

geri dönüştürülmesini hedefliyor.) ve Afrika ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Çevreci Ulusal Yatırım Planlarının Dostları'dır.

YEŞİL DÖNÜŞÜMÜN FİNANSMAN MEKANİZMALARI

EFSD+ Mekanizması ve Türkiye Yatırım Platformu

Avrupa Birliği, Avrupa Sürdürülebilir Kalkınma Fonu Artı (EFSD+) mekanizması kapsamında, çeşitli ülkelerde kamu sektörü, belediyeler ve özel sektörün yatırım projelerinin yenilikçi finansman modelleri ile desteklenmesini amaçlıyor. Bu kapsamda kredi garantisi ve harmanlama (AB hibesi ile uluslararası finans kuruluşlarına ait kredilerin bir arada kullandırılması) gibi finansman modelleri hayata geçirilecek.

EFSD+ mekanizması çerçevesinde AB, 2021-2027 yılları arasında küresel tüm ortaklarına 40 milyar Avro'luk garanti imkanı sağlamayı taahhüt etmiştir. EFSD+ finansmanından faydalanabilmek için öncelikle ilgili ülkede bir yatırım platformunun varlığı gerekmektedir. Bu doğrultuda, 2022 yılı Mart ayında Türkiye Yatırım Platformu tesis edilmiştir.

Sürdürülebilir Enerji Finansmanı Tesisleri (SEFF)

Sürdürülebilir Enerji Finansmanı Tesisleri(-SEFF) aracılığıyla EBRD, kalıcı bir iş alanı olarak sürdürülebilir enerji finansmanı geliştirmeyi amaçlayan yerel finans kuruluşlarına kredi limitleri sağlamayı hedeflemektedir. Sürdürülebilir enerji projeleri için finansman iki temel alan için sağlanmaktadır: enerji verimliliği ve

küçük ölçekli yenilenebilir enerji.

Yerel finans kuruluşları, EBRD'den aldıkları fonları küçük ve orta ölçekli işletmeler, kurumsal ve konut kredisi alanlar ve yenilenebilir enerji proje geliştiricileri dahil olmak üzere müşterilerine borç vermektedir. Bu çerçevede Sürdürülebilir Enerji Finansmanı Tesisleri (SEFF) yardımları; Türkiye Sürdürülebilir Enerji Finansman Programı (TurSEFF), Türkiye Konutlarda Enerji Verimliliği Finansman Programı (TuREEFF), Türkiye Orta Ölçekli Sürdürülebilir Enerji Finansman Programı (MİDSEFF) ve Yeşil Ekonomi Finansman Programı Türkiye (GEFF Türkiye) başlıkları altında finansman desteği sağlamaktadır.

Türkiye Sürdürülebilir Enerji Finansman Programı (TurSEFF)

Türkiye Sürdürülebilir Enerji Finansman Programı (TurSEFF) kamu ve özel sektör tarafından uygulanacak Sürdürülebilir Enerji ve Kaynak Verimliliği yatırımları için finansman sağlamak üzere oluşturulmuş bir programdır.

Proje Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) tarafından geliştirilmiştir. TurSEFF 2010 yılından bugüne kadar 2.248 projeye 719 milyon euro değerinde finansman sağlamış ve 616 MW yenilenebilir enerji gücü kurulmasını desteklemiştir.

2017'de Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası tarafından TurSEFF'in yeni fazı daha kapsamlı bir şekilde başlatılmıştır;

- Su Verimliliği, Hammadde Verimliliği ve Atık Yönetimi yatırımları eklendi.
- Uygun faydalanıcılar kategorisine "Kamu Kurumları" da katıldı.

- Kredi haricinde leasing seçeneği de kullanıma sunuldu.

TurSEFF III'te sağlanacak olan toplam finansman miktarı 400 milyon eurodur.

Yerli ve yabancı uzmanlardan oluşan bir ekip, yatırımcıların Sürdürülebilir Enerji ve Kaynak Verimliliği projelerini belirlemelerine ve geliştirmelerine yardımcı olmakta ve TurSEFF kapsamında başarılı kredi veya leasing başvuruları hazırlamak için destek sağlamaktadır. Sağlanan bu teknik destek ücretsiz olup Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye Konutlarda Enerji Verimliliği Finansman Programı (TuREEFF)

Türkiye Konutlarda Enerji Verimliliği Finansman Programı(TuREEFF), Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) tarafından geliştirilmiş olup Temiz Teknoloji Fonu (CTF) ve Avrupa Birliği'nden (AB) destek görmektedir. Program, evlerinde enerji tasarrufuna ve yenilenebilir enerji tedbirlerine yatırım yapmak isteyen yerleşik tüketicilere finans sağlamak üzere 270 milyon dolar krediyi bir araya getirmektedir.

Türkiye Orta Ölçekli Sürdürülebilir Enerji Finansman Programı (MİDSEFF)

2011 yılı Ocak ayında, EBRD, Türkiye'deki yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği yatırımlarını arttırmak amacıyla Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ve Avrupa Birliği destekli bir finansman programı olan MidSEFF'i başlatmıştır. MidSEFF sayesinde sekiz adet Türk bankası yoluyla, orta ölçekli Yenilenebilir

Enerji, Atıktan Enerji ve Endüstriyel Kaynak Verimliliği alanlarında yeni yatırımlarda bulunmaları için özel sektör yatırımcılarına toplamda 1,6 milyar euro kredi sağlanmıştır.

Türkiye, artan enerji talebini karşılamak, üretim süreçlerinde kaynak verimliliğini iyileştirmek ve ithal enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmak amacıyla yenilenebilir enerji kaynaklarından sağladığı enerji üretimini artırmayı hedeflemektedir. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) bu alanda, endüstriyel rekabeti artıracak, sera gazı salınımını azaltacak ve kaynak yönetimini geliştirecek bir programa öncülük yapmaktadır.

Yeşil Ekonomi Finansman Programı Türkiye (GEFF Türkiye)

Yeşil Ekonomi Finansman Programı Türkiye (GEFF Türkiye), konutlarda, kamuda ve özel sektörde yararlanıcıların daha rekabetçi ve iklime dayanıklı olmalarına yardımcı olmak için finansman sağlamaktadır.

GEFF Türkiye, "Yeşil Teknolojiler"e yapılan yatırımlar için finansman sağlayarak yeşil ekonomiye geçiş sürecini desteklemektedir. GEFF Türkiye, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) tarafından yerel anlaşmalı finans kurumları aracılığıyla yeşil ekonomi yatırımları için kullanılmak üzere verilen 500 milyon euroluk finansmanla Türkiye'nin yeşil ekonomiye geçişini desteklemektedir. Temiz Teknoloji Fonu (CTF) tarafından GEFF Türkiye'ye sağlanan 21,5 milyon Euro'luk finansmanla GEFF Türkiye kapsamında verilen teknik destek paketi finanse edilmektedir.

Teknik destek paketi, Kurumsal İklim Yönetişimi (CCG) ve faydalanıcılara bedelsiz

olarak sağlanan teknik destekleri kapsar. GEFF Türkiye teknik destekleri, CTF ile birlikte EBRD Ortaklar Özel Fonu ve Türkiye – EBRD İşbirliği Fonu tarafından finanse edilmektedir.

Avrupa Birliği Destekleri

Avrupa Birliği'nin 2021-27 dönemini kapsayan 1,074 trilyon avroluk Çok Yıllı Mali Çerçevesi (ÇYMÇ) ve buna ek olarak Covid-19 krizinin yarattığı olumsuz etkilerle mücadele etmek için açıkladığı 750 milyar avroluk YeniNesilAB (NextGenerationEU) toparlanma fonu, AB'nin uzun vadede daha sürdürülebilir bir ekonomiye dönüşmesini destekleyecektir.

Bahsedilen kaynağın, yüzde 30'unun iklim değişikliğiyle mücadele, yüzde 20'sinin ise dijital dönüşümü gerçekleştirmek için harcanması planlanmaktadır.

YeniNesilAB'nin merkezinde yer alan 672,5 milyar avroluk Toparlanma ve Dayanıklılık Mekanizması (Recovery and Resilience Facility-RRF), üye ülkelerin pandeminin olumsuz etkileriyle mücadele ederken yeşil ve dijital dönüşümü gerçekleştirmelerine yardımcı olacaktır.

AB Geri Kazanım ve Dayanıklılık Tesisi(RRF)'nin, yeşil ve dijital dönüşüm alanlarındaki kamu yatırımlarına büyük ölçekli finansal destek sağlaması ve bu kaynağın en az yüzde 37'sinin yeşil projeleri, yüzde 20'sinin ise dijital dönüşümü desteklemesi planlanmaktadır. 19 Şubat 2021 tarihinde yürürlüğe giren AB Geri Kazanım ve Dayanıklılık Tesisi(RRF), üye devletlerdeki reform ve yatırımları 31 Aralık 2026 tarihine kadar finanse edecektir.

Yeşil Ekonomi Geçişi (GET)

EBRD'nin yeni yaklaşımı olan Yeşil Ekonomi Geçişi (GET) 2021-2025, EBRD'nin çalıştığı ekonomilere yeşil, düşük karbonlu ve dirençli ekonomiler inşa etmelerine yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Yeni GET yaklaşımıyla, EBRD, 2025 yılına kadar yıllık iş hacminin yüzde 50'sinden fazlasını yeşil finansmana yönlendirmeyi ve beş yıllık dönemde en az 25 milyon tonluk yıllık net sera gazı emisyon azaltımına ulaşmayı hedeflemektedir.

EBRD, 2006 yılından bu yana 49 milyar euro tutarında yeşil yatırım imzalamış ve 2.600'den fazla yeşil projeyi finanse etmiştir ve yıllık olarak 124 milyon ton karbon emisyonunu azaltması beklenmektedir.

GET 2021-2025, düşük karbonlu ve dirençli ekonomilere geçişi desteklemek için sistematik bir yaklaşım benimsemektedir. Bununla şu adımlar atılmaktadır:

- Uluslararası iklim anlaşmalarının ilkeleri, özellikle Paris Anlaşması'na göre projelerin değerlendirilmesi;
- Uzun vadeli düşük karbon stratejilerinin ve finansal sistemlerin yeşillenmesi için politika katılımının artırılması;
- Finans sektörünün yeşillenmesi, enerji sistemleri, endüstriyel karbonsuzlaştırma, şehirler ve çevresel altyapı, sürdürülebilir gıda sistemleri, yeşil binalar ve sürdürülebilir bağlantı olmak üzere öncelikli çevresel, iklim değişikliği ve dayanıklılık konularında yatırımların ölçeklendirilmesi.

2.4. KÜRESEL TİCARETİ YENİDEN ŞEKİLLENDİREN TEKNOLOJİK FAKTÖRLER

Ticaret, insanlığın var olduğu günden bugüne sürekli bir değişim ve gelişim sürecinin içerisinde hareket etmiştir. İnsanlığın medeniyet yolunda atmış olduğu her adım ticaretin de yönünü belirlemiş ve bu süreç doğrudan bir etkileşim yaratmıştır. 21. yüzyılda değişim hız kazanırken, elbette ticaretin de bu durumdan etkilenmemesi mümkün değildir. Sadece son 5 yılda yaşananlar dahi, küresel ticaretin ne denli interaktif bir süreç yaşadığının göstergesidir. Ticaret savaşları, pandemi, bölgesel çatışmalar, küresel tedarik zincirlerinin kopması, zincirlerin yeniden yapılanma süreci... Bu süreçte ülkeler, alternatif ürün/pazar stratejileri, yeni ulaşım yolları, dijitalleşme gibi alanlarda büyük ilerlemeler kaydetti.

İnsanlığı etkileyen her süreç ticareti, ticareti etkileyen her durum insanlığı etkilemektedir. Küreselleşmenin yükselişiyle beraber bu gerçeklik daha da gün yüzüne çıkmıştır. 2018 yılında ABD tarafından başlatılan ticaret savaşları ile pek çok ülkeye ve ürün grubuna ekstra vergiler konulmaya başlanmıştır. Çin'in misilleme hamlesi ile ticaret savaşları daha da genişlemiştir. Ticaretin serbestleştirilmesi çabalarının tam aksine atılan bu adımlar özellikle 2020 yılına kadar tüm dünyayı derinden etkilemiştir. Birbirine görünmez ağlarla bağlı olan dünya ticaretine böylesi büyük duvarlar örmek tedarik zincirlerinde büyük sorunlar yaşatmıştır. 2020 yılına gelindiğinde, pandemi ile eşi benzeri görülmemiş bir süreç başlamış, bu süreçte dünya ticareti durma noktasına gelmiştir. Ülkeler,

farklı alternatifler üzerinden uluslararası ticaretin devamlılığını sağlamaya çalışılırsa da dünya mal ticareti 2020 yılında miktar olarak yüzde 4,7 ve değer olarak yüzde 7,2 küçülerek 17,4 trilyon dolara gerilemiştir. Özellikle yılın ilk yarısında yaşanan daralmalar, bu rakamlarda etkili olmuştur.

Yılsonunda, dünyanın en büyük serbest ticaret anlaşması olan Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) anlaşması imzalanmıştır. 15 ülke ve 2,1 milyarlık nüfusu kapsayan RCEP, küresel gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 30'una tekabül etmektedir. RCEP anlaşmasının Çin'in Asya-Pasifik bölgesindeki ekonomik hakimiyetini arttıracakları öngörülürken, ABD ve Avrupalı şirketleri serbest ticaret bölgesinin dışında bırakılması, söz konusu şirketleri dezavantajlı konuma getirmiştir.

Pandeminin ardından 2021 yılında Süveyş Kanalı'nda bir krizi yaşanmış, dünyanın en yoğun kullanılan deniz yollarından Süveyş Kanalı, 400 metre uzunluğundaki konteyner gemisinin karaya oturmasının ardından trafiğe kapanmıştır. Yılda ortalama 19 bin geminin geçiş yaptığı kanalın kapanmasıyla dünya ticaretinin yaklaşık yüzde 10'u 1 hafta boyunca durma noktasına gelmiştir. 2022 yılına gelindiğinde ise, raporumuzda da özel bir başlık ayırmış olduğumuz Rusya-Ukrayna Savaşı küresel ticareti etkileyen önemli meselelerden biri olmuştur. Dünyanın önemli gıda üreticilerinden iki ülkenin çatışması, savaşın gölgesinde ticareti etkilemiştir. Özellikle Rusya'ya karşı atılan yaptırım adımları, enerji ticaretinde de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Küresel ticaretin bir değişim sürecinde olduğu açıktır. Bunun etkileri jeopolitik, ekonomik,

sosyal, çevresel ve teknolojik faktörler sıralanabilir. Raporun bu bölümünde küresel ticareti yeniden şekillendiren teknolojik faktörler ele alınacaktır. Teknolojik gelişmelerin ve teknolojik dönüşümün merkezinde yer alan faktörler küresel ticaret için de belirleyici bir konumdadır. Dijitalleşme, yapay zekâ, blockchain teknolojileri ve son olarak metaverse küresel ticareti yeniden şekillendiren özellikler göstermektedir.

2.4.1. DİJİTALLEŞME

Dijital teknolojilerin yayılması, dünya çapında sosyal ve ekonomik faaliyetleri dönüştürmeye devam ediyor. 21. yüzyıl, işletmeler ve tüketiciler tarafından dijital platformlara bağlı fiziksel cihazlar aracılığıyla sınırların ötesine taşınan paket mal, hizmet ve fikirlerin bilgi çağını başlattı. Dijital dönüşüm, bireylerin, işletmelerin

ve hükümetlerin politika ve hareketlerini temelden değiştiren bir süreci beraberinde getirdi. Dijital teknolojilerin yayılmasıyla birlikte mal, hizmet ve para akışında önemli bir sürat kaydedildi. İnternetin gelişimiyle özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler, gelişmekte olan ekonomilerdeki işletmeler ve tüketiciler için yeni bir fırsat dönemi yaşıyor. Küresel ticareti etkileyen bu durum, ülkeler arasında sınırların giderek görünmez olduğu bir dönemde dış ticaret politikaları adına zorlu bir sınav demek. Tüm dünyada internet ve e-ticaret altyapısı geliştikçe, eskiden aşılmaz olarak görünen mesafe ve maliyet engelleri ortadan kalkmaya başladı. Dijitalleşme sayesinde, küresel ticarete erişim daha da genişledi ve küresel rekabet ortamı daha da derinleşti.

Gelişmekte olan ülkelerde mobil İnternet, insanların üretim, çalışma, tüketim ve birbirleriyle etkileşim kurma biçimlerinde son derece etkili oluyor. Gelişmiş ülkelerde, dijital ekonomi ayrıca nesnelerin İnterneti, bulut bilgi işlem, veri analitiği, yapay zekâ, blockchain teknolojileri, üç boyutlu baskı ve otomasyon ve robotik ile bambaşka bir boyuta evriliyor.

Dijitalleşme coğrafi uzaklığın yok sayılabileceği bir hız getirdi ancak bu trendi kaçıran işletmeler adına ise büyük bir riske dönüşmüş durumda. Dijitalleşme eğilimleri tüm ekonomileri farklı şekillerde etkilemektedir. İster üretim süreçleri, nakliye ve ulaşım ağları, perakende dağıtım veya yatırımlar ve finansman olsun, iş operasyonları ve değer zincirleri giderek daha fazla dijitalleşiyor. Ticaret giderek daha fazla çevrimiçi yapılıyor ve mobil ödemeler artık bazı ülkelerde her yerde bulunuyor.

2017 ile 2021 arasında, çevrimiçi alışveriş yapan kişi sayısı tahminen 1,3 milyardan 2,3 milyar kişiye, genç nüfusta çevrimçi alışveriş yapma oranı yüzde 24'ten yüzde 39'a kadar yükseldi.

Covid-19 pandemisi halihazırda devam eden bu süreci hızlandırdı. Uzaktan eğitim, uzaktan çalışma ve uzaktan sağlık hizmetleri dahil olmak üzere birçok hizmetin daha fazla kişi tarafından erişilebilir hale gelmesiyle insanlar ve işletmeler çevrimiçi hale geldi. Gelişmekte olan ülkelerde B2C (Business to Customer) yani firmadan tüketiciye e-ticaret dijital önemli bir trend olarak ortaya çıktı. Güvenli ve etkili dijital teknolojiler ve platformlar, adil ve esnek büyümeyi hızlandırmak için fırsatlar sunarak dijital çağda sürdürülebilir kalkınma için gerekli hale geldi.

Çünkü dijital teknoloji ve platformlar işletmelerin işlem maliyetlerini azaltmanın yanı sıra, iç ve dış pazarlara erişimi kolaylaştırmaktadır. Bununla beraber, üretkenliği artırıcı bir etkiden de söz etmek mümkün. Girişimcilik, inovasyon ve iş yaratma için yeni fırsatlar dijitalleşmeyle daha etkin hale geldi.

**2007-2021 arasında
çevrimiçi alışveriş
yapan kişi sayısı 2,3
milyar kişiye, genç
nüfusta çevrimçi
alışveriş yapma oranı
yüzde 39'a yükseldi**

Özellikle mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler için dijital teknolojiler, genişlemenin önündeki engellerin üstesinden gelmeyi, iş birliğini ve kitle fonlaması gibi alternatif finansman mekanizmalarını kullanmayı kolaylaştırmaktadır. Bulut tabanlı çözümler ise şirket içi bilgi teknolojisi ekipmanına ve uzmanlığına olan ihtiyacı azaltmaktadır. Veri odaklı dijital ekonomi bağlamında, yerel veya uluslararası veri ve veri akışları toplumsal zorluklara yönelik çözümlerin yanı sıra birçok fayda sağlayabilmektedir. Bu ortamda, verilere erişim ve verileri dijital zekaya dönüştürme yeteneği, ticari başarı için çok önemli hale gelmiştir.

Günümüzde birçok küresel şirket, karar alma süreçlerine ve kurumsal stratejiye bilgi sağlamak ve üretim süreçlerini veya tedarik zinciri lojistiğini optimize etmek için dijital ekonomiden gelen verileri kullanılmaktadır. Veri toplama, verilerden içgörü üretimi, veri depolama, analiz ve modellemeyi desteklemek için iş modelleri ortaya çıkmaya devam etmektedir. Bu süreç değer yaratmak adına yeni fırsatların yanı sıra dijital ekonominin daha da genişlemesini sağlamaktadır.

Elbette bu denli süratli bir gelişim bir takım sosyo-ekonomik zorlukları da beraberinde getirmektedir. Çünkü dijital teknolojilere erişim tüm dünyada eşit olmadığı gibi, bu teknolojilerin kullanım kabiliyeti noktasında da bir eşitlik bulunmuyor. Trendi yakalayan ülkeler gelişim basamaklarını hızla çıkarken dijital dönüşümün gerisinde kalan ülkelerle bu alandaki mesafeleri günden güne artmaktadır. Dijital dönüşümün hızı bölgesel olarak değişkenlik gösterse de sonuçta tüm ekonomiler ve insanlar etkilenmektedir. Bu değişimin geniş etkileri,

politika yapıcıların, ekonominin gelişme düzeyi veya yapısından bağımsız olarak, topyekün bir bakış açısıyla sürecin ele alınmasını gerektirmektedir.

2.4.2. YAPAY ZEKA UYGULAMALARI VE ULUSLARARASI TİCARET

Yapay zeka teknolojisi, 21. yüzyılda hızla gelişmiş ve hayatımızın pek çok noktasında yer almaya başlamıştır. İlk somut adımları 17. yüzyıla dayanan bu teknoloji, bugün veri setinden otonom bir şekilde öğrenebilen ve verileri işleyip sunabilen bir yapıya bürünmüştür.

Hayatın her alanında olduğu gibi, ticaretin de bu gelişmelere kayıtsız kalamayacağı açıktır. İhracatçılar da yapay zeka teknolojilerini kullanarak, ihracat işlemlerini daha hızlı, daha verimli ve daha başarılı bir şekilde gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

Yapay zeka, ticarete birçok alanda kullanılmaktadır. Satış ve pazarlama faaliyetleri, müşteri yönetimi, lojistik, tedarik zinciri yönetimi, ödeme işlemleri gibi birçok alanda yapay zeka teknolojileri aktif işlem görmektedir. Bu teknolojiler sayesinde, ihracatçılar ürün ve hizmetlerini daha iyi bir şekilde yönetebilir, müşteri memnuniyetini artırabilir ve daha etkili bir şekilde rekabet edebilirler.

Yapay zeka teknolojileri, ihracatçıların büyük veri kümelerinden yararlanarak, daha doğru ve verimli kararlar almalarına yardımcı olmaktadır. Bu teknolojiler, satış trendleri, müşteri davranışları, ürün performansı ve diğer birçok faktörü analiz ederek, firmaların daha bilinçli kararlar almasına olanak tanır.

Ayrıca, yapay zeka teknolojileri, lojistik ve tedarik zinciri yönetiminde de kullanılmaktadır. Bu teknolojiler, malzemelerin ve ürünlerin taşınması ve depolanması gibi lojistik süreçlerde optimize edilmiş planlamalar yapmak için kullanılır. Bu durum, ihracatçıların ürünlerini daha hızlı ve daha düşük maliyetlerle müşterilere ulaştırmalarına olanak sağlar.

Bu teknolojiler, ihracatçıların ürün ve hizmetlerini daha iyi yönetmelerine, verimliliklerini artırmalarına ve daha rekabetçi olmalarına yardımcı olur. Verimlilik kavramının her geçen gün daha da önem kazandığı 2000'li yıllarda, firmaların yapay zeka teknolojilerini kullanarak, daha akıllı ve daha verimli bir şekilde ihracat yapabilmeleri son derece mümkündür.

Özellikle pazar araştırması ve ticari istihbaratların elde edilmesinde yeni bir dönemin başlangıcı olduğu söylenebilir. Bununla beraber, söz konusu teknolojilere ulaşım maliyetleri düştükçe kullanıcı sayısı her geçen gün daha da artmaktadır. Veri çağında yapay zekaların eğitilmesi, bundan 20 yıl öncesine göre artık daha basit ve sade bir hale gelmiştir.

Günümüzde birçok şirket, yapay zekanın iş hedeflerine yapacağı katkıyı fark etmiştir ve bu teknolojinin sağladığı faydaları işletme genelinde öncelikli hale getirmiştir. Yapay zeka teknolojisi, maliyetleri düşürmek, riskleri azaltmak, pazara giriş sürecini hızlandırmak ve daha pek çok fayda sağlamak için kullanılabilir.

2.4.3. METAVERSE VE ULUSLARARASI TİCARET

Metaverse, farklı sanal ve artırılmış gerçeklik deneyimleri, oyunlar, dijital etkinlikler, ticaret platformları, dijital varlıklar ve hatta sanal para birimleri gibi birçok farklı uygulama ve hizmet kapsayan, gerçek dünya ve sanal dünyaların etkileşimli bir şekilde bir araya geldiği, çoklu kullanıcılar tarafından paylaşılan sanal bir dünyadır.

Bu sanal gerçeklik ortamı, kullanıcılara kendi dijital kimliklerini yaratma, farklı aktivitelere katılma ve gerçek dünya ile etkileşimde bulunma imkanı sunar. Metaverse, genellikle 3D grafikleri, sanal nesnelere, sesleri ve hatta kokuları kullanarak gerçek dünya deneyimlerini taklit etmeye çalışır.

Son yıllarda popülerleşen ve birçok büyük teknoloji şirketi tarafından desteklenen metaverse kavramı, gelecekte iş dünyası, eğitim, sanat ve hatta sosyal etkileşim gibi birçok alanda kullanılacağı düşünülen bir yenilik olarak öne çıkmaktadır. Yeni nesil e-ticaretin merkezi olmaya aday olan bu teknoloji, 5G, 3D, Artırılmış gerçeklik (AR), Sanal gerçeklik (VR), blok zinciri, kripto para birimi, bulut bilişim ve hatta sosyal ticaret dahil olmak üzere çoklu teknolojilerin bir kombinasyonu sayesinde, bir 3D sanal dünyalar ağı oluşturma olasılığı sunmaktadır.

Metaverse'ün dünya genelinde popüler hale gelmesi, işletmelerin de dikkatini çekmiştir. İhracatçılar, metaverse gibi dijital platformlar üzerinde iş yapmanın avantajlarından yararlanarak, dünya pazarlarına daha hızlı ve kolay bir şekilde erişebilmektedir. Metaverse, ihracatçılar için farklı avantajlar sunmaktadır. Ön-

celikle, bu platformlar üzerinde iş yapmak, fiziksel dünya sınırlarını aşarak küresel bir pazar oluşturmayı mümkün kılmaktadır. İhracatçılar, metaverse gibi dijital platformlar sayesinde dünya genelindeki müşterilerle kolayca etkileşim kurabilirler. Ayrıca, metaverse üzerinde iş yapmak, dijitalleşme sayesinde maliyetleri düşürür ve verimliliği artırır.

Metaverse, ihracatçılar için bir pazarlama aracı olarak da kullanılabilir. Bu platformlar, ihracatçıların ürünlerini ve hizmetlerini tanıtmaları, müşterilerle etkileşim kurmaları ve markalarını güçlendirmeleri için harika bir fırsattır.

Metaverse üzerinde iş yapmak, ihracatçıların marka bilinirliğini artırmalarına ve hedef müşterileri kitlesine daha kolay ulaşmalarına yardımcı olur. Bu platformlar, ihracatçıların dünya pazarlarına daha kolay ve hızlı bir şekilde erişmelerini sağlar. Bu durum rekabet gücünü artırıcı

bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metaverse'ün bir diğer ihracat potansiyeli ise, sanal olarak üretilen ürünler de saklıdır. Sanal tasarımlar, sanal kıyafetler ve sanal eşyaların metaverse evreninin gelişmesiyle birlikte ticaret hacminin artacağı beklenmektedir. Bu kapsamda özellikle tasarımcılarımız için önemli bir e-ihracat potansiyeli yakın gelecekte ortaya çıkabilir.

2.4.4. BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİNİN ROLÜ

Ticaretin kolaylaştırılması ve işlemlerin sadeleştirilmesi küresel ticaretin önemli gündem maddelerinden biri olmaya devam etmektedir. Blockchain teknolojilerinin bu kapsamdaki etkinliğini anlayabilmek adına, ticaretin kolaylaştırılmasının tanımı göz önüne alınmalıdır.

Birleşmiş Milletler Ticaretin Kolaylaştırılması ve Elektronik İşlemler Merkezi'ne göre ticaretin kolaylaştırılması "Malları satıcıdan alıcıya taşımak ve ödeme yapmak için gereken prosedürlerin ve ilgili bilgi akışlarının basitleştirilmesi, standartlaştırılması ve uyumlaştırılması." şeklinde tanımlanır. Bu tanım, hükümetlerden işletmelere, üretici ve tüketicilere kadar tedarik zincirinde yapılacak iyileştirmelerin tamamını kapsamaktadır. Yine bu tanıma göre, ticaretin kolaylaştırılması sadece mal tesliminin sadeleştirilmesi anlamına gelmeyip, aynı zamanda ilgili bilgi trafiğinin de önemli olduğunu işaret eder. Yani ticaretin kolaylaşması için sadece ürünün hızlı teslimi yeterli olmayıp, ilgili istihbaratın, ürün bilgilerinin ve operasyon süreçlerini içeren bilgilerinde aynı hızda teslim edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Küresel ticaretin kolaylaştırılmasını engelleyen faktörlerden belki de en önemlisi "güven ek-

sikliği" olarak karşımıza çıkmaktadır. Ticaretin önüne çekilen bariyerlerin pek çoğu, bu güven eksikliğini gidermek ve süreci kontrol altına almak adına ortaya konulmuştur. Bu durumun sonucunda hükümetler, çeşitli nedenlerle ithalat ve ihracatı kontrol etmek için prosedürler oluşturmuştur. Bu sebepler arasında vergi gelirin sağlanması, yerli üreticilerin ve yeni gelişmekte olan endüstrilerin gelişmesi gibi sebepler öne çıkmaktadır. Gümrük prosedürleri ağırlıklı olarak ürün ve bilgi kontrollerini içermektedir. Çünkü işletmelerin doğru gümrük vergilerini ödemeleri ve düzenleyici kurallara uymaları konusunda güven eksikliği yaşanmaktadır.

Hükümetler ayrıca genel olarak belgelerin geçerliliğine ve özellikle de ithal edilen malların menşe ülkesinden alınan resmi sertifikalara ve belgelere itibar etmezler. Olası sahteciliklerin önüne geçmek adına oluşturulan sıkı kontrol

mekanizması süreçleri yavaşlatan bir yapıya dönüşür.

Güvensizlik, sadece hükümetler için geçerli bir olgu değildir. Ticaretin finansmanı noktasında da bu olgudan bahsetmek mümkündür. Finans kurumları, şirketlerin kredi değerliliğini doğrulamak için üçüncü tarafları aktif olarak kullanmakta ve gelen bilgiler neticesinde hareket etmektedir. Ayrıca ihracatın finansmanında da teslimat ve ödeme şekillerine dair pek çok prosedür oluşturulmuştur. Finans kurumları, alıcı ve satıcı arasında köprü olurken karşılıklı teminatı sağlayacak pek çok uzun işlemi bir arada gerçekleştirmektedir. Genellikle alıcının korunmasına dair olan bu uygulamalar, malın ve mal kabul belgelerinin eksiksiz teslimine kadar uzun soluklu bir süreci beraberinde getirmektedir. Elbette bu işlemlerin maliyeti hem alıcı hem de satıcıya doğrudan yansımaktadır. Bu süreçte aracı kurum hem alıcıya, hem satıcıya hem de taşıyıcıya güvenmek durumundadır. İşte tam bu noktada blockchain teknolojisi için geniş bir hareket alanı ortaya çıkmaktadır.

Blok zinciri teknolojisi, ticaretin önündeki engelleri azaltırken üretkenliği ve rekabet gücünü artırmak için önemli roller üstlenir;

- **Orijinal elektronik belgeler oluşturmak ve herhangi bir elektronik belgeyi teyit etmek**
Blockchain teknolojisi, orijinal belgeleri oluşturma ve saklama konusunda önemli bir altyapıya sahiptir. Kullanıcılar veri serilerinin varlığını ve varsa üzerinde yapılan değişiklikleri, değişikliklerin kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilgilerine kolayca erişir. Örnek olarak herhangi bir satış sözleşmesi sisteme kolaylıkla yüklenip üzerinde yapılan değişiklikler anbean kaydedilebilmektedir.

- **Elektronik varlığın her işlem için güvenilir bir denetim kaydı oluşturması**

Ürünün tarladan çatala tüm hikayesinin gözlenebilmesini sağlayacak bir denetim kaydı, Blockchain teknolojisinin kullanımı ile mümkün. Marketten aldığınız bir elmanın hangi bahçeden geldiğini, kaç kez aracı değiştirdiğini öğrenmek ilgili zincir kayıtlarının kolay takibi sebebiyle yakın gelecekte gerçekleşebilir. Aynı şekilde ithal ürünlerin de menşeinin tespiti noktasında Blockchain teknolojileri büyük kolaylık sağlamaktadır.

- **İşlemleri Otomatik Eşleme**

Bir ticaret operasyonunda birden fazla katılımcı süreçlerin takibi adına farklı kayıtlar tutmaktadır. Bu durum, kayıtların otomatik olarak eşlenmesine engel olmakta ve tarafların her biri süreci kendi işlemleriyle sürdürmektedir. Blockchain teknolojisiyle birlikte, bir kullanıcının yaptığı değişiklik otomatik olarak tüm taraflarda görüntülenebilir.

- **Üst Seviye Güvenlik**

Blockchain; değiştirilmesi, hacklenmesi ve yanıltılması neredeyse imkânsız olan bir bilgi kaydetme sistemidir. Merkezlessiz bir bilgisayar ağı üzerinde çalışan sistemde yapılan işlemler şifrelenerek bir daha değiştirilemeyecek şekilde ağdaki her bilgisayarda kayıt altına alınır. Ağ üzerinde gerçekleşen tüm işlemlerin içeriği anonimleştirilerek alfanumerik karakterler hale getirilir. Güvenlik seviyesinin böylesi yüksek olduğu şartlar altında devlet ve özel sektörün karşılıklı güvenilirlik seviyesi daha da yükselebilir. Bunun neticesinde daha az evrak akışı ile sürecin tamamlanabilmesi mümkün hale gelebilir.

**3. ODAK:
KÜRESEL EKONOMİDE
DURGUNLUK/
KÜRESEL BÜYÜMEDE
YAVAŞLAMA VE
TÜRKİYE'NİN İHRACATI**

3. ODAK: KÜRESEL EKONOMİDE DURGUNLUK/KÜRESEL BÜYÜMEDE YAVAŞLAMA VE TÜRKİYE'NİN İHRACATI

3.1. 2023 VE 2024 İÇİN İHRACAT PROJEKSİYONLARI

Covid-19 esnasında daralan toplam talebin pandemi sonrasında hızlı yükselişe geçmesi ile küresel ekonomide hızlı büyüme sağlanmış, ancak talepteki bu ani artış beraberinde enflasyonu da getirmiştir. Bunun yanında, 2022 yılının Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı dünya genelinde emtia fiyatlarının yükselmesine katkı sağlamış ve maliyetlerde artış olmasına sebep olarak, halihazırda talep kaynaklı yükselen enflasyonun yanına maliyet enflasyonunu da ekleyerek birçok ülkede rekor enflasyon seviyelerinin tecrübe edilmesine neden olmuştur.

Maliyet kaynaklı enflasyonun yanı sıra, artan enflasyon karşısında merkez bankalarının sıkılaştırıcı para politikası uygulamalarına geçiş yapmaları da küresel ekonomi için resesyon ve durgunluk beklentilerini meydana getirmiştir. Covid-19 sonrası tırmanışa geçen emtia fiyatları da bu durumdan etkilenmiş ve mart ayından itibaren düşüşe geçerek yakaladığı artış trendini kaybetmiştir ve etmeye devam edeceği öngörülmektedir.

Bu süreçte IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi kuruluşlar küresel ekonomik büyüme tahminlerini yayınladıkları raporlarda sunmaktadır ve henüz herhangi bir raporda küresel ölçekte bir daralma tahmini bulunmamaktadır. Öte yandan, sürekli olarak güncellenen raporlarda hem ülkeler bazında hem de küresel ölçekte

tahmin edilen büyüme oranları her güncellemede aşağı yönlü revize edilmektedir.

Hem kuruluşların ileriye yönelik tahminleri hem emtia fiyatları hem de faiz artışlarına devam edileceği sinyalleri, küresel bir kriz veya resesyon olmasa dahi bir yavaşlamanın kaçınılmaz olduğunu hatta küresel ekonominin o yavaşlama sürecinin halihazırda içerisinde olduğunu göz önüne sermektedir.

Bu süreçte, Dünya Bankası son yayımladığı raporda küresel ekonomi için 2023 büyüme tahminini yüzde 1,7'ye, IMF 2023 için küresel büyüme tahminini yüzde 2,9'a ve OECD 2023 küresel büyüme hızı tahminini yüzde 2,6'ya indirmiştir.

Yukarıdaki sebeplerden, Covid-19 sonrası yakalanan hızlı büyüme ortamı dünya genelinde ortadan kaybolmuştur. ABD 2022 yılında ilk çeyrekte yüzde 0,4, ikinci çeyrekte ise yüzde 0,2 oranında büyüme açıklayarak, her ne kadar ABD Hazine Bakanı Yellen bunun bir resesyon olarak değerlendirilmeyeceğini söylese de teknik tanım itibarıyla resesyona girmiştir. Daraltıcı para politikası uygulamayan ve 2022 yılının birinci çeyreğinde yüzde 1,4 büyüme açıklayan Çin ekonomisi ise ikinci çeyrekte yüzde 2,6 oranında küçülmüştür. Genel itibarıyla, 2021 yılında yakalanan küresel büyüme 2022 yılı itibarıyla ivme kaybetmiş, yılın ikinci yarısından itibaren çoğu ülke çeyreklik büyüme oranlarında düşüş meydana gelmiştir. Bu yavaşlama trendi 2023 yılının ilk çeyreğinde devam etmekte ve bir süre daha devam edeceği öngörülmektedir.

Küresel ticaret ile küresel hasıla düzeyi birbirinden bağımsız düşünülemez. Covid-19 süre-

çinde küresel ticarete meydana gelen küçülme, 2020'in 3. çeyreği itibariyle son bulmuş ve küresel ticaret 6 aylık sürekli büyüme periyoduna girmiştir. Öyle ki, pandemi sebebiyle 2020'nin 2. çeyreğinde 2019'un 2. çeyreğine göre yüzde 20,7 daralan küresel mal ticareti, 2021'in 2. çeyreğinde bu defa 2020'nin 2. çeyreğine göre yüzde 44,6 oranında büyüme sağlamıştır. Fakat, 2022 yılının ilk çeyreğinde, bir önceki yılın ilk çeyreğine göre küresel ticaret, büyümesini sürdürse de yakaladığı hızlı yükseliş trendi son bulmuştur. Dahası, çeyreklik bazda yakalanan 6 çeyreklik büyüme serisi ilk defa 2022 yılının ilk çeyreğinde gerçekleşen yüzde 0,5'lik daralma ile son bulmuştur. Tüm bu veriler küresel ekonominin ve dolayısıyla küresel ticaretin küçülmese de yavaşladığının ve yavaşlamaya devam etme olasılığının yüksek olduğunun göstergesidir.

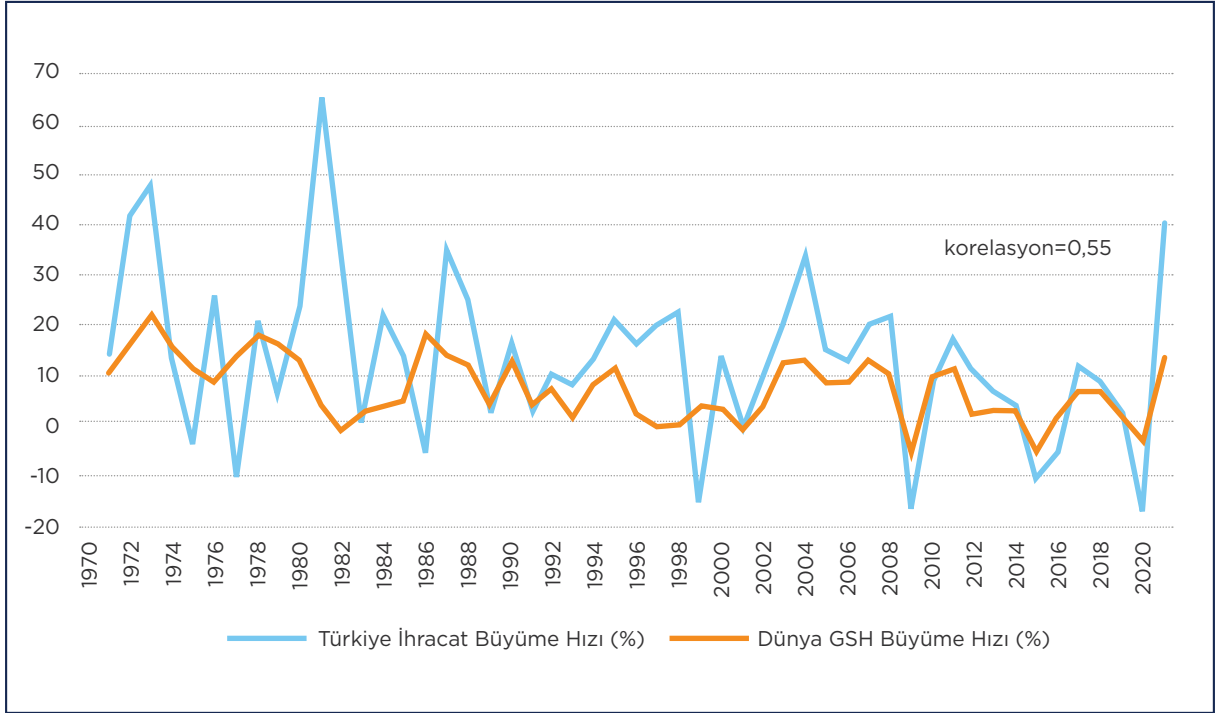
Makro iktisat ve uluslararası ticaret literatüründen bilindiği üzere, bir ülkenin ihracatının en temel belirleyici faktörlerinden birisi dış âlem gayrisafi hasıla düzeyidir. Doğal olarak

bir ülkenin ihracat malları, o malların arzı ve talebinin karşılaşması ile kendi piyasasını yaratır ve fiyatlamasını oluşturur. Burada, dış ülkeler müşteri konumunda olup talebi oluşturan taraf olduğu için onların gelirlerinde meydana gelecek bir değişim, ihracat mal fiyatlarında herhangi bir değişiklik olmaksızın, öncelikle ihracat mallarına olan talebi değiştirir ve bu değişiklik sonucunda denge ihracat mal fiyatı değişir.

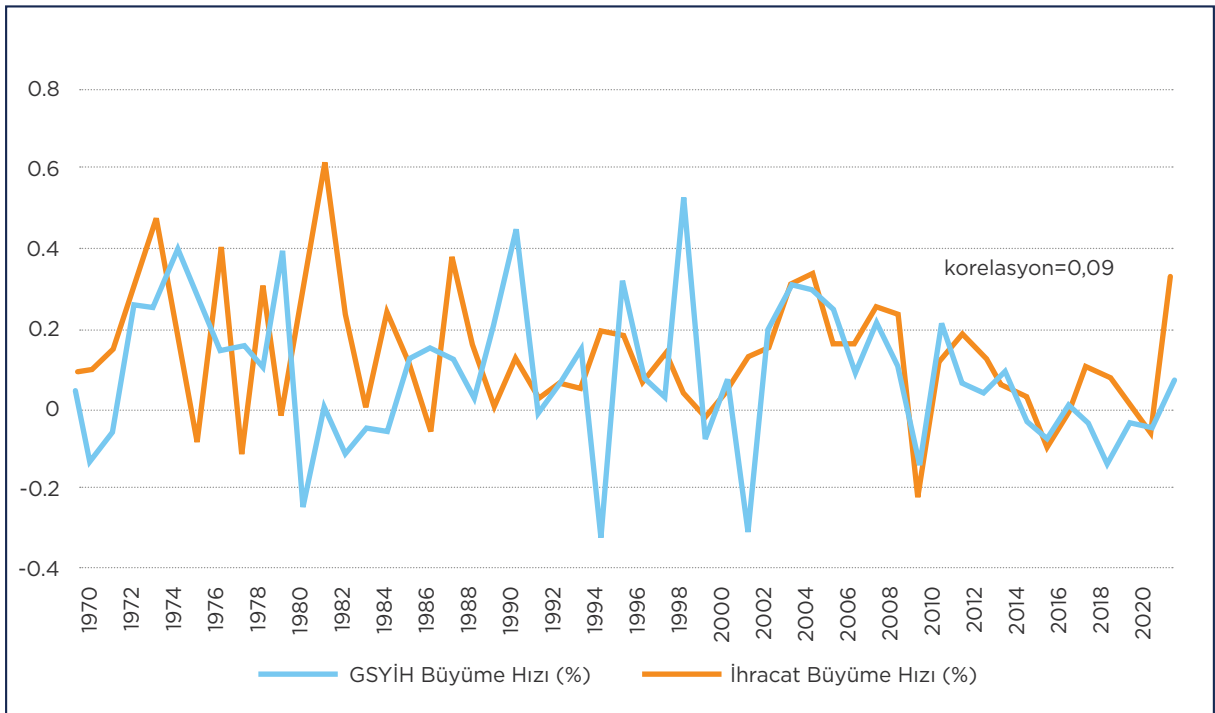
Şekil 22'de Türkiye ihracatının büyüme hızı ile dünya gayrisafi hasıla düzeyindeki büyüme oranları sunulmuş ve iki seri arasındaki korelasyon gösterilmiştir. Burada görülmektedir ki, Türkiye ihracatının büyüme hızı ile küresel gelir seviyesi büyüme hızı arasında yaklaşık yüzde 55 düzeyinde bir korelasyon mevcuttur. Şekil 23'de ise Türkiye ihracatının büyüme hızı ile Türkiye milli gelirinin ihracat hariç kısmının büyüme hızını gösteren grafik ve bu iki seri arasındaki korelasyon sunulmuştur. Bu iki seri arasındaki korelasyon yüzde 9 düzeyinde kalması sebebiyle istatistiksel anlamlılığa sahip olmamaktadır.

Şekil 22 Küresel Gelir Büyüme Hızı ve Türkiye İhracatı Büyüme Hızı

Şekil 23 Türkiye GSYİH (İhracat Hariç) ve İhracat Büyüme Hızı

Şekil 22 ve Şekil 23’de sunulan veriler; Türkiye ihracatı ile küresel gelir arasında güçlü sayılabilecek bir pozitif korelasyon olduğunu gösterirken, Türkiye’nin üretim düzeyi ile ihracat düzeyi arasında anlamlı bir ilişki ortaya koyamamaktadır. Buradan yola çıkarak, Türkiye ihracatının temel belirleyici faktörünün talep, yani dış âlem gelir seviyesi olduğu ve ihracatın arz yönünü oluşturan Türkiye gayrisafi hasıla düzeyinin Türkiye ihracatı için ihmal edilebilecek bir faktörü olduğu sonuçlarına varılabilir. Küresel gelir düzeyinde meydana gelecek değişikliklerin Türkiye ihracatını, ülkenin ihraç mallarına olan talepte yaratacağı değişiklikten kaynaklı olarak yakından ilgilendirdiği gerekçesiyle, küresel gelir düzeyinde meydana gelmesi öngörülen değişikliklerin Türkiye’nin ihraç mal talebinde nasıl bir etki yapacağını panel veri analizi ile tahmin etmeye çalışacak ve bu modelin çıktılarını kullanarak Tablo 27’de sunulan Dünya Bankası, OECD ve IMF’nin 2023 ve 2024 küresel büyüme beklentilerini kullanarak Türkiye’nin 2023 ve 2024 ihracat düzeyini tahmin etmeye çalışacağız.

Tablo 27 IMF, Dünya Bankası ve OECD’nin Büyüme Beklentileri

Tahmini Yapan Kuruluş	2023	2024
IMF Tahmini	%2,8	%3,0
Dünya Bankası Tahmini	%1,7	%2,7
OECD Tahmini	%2,6	%2,9

Sunulan bulgular esneklik tahmin modelinin sonuçları olup 6 Şubat depremlerinin etkilerini içermemektedir.

3.2. BULGULAR VE ÖNGÖRÜLER

Yukarıda detaylandırıldığı üzere talep, Türk ihracatının temel belirleyicisidir. Dolayısıyla içinde bulunulan ekonomik ortamda, küresel gelir düzeyi ile ilgili var olan beklenti, öngörü ve senaryolar; doğrudan Türk ihracatının geleceğini ilgilendirmektedir. Her ne kadar resesyon endişesi ihmal edilebilecek düzeyde değilse ve halihazırda ABD art arda iki çeyrek küçülerek teknik olarak resesyonu deneyimlemiş olsa da şu an için, küresel ölçekte bir resesyon veya küçülme öngörüsü ortaya koyabilen bilimsel metodolojiye sahip makul bir çalışma bulunmamaktadır. Diğer yandan ise emtia fiyatları, çeyreklik büyüme oranları ve çeyreklik mal ticareti değişim oranları küresel ölçekte bir yavaşlamanın an itibarıyla tecrübe edildiğini ve bir süre daha edilmeye devam edeceğini göstermekte, ayrıca IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi kuruluşlar küresel büyüme tahminlerini aşağı yönlü revize etmeye devam etmektedirler. Bu koşullar altında Türkiye’nin ihracat düzeyinde bir daralma beklemek, kötümser ve gerçekçilikten uzak bir yaklaşım olacaktır. İşte bu noktada, bu kuruluşların açıkladığı öngörüler gerçekleştiği takdirde Türkiye’nin ihraç mallarına olan talebin nasıl etkileneceğini ekonometrik olarak analiz etme gerekliliği mevcuttur.

Türkiye ihracatı üzerinde küresel hasıla düzeyinin, dolayısıyla talebin ana belirleyici faktör olması ve Türkiye’de toplam arz değişimlerinin ihracatı açıklama kuvvetinin olmaması Türkiye’nin ihraç mallarına olan talep yapısı-

nın hiperbolik formasyonda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu formasyonun özelliği, arzda meydana gelen bir değişimin sonucunda fiyat ve miktarın birbirlerinin etkilerini yok edecek biçimde değişmesi ve toplam tutarı sabit bırakmasıdır. Bu formasyonda toplam tutarın anlamlı düzeyde değişimi ancak talepte bir değişimin meydana gelmesiyle mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, küresel hasıla düzeyinde meydana gelecek değişimin bilinmesi, Türkiye ihracatında meydana gelecek değişimin tahmini için önem arz etmektedir. Ekonometrik

modelleme sonucu elde edilen bulgulara göre, 6 Şubat depremlerinin etkileri de göz önüne alındığında, Türkiye ihracatının 2023 ve 2024 yıllarında sırasıyla yüzde 4,13 düzeyinde ve yüzde 7,29 düzeyinde büyüme kaydetmesi ve 2023 yılında 265,7 milyar dolar, 2024 yılında 284 milyar dolar olması beklenmektedir. Bu sonuçlar ve küresel büyümeye ilişkin IMF, OECD ve Dünya Bankası senaryolarının gerçekleşmesi durumunda Türkiye ihracatına beklentilerimiz Tablo 28 ve Tablo 29’da sunulmuştur.

Tablo 28 IMF, Dünya Bankası ve OECD’nin Büyüme Beklentileri Çerçevesinde Türkiye’nin İhraç Mallarına Olan Talepte Meydana Gelecek Yıllık Değişimlerin Tahmini

Kullanılan Büyüme Tahmini	2023	2024
IMF Tahmini	%4,9	%7,61
Dünya Bankası Tahmini	%2,65	%6,86
OECD Tahmini	%4,56	%7,28
TİM Beklentisi	%4,13	%7,29

Yapılan tahminlerde 6 Şubat depremlerinin ihracat üzerindeki etkisi de hesaba katılmıştır. Depremin olmadığı senaryoda 2023 yılı için ihracat büyüme oranı beklentisi %5,15 düzeyindedir.

Tablo 29 IMF, Dünya Bankası ve OECD’nin Büyüme Beklentileri Çerçevesinde Türkiye İhracatının Projeksiyonu

Kullanılan Büyüme Tahmini	2023 (milyar \$)	2024 (milyar \$)
IMF Tahmini	266,6	286,9
Dünya Bankası Tahmini	260,9	278,8
OECD Tahmini	265,8	285,1
TİM Beklentisi	264,7	284,0

Yapılan tahminlerde 6 Şubat depremlerinin ihracat üzerindeki etkisi de hesaba katılmıştır. Depremin olmadığı senaryoda 2023 ihracat beklentisi 267,3 milyar dolar düzeyindedir.

Analizimizde elde ettiğimiz bulgulara göre Türkiye ihracatının IMF’nin küresel büyüme senaryoları gerçekleşirse 2023’te yüzde 4,9 büyüyerek 266,6 milyar dolara ve 2024 yılında yüzde 7,61 oranında büyüyerek 286,9 milyar dolara ulaşması; Dünya Bankası’nın büyüme senaryolarının gerçekleştiği durumda 2023’te

yüzde 2,65’lik büyüme oranı ile 260,9 milyar dolar, 2024’te de yüzde 6,86 büyüme ile 278,8 milyar dolara ulaşması; OECD’nin senaryolarının gerçekleştiği durumda 2023’te yüzde 4,56 büyüme kaydederek 265,8 milyar dolar, 2024 yılında ise yüzde 7,28 büyüme ile 285,1 milyar dolar olması beklenmektedir.

Bu çalışmada, sunulan veriler ve gelişmeler ışığında, Türkiye ihracatının dünyanın ekonomisinin içinde bulunduğu durumdan ve gelecekte gerçekleşmesi öngörülen senaryolardan nasıl etkileneceğinin analizi yapılmıştır. Öncelikle Türkiye ihracatının temel belirleyicisinin talep, dolayısıyla küresel gelir düzeyi olduğu, arz tarafının ise Türkiye'nin ihracatında önemli bir yer kaplamadığı ortaya konmuştur. Bu olguyu göstermek için önce Türkiye ihracatının büyüme oranı ile küresel hasıla düzeyinin büyüme oranı arasındaki yüzde 55'lik korelasyon ortaya konmuştur. Daha sonra, Türkiye'nin ihracattan arındırılmış hasıla düzeyinin büyüme oranı ile Türkiye ihracatının büyüme oranı arasındaki korelasyonun yüzde 9 seviyesinde olduğu, yani istatistiki bir anlamı olmadığı gösterilmiştir.

Bu koşullar altında, Türkiye'nin küresel ekonomiden ayrılarak hızlı büyümeyi sürdürmesi

durumunda dahi ihraç mallarına olan talep küresel gelir düzeyinden doğrudan etkileneceği için, Türkiye ihracatının küresel ekonominin içinde bulunduğu durumdan ve bulunması öngörülen durumlardan etkilenmesi kaçınılmazdır. Bu çalışmada da IMF, Dünya Bankası ve OECD'nin 2023 ve 2024 yılları için yapmış oldukları küresel ekonomik büyüme tahminleri kullanılarak, bu senaryoların gerçekleşmesi halinde önce Türkiye ihracatına olan talebin, sonra da Türkiye ihracat düzeyinin bu yıllar için hangi seviyeye ulaşacağı ilgili ekonometrik modeller ile tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Ekonometrik bulgulara göre Türkiye ihracatında 2023 ve 2024 yıllarında sırasıyla, 6 Şubat depremleri de göz önüne alındığında, yüzde 4,13 ve yüzde 7,29 düzeyinde artış olacağı öngörülmektedir. Esneklik tahmini kullanılarak yapılan analizde Türkiye'nin ihracat düzeyinin, yine 6 Şubat depremlerinin etkisi göz önünde

bulundurulduğunda, 2023 ve 2024 yıllarında sırasıyla 264,7 milyar dolar ve 284 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmektedir.

3.3. 6 ŞUBAT DEPREMLERİNİN İHRACATA TAHMİNİ ETKİSİ

6 Şubat tarihinde Kahramanmaraş merkezli meydana gelen 7,7 ve 7,6'lık depremler 50 binden fazla vatandaşın canına mal olmuştur. Depremler hem bölgede hem de ülke genelinde ekonomik faaliyetleri sekteye uğrattı ve uğratmaya devam etmektedir. Dünya Bankası depremin yol açacağı doğrudan mali hasarın 34,2 milyar doları aşacağını hesaplarken, dolaylı hasar da hesaba katıldığında bu tutarın 70 milyar doları geçebileceğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın raporunda ise felaketin Türkiye ekonomisi üzerindeki yükünün 103 milyar dolar olduğunu belirtmiştir. Bu bölümde meydana gelen deprem felaketinin hem deprem bölgesi özelinde

hem de ülke çapında Türkiye ihracatı üzerinde yarattığı ve yaratacağı etki analiz edilmektedir. Analizimizde deprem öncesi yapılan ve aylık bazda yüzde 94, yıllık bazda yüzde 99 tutarlılığına sahip olan aylık ihracat tahmin modelini kullanarak, deprem sonrası meydana gelen ihracatın modelin öngörüsünden sapmasını hesap ederek, deprem felaketinin ihracat üzerindeki tahmini etkisi hesaplanmıştır.

6 Şubat depremleri Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Şanlıurfa ve Osmaniye olmak üzere 11 ili etkiledi. TÜİK verileri kullanılarak yapılan hesaplamalara göre bölgenin 2022 yılında 13,3 milyon toplam nüfus ile nüfustan aldığı pay yüzde 15,6; 2022 GSYİH'sinden aldığı pay 84 milyar dolar ile yaklaşık yüzde 9,3; ve bölgenin toplam ihracatının Türkiye ihracatı içindeki payı 2022 yılı için toplam 21,9 milyar dolar ile yüzde 8,6'dır.

**Depremlerin
Türkiye ekonomisi
üzerindeki etkisinin
103 milyar dolar
olacağı tahmin
edilmektedir.**

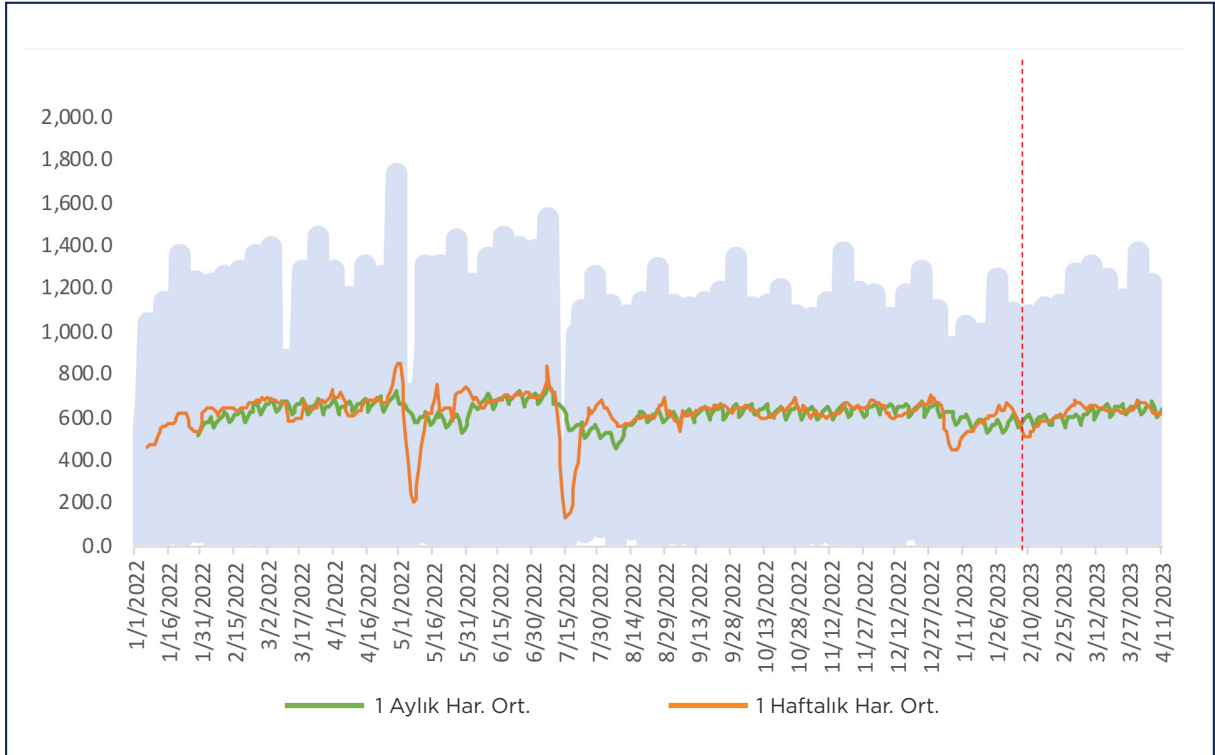
Tablo 30 Deprem Bölgesine İlişkin Temel İstatistikler

Bölgenin Toplam Nüfusu (2022)	13,281,874
Bölgenin Toplam Nüfus İçindeki Payı (2022)	%15.6
Bölgenin Toplam Gayrisafi Hasılası (2022)	84 milyar \$
Bölgenin GSYH'den Aldığı Pay (2022)	%9.3
Bölgenin Toplam İhracatı (GTS, 2022)	21.9 milyar \$
Bölgenin Toplam İhracattan Aldığı Pay (GTS, 2022)	%8.6

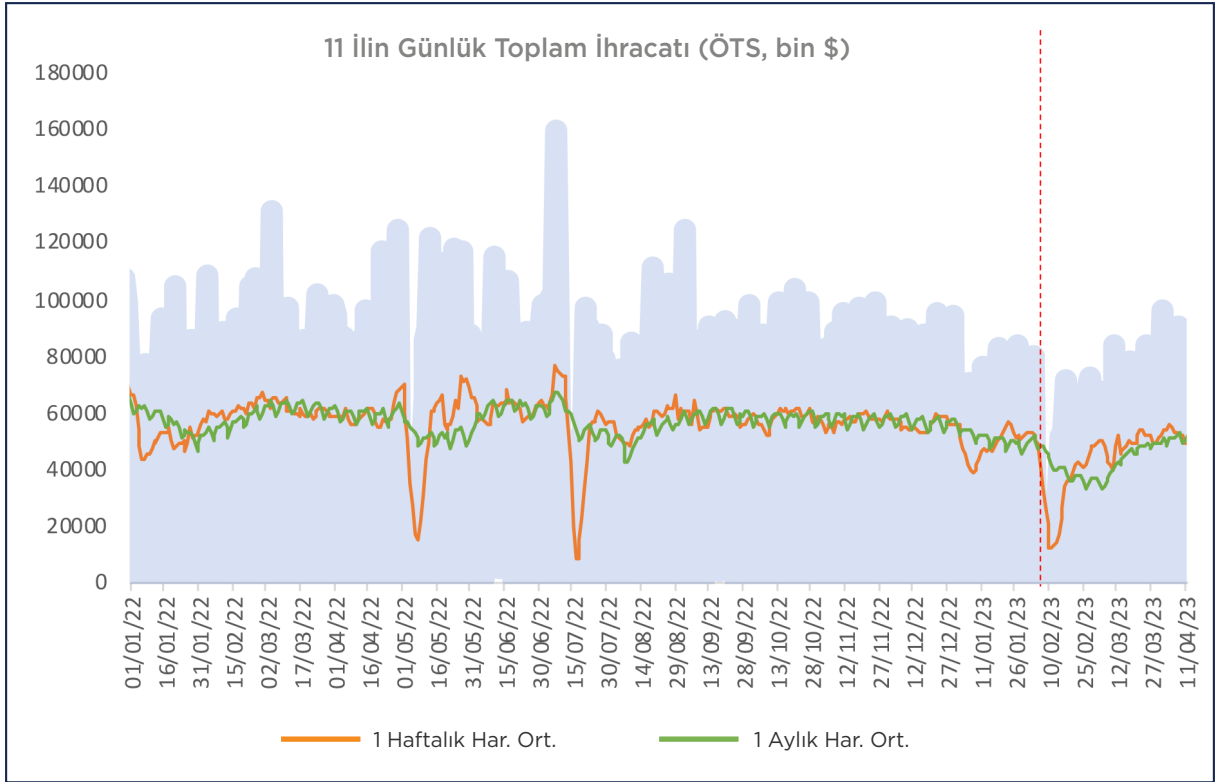
Aşağıdaki grafiklerde 2022 yılının ilk gününden itibaren hem ülke genelinde hem de deprem bölgesi özelinde günlük ihracat verileri sunulmuştur. Kesikli kırmızı çizgi deprem gününü göstermektedir. Grafiklerde görülebileceği üzere, deprem gününde hem ülke genelinde hem de deprem bölgesinde ihracatta ciddi bir kayıp yaşanmış, haftalık ve aylık hareketli ortalamalar düşüşe geçmiştir, haftalık hareketli or-

talama aylık hareketli ortalamanın belirgin bir biçimde altına inmiş ve bu durum bir süre devam etmiştir. Fakat, yine grafiklerde görülebileceği üzere, mart ayı itibarıyla ülke genelinde ihracatta hızlı bir toparlanma gerçekleşmiş ve ihracat normal seyrine yaklaşmıştır. Yine nisan ayı itibarıyla deprem bölgesinde günlük ihracat normal trendinde yakınsamıştır.

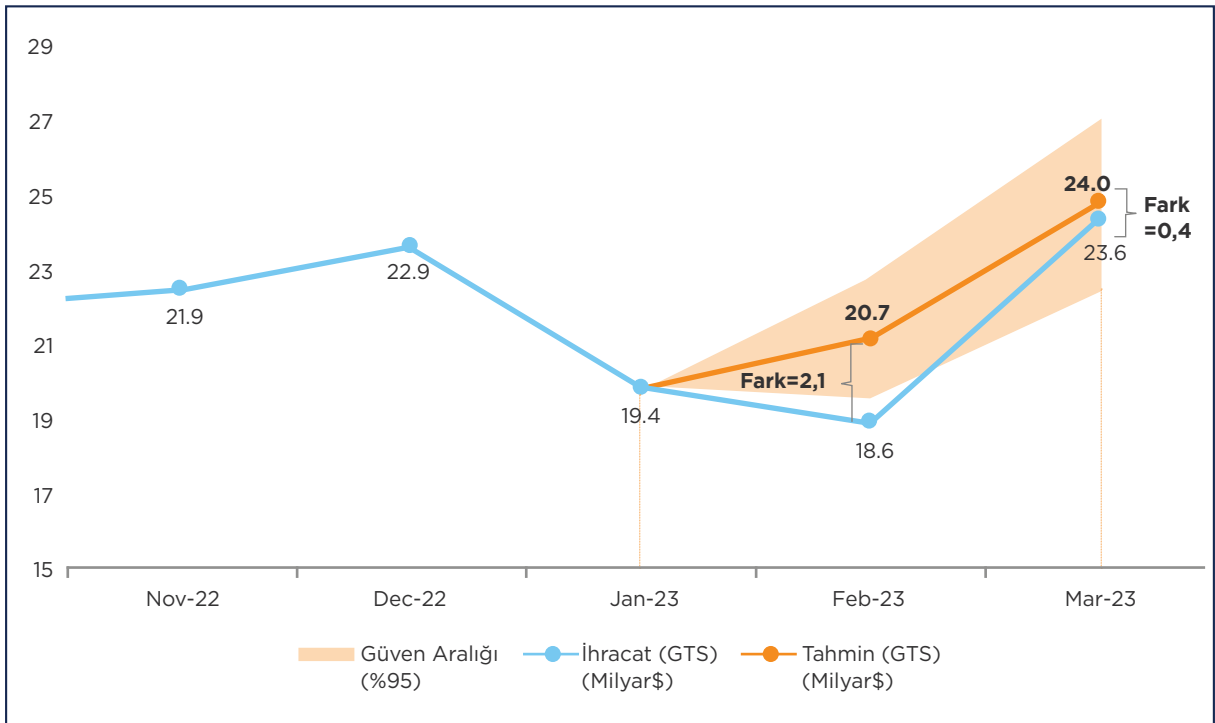
Şekil 24 Türkiye'nin Günlük İhracatı (ÖTS, milyon \$)

Şekil 25 11 İlin Günlük Toplam İhracatı (ÖTS, bin \$)

Şekil 26 Deprem Öncesi Aylık İhracat Beklentisi

Depremın ihracat üzerindeki etkisine ilişkin yapılan analizın sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre, 6 Şubat depremleri Türkiye ihracatını Şubat ayında 2,1 milyar dolar, Mart ayında ise 400 milyon olmak üzere toplamda

2,5 milyar dolar zarara uğratmıştır. Yine yılın kalan bölümünde deprem felaketinin ihracat üzerinde 100 milyon dolar etki yapması ve böylelikle deprem kaynaklı ihracat kaybının toplamda 2,6 milyar dolar olması beklenmektedir.

Tablo 31 6 Şubat Depremlerinin İhracata Etkisi

Deprem Kaynaklı Tahmini Şubat Ayı İhracat Kaybı	2,1 milyar \$
Deprem Kaynaklı Tahmini Mart Ayı İhracat Kaybı	400 milyon \$
Deprem Kaynaklı Tahmini 2023 İhracat Kaybı	2,6 milyar \$

Aşağıdaki grafikte birimimizin aylık ihracat tahmin modelinin Şubat 2023 ve Mart 2023 için depremlerden önce yaptığı tahminler sunulmuştur. Buna göre, depremlerden önce 20,7 düzeyinde gerçekleşmesi beklenen Şu-

bat 2023 ihracatı 18,6 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Yine deprem felaketinden önce 24 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmesi beklenen Mart 2023 ihracatı 23,6 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

4. BULGULAR VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

BULGULAR VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

- Küresel ekonomi büyüme hızının 2023 yılında önceki yıllara göre yavaşlaması beklenmektedir. Bu yavaşlama henüz daralmaya işaret etmemektedir.
- Küresel ticaret büyüme hızı 2022'nin ikinci yarısında yavaşlamıştır. Değer bazında artış miktar bazında artıştan fazladır. Büyüme hızındaki yavaşlamanın 2023'ün ilk yarısında devam etmesi beklenmektedir. 2023'te emtia ve enerji fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle hem değer hem miktar bazından sınırlı artış öngörülmektedir.
- Küresel hizmet ihracatı artış eğilimindedir.
- Türkiye'nin küresel hizmet ihracatından aldığı payın artması yüksek olasılıklıdır.
- Türkiye ekonomisinin 2023 yılında büyüme trendini sürdürmesi beklenmektedir.
- İhracatta yılın ilk yarısının sınırlı büyüme öngörülürken yılın ikinci yarısında artış görülmesi kuvvetle muhtemeldir.
- Rusya-Ukrayna Savaşı'nın kısa vadede sona ermesi mümkün görünmemektedir.
- Yüksek enflasyonun yıl boyunca etkili olacaktır. Enflasyonla mücadelenin kapsamı reel piyasa şartlarını dikkate alarak kapsamlı bir şekilde yürütülmelidir. Enflasyonun düşük seyretmesi döviz kurundaki istikrarın sağlanması adına önem arz etmektedir.
- Dolar/TL kurunda yılın ikinci yarısında artış beklenmektedir. Türkiye'nin döviz kuru rekabetçiliği korunmalıdır.
- Düşük faiz politikasının devam etmesi beklenmektedir. Ancak makroihtiyati tedbirler ve selektif kredi uygulamaları ile finansmana erişimin daha kontrollü olma ihtimali yüksektir.
- Türkiye'nin birim ihracat değerinin temel belirleyicisi emtia ve enerji fiyatlarındaki artıştır.
- Emtia ve hammadde fiyatları ile makroekonomik göstergelerde önemli sayılabilecek değişimler olmadığı takdirde Türkiye'de istikrarlı bir ekonomik eğilim beklen-

mektedir. Bu durum ithalat maliyetleri açısından pozitif ekti olarak görülebilir. İhracat satış fiyatı da paralel olarak azalacaktır. İhracatçı firmalar da ciro kaybı dikkate alınması gereken bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

- İhracatçıların özellikle gelişmiş ülkelerdeki pazar payları korumaya yönelik geçici adımlar atmaları orta vadede faydalı olacaktır.
- Küresel risk algılamalarında konjonktürel olarak jeopolitik ve sosyoekonomik riskler öne çıkmaktadır. Teknolojik ve çevresel riskler orta ve uzun vadede risk algılamalarının merkezinde yer almaktadır.
- Küresel sorunların çözümüyle ilgili uluslararası mekanizmaların zayıf kaldığı görülmektedir. Jeopolitik sorunları yükselişte olan ülkelere ihracat yapan firmaların bu ülkelerdeki sorunların kısa sürede çözülmemeye ihtimalini dikkate alarak adımlarını atmaları gerekir.
- Çevresel ve teknolojik riskler pazar kaybına yol açmayacak tedbirler alınması gerektiğini göstermektedir.
- Enerji ve gıda sektörlerinde görülen arz krizlerinin benzerlerini olabileceğine dair endişeler dikkate alınarak firmaların alternatif eylem planlarını hazırlamaları önem arz etmektedir.
- Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında AB'ye ihracat yapan firmaların uyum sürecini başlatmaları olası pazar payı kayıpların önüne geçecektir.
- Yeşil dönüşümle ilgili finansman modelleri oluşturulmaktadır. İhracatçı firmalar dönüşüm için ihtiyaç duydukları finansman modellerini tespit etmelidir.
- Yeşil dönüşümün finansmanının kapsamı genişletilmelidir. İhracatçılara sunulan devlet desteği artırılmalıdır.
- İhracatın tüm aşamalarındaki dijital dönüşüm sürecinin hızla tamamlanmasına önem verilmelidir.
- Dijital teknoloji ve platformların olanak sağladığı çevrimiçi pazar yerleri işletmelerin maliyetlerini önemli ölçüde azaltmaktadır. Bununla birlikte iç ve dış pazarlara erişim kolaylığı sağlamaktadır. Bu nedenle e-ticaret pandemi sürecinde daha da yaygınlaşmış ve yükselişini sürdürmektedir. İhracatçı firmaların B2C iş modelini e-ticaretin sunduğu imkanlarla benimsemeleri önemli bir ihracat hacmi oluşturabilir.

- Sınır ötesi e-ticaret B2B ve B2C modelleriyle önemli fırsatlar içermektedir. İhracatçı firmalarımızın bu iş modellerine daha çok önem vermelidir. Kamu kurumları sınır ötesi e-ticareti kolaylaştıracak ve ihracatçıların önünü açacak ulusal ve uluslararası adımlar atmalıdır.
- Dijital paraya geçiş sürecine hem kamu hem özel sektörün hazırlıklı olması gerekmektedir.
- Küresel talep, Türkiye'nin ihracatında temel belirleyici faktördür. Küresel gelir düzeyi ile ilgili var olan beklenti, öngörü ve senaryolar; doğrudan Türk ihracatının geleceğini ilgilendirmektedir.
- Küresel ekonomik büyümeye ilişkin var olan beklentiler doğrultusunda, Türkiye'nin ihracat düzeyinde bir daralma beklemek, kötümser ve gerçekçilikten uzak bir yaklaşım olacakken, küresel gelir düzeyindeki ivme kaybının, Türkiye'nin ihracat talebindeki artış hızında da ivme kaybına yol açmasını beklemek, gerçekçi olacaktır.
- Depremler hem bölgede hem de ülke genelinde ekonomik faaliyetleri sekteye uğratmıştır. İhracat üzerinde negatif yönlü bir etkisi olmuştur. Deprem kaynaklı ihracat kaybının toplamda 2,6 milyar dolar olması beklenmektedir.
- Türkiye ihracatında 2023 yılında, 6 Şubat depremlerinin olumsuz etkileri de göz önüne alındığında, yüzde 4,13 düzeyinde artış olacağı öngörülmektedir. Deprem olmadığında senaryoda 2023 ihracat beklentisi 267,3 milyar dolar düzeyinde iken depremin etkisi ile beklenti 264,7 milyar dolar seviyesindedir.
- Küresel krizlerin çok boyutlu bir şekilde görüldüğü mevcut şartlarda ihracatçı firmalara yönelik hibe, teşvik ve desteklerinin artarak devam etmesi gerekmektedir.
- Yapılacak regülasyonlarda özel sektör temsilcilerinin görüşleri dikkate alınmaya devam edilmelidir. İstişare mekanizmaları genişletilmeli, sürekli ve kurumsal hale getirilmelidir.
- Gümrük Birliği, mevcut iktisadi koşullar dikkate alınarak güncellenmelidir. Güncelleme çalışmalarına özel sektör temsilcileri dahil olmalıdır. Uzun yıllardır devam eden Gümrük Birliği güncelleme çalışmalarına somut adımlarla devam edilmelidir.

TİM TÜRKİYE
İHRACATÇILAR
MECLİSİ 30 yıl ★